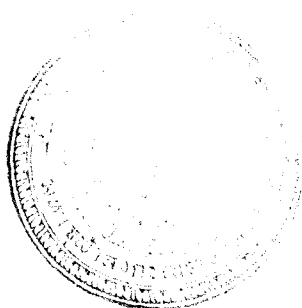

ศึกษาหลักธรรมสำหรับบรรพชาในพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่
อนาถปิณฑิกเศรษฐี

The Analytical Study of the Doctrines for the lay people as found in
the Suttas expounded by the Buddha to a millionaire called

Anāthapindika

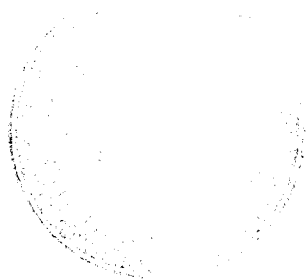
นายจำนงค์ สวมประจำ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศึกษาหลักธรรมสำหรับบรรพชาในพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่
อนาถปิณฑิกเศรษฐี

นายจ้านงค์ สวมประจำ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**The Analytical Study of the Doctrines for the lay people as found in
the Suttas expounded by the Buddha to a millionaire called
Anāthapindika**

Chamnong Suampracam

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระศรีสิทธิมนี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ..... ประธานกรรมการ

(พระมหาไพเราะ จิตสโร)

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

(ผศ. ดร. ร.ท. บรรจบ บรรณรุจิ)

(ดร. พิสิฐ เจริญสุข)

(อาจารย์รังษี สุทนต์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระสุธีธรรมานุวัตร

ประธานกรรมการ

อาจารย์รังษี สุทนต์

กรรมการ

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์	: ศึกษาหลักธรรมสำหรับภราวาสในพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี
ผู้วิจัย	: นายจันทน์ สวมประจำ
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระสุธีธรรมานุวัตร ป.ธ. ๙ M A, Ph. D : อาจารย์รังษี สุทนดี ป.ธ. ๙, พธ.ม.
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๑

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาหลักธรรมสำหรับภราวาสในพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐีโดยตรง ซึ่งปรากฏอยู่ในพระสูตรต่าง ๆ จำนวน ๑๘ สูตร

ผลการวิจัยพบว่าพระพุทธเจ้า ทรงแสดงพุทธวิธีในการสอนพุทธบริษัทจากปรัชญาพื้นฐานที่ว่า ในการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้น มีความขัดข้องแปรปรวน เต็มคร่อนลำบาก มีปัญหามากมายซึ่งเรียกว่าทุกข์ มนุษย์จึงดิ้นรนแก้ปัญหา เพื่อจะได้พ้นทุกข์ มีความสุข ซึ่งพระพุทธองค์มีวิธีสอนให้พ้นทุกข์

วิธีการสอนของพระพุทธเจ้าแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น แบบสากัจฉา หรือสนทนาแบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ ทรงมีกลวิธีและอุปมาประกอบการสอน เช่น การยกอุทาหรณ์ การเล่าเรื่องประกอบ การเปรียบเทียบ การใช้อุปกรณ์การสอน และการทำเป็นตัวอย่าง

หลักธรรมสำหรับภราวาสที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี โดยเลือกศึกษา ๕ ด้าน คือ :

๑. หลักธรรมด้านสังคม โดยแยกย่อยเป็นธรรมสำหรับอุบาสกผู้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา ธรรมที่ทำให้ชีวิตงอกงาม และธรรมที่เป็นสวัสดิการสังคม

๒. หลักธรรมด้านเศรษฐกิจ ศึกษาพระสูตรที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจโดยตรง เช่น ปัตถกรรมสูตร ที่พูดถึงสิ่งหาได้ยาก ๔ ประการ คือ การมีทรัพย์สมบัติ บริวารสมบัติ อายุยืน และตายแล้วไปสวรรค์ เป็นต้น

๓. หลักธรรมด้านการบริหารและการปกครอง ศึกษาธรรมที่เกี่ยวกับธรรมานุสสังคม คือ การมีศีล 5 การทำให้ประชาชนมีอายุยืน วรรณะดี มีความสุข เหล่านี้ต้องใช้หลักการบริหารที่ดี ประชาชนจึงจะได้สิ่งนี้ได้

๔. หลักธรรมด้านการเมือง ศึกษาธรรมที่เป็นการเมือง เช่น การกำหนดบทลงโทษต่าง ๆ ของคนละเมิดศีล ๕ และการได้ยศตำแหน่งของนักการเมือง

๕. หลักธรรมด้านการครองเรือน ศึกษาภรรยา ๗ จำพวก คือ ภรรยาเยี่ยงเพชฌฆาต เยี่ยงโจร เยี่ยงนาย เยี่ยงมารดา เยี่ยงพี่สาว น้องสาว เยี่ยงเพื่อน และเยี่ยงทาสรับใช้

หลักธรรมที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้เลือกศึกษา ๕ หัวข้อธรรม คือ :

๑. การแสดงความเคารพบุคคลสูงสุด อนาถบิณฑิกเศรษฐี เมื่อพบพระพุทธเจ้าครั้งแรก ได้ชลบจนพระบาทพระพุทธเจ้า ซึ่งวัฒนธรรมไทย การชลบจนเท้าหรือกราบเท้าเป็นอาการแสดงความเคารพสูงสุด เช่น กราบพระพุทธรูป พระสงฆ์ พระเจ้าอยู่หัว บิดามารดา ภริยากราบสามี

๒. การใช้ชีวิตโดยไม่เป็นหนี้ คือ ไม่เป็นหนี้ใคร ๆ และใช้ชีวิตด้วยความเพียงพอ โดยศึกษาจากทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของพระเจ้าอยู่หัว ที่มีหลักสั้น ๆ ว่า ทางสายกลาง พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน เงื่อนไขความรู้ คือ รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง เงื่อนไขคุณธรรม คือ ซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน สติปัญญา แบ่งปัน ทั้งหมดจะนำไปสู่ชีวิต เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ภายใต้อุฏฐความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน

๓. การใช้ทรัพย์ที่หามาได้เกิดความสุข โดยเน้นว่าทรัพย์ที่หามาได้ต้องได้ด้วย ความสุจริต และใช้ทรัพย์เพื่อความสุขแก่ตนเอง บิดามารดา บุตร ภรรยา คนใช้ และมิตรสหายใช้ ป้องกันภัยทั้งหลาย ตลอดถึงการทำพิธี ๕ ประการ คือ สงเคราะห์ญาติ ต้อนรับแขก ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ บำรุงราชการ บำรุงศาสนา ไม่เก็บทรัพย์ไว้โดยไม่บริโภค

๔. การได้สิ่งสมปรารถนา ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและใช้สิ่งที่ได้มาโดยธรรม ในธรรม ข้อนี้ ศึกษาการได้ยศหรือตำแหน่งตามนัยแห่งอิฏฐสูตร โดยขอให้ได้ “ยศ” ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และใช้ยศหรือตำแหน่งโดยธรรม คือ ความผาสุกของตนเองและผู้อื่น

๕. การยกย่องภรรยา โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน คือ อยู่ร่วมกับภรรยา คำนึงถึงสิทธิหญิงที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญว่า “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน” ที่อยู่ร่วมโดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน คือ การให้เกียรติ เชื่อใจ ให้อภัย และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จเป็นรูปเล่มได้ด้วยความช่วยเหลือจากหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ) คณบดีคณะพุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ อาจารย์รังษี สุทนต์ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ที่กรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบ ปรับแก้วิทยานิพนธ์ ตั้งแต่เริ่มจนสำเร็จเป็นรูปเล่ม

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ อดีตคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระศรีสิทธิมนี (พล อาภากร) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยรูปปัจจุบัน ที่ให้โอกาสเข้าศึกษา ขอกราบขอบพระคุณพระอาจารย์ฝ่ายบรรพชิต ขอขอบพระคุณอาจารย์ฝ่ายคฤหัสถ์ ที่แนะนำสั่งสอน ทำให้ผู้วิจัยสามารถเขียนวิทยานิพนธ์ได้สำเร็จ และขอกราบขอบพระคุณพระครูใบฎีกาสันนันทกรโก บวรณารักษ์ห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัย พระคุณเจ้าเจ้าหน้าที่หอสมุดมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดจนอาจารย์อีกหลายท่าน ขอขอบพระคุณท่านนัยนา สุภาพัง คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ขอขอบคุณคุณสมฤทธิ์ ไชยวงศ์ ที่ให้ความสะดวกด้านเอกสารเพื่อเขียนวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณคุณมงคล ดันนิตีข้าราชการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ที่กรุณาพิมพ์จัดทำรูปเล่มวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

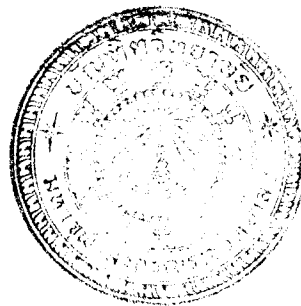
ผู้เป็นกำลังใจในการศึกษา คือ นางวนิษา สวมประจำ ภรรยาของผู้วิจัย และบุตรสาวทั้งสอง คือ นางสาวร่มปรางค์ สวมประจำ และนางสาววรงค์ศิริ สวมประจำ

ความดีและประโยชน์ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และบูรพาจารย์ของมหาวิทยาลัยทุกท่าน และบูชาพระคุณคุณพ่อต่อม คุณแม่ทองเจือ สวมประจำ อุทิศถวายสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (อยู่ ญาโณทโยมหาเถระ) องค์อุปฆาตของข้าพเจ้า และคณาจารย์ของข้าพเจ้าในทุกระดับชั้นพึงมีส่วนแห่งกุศลนี้ด้วยกันทุกท่านเทอญ

นายจันงค์ สวมประจำ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	น
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุ	๗
๒.๑ เหตุเกิดพระสูตร ๔ อย่าง	๗
๒.๒ วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พุทธบริษัท	๑๐
๒.๒.๑ วิธีที่ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุบริษัท	๑๓
๒.๒.๒ วิธีที่ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุณีบริษัท	๑๖
๒.๒.๓ วิธีที่ทรงแสดงธรรมแก่อุบาสกบริษัท	๒๐
๒.๒.๔ วิธีที่ทรงแสดงธรรมแก่อุบาสิกาบริษัท	๒๓
๒.๓ พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี	๒๕
๒.๓.๑ สุตตตสูตร	๒๕
๒.๓.๒ เสดวนวิหารานโมทนา	๒๖
๒.๓.๓ ทักขิไณยบุคคลสูตร	๒๗
๒.๓.๔ เวลามสูตร	๒๗

	หน้า
๒.๓.๕ อรักจิตสูตร	๒๘
๒.๓.๖ พยาป็นนสูตร	๒๙
๒.๓.๗ กิฬิสามิจิสูตร	๒๙
๒.๓.๘ ปัตตกัมมสูตร	๒๙
๒.๓.๙ อานันยสูตร	๓๑
๒.๓.๑๐ อาทียสูตร	๓๒
๒.๓.๑๑ อิกฺขุสูตร	๓๓
๒.๓.๑๒ เวรสูตร	๓๔
๒.๓.๑๓ ปีติสูตร	๓๔
๒.๓.๑๔ ปฐมเวรสูตร	๓๔
๒.๓.๑๕ ปัญจเวรภยสูตร	๓๕
๒.๓.๑๖ กามโกตฺติสูตร	๓๕
๒.๓.๑๗ ภริยาสูตร	๓๘
๒.๓.๑๘ คิฬิสูตร	๓๙
๒.๔. วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี	๔๐
๒.๔.๑ แสดงตามอรรถาธิบายของอนาถบิณฑิกเศรษฐี	๔๐
๒.๔.๒ แสดงตามโดยปจฉาสลักะ คือ การถามปัญหา	๔๐
๒.๔.๓ แสดงธรรมโดยการทักทาย	๔๑
๒.๕ อรรถาธิบายของอนาถบิณฑิกเศรษฐี	๔๑
๒.๕.๑ ชายผู้มีบริจาทรพรมมาก	๔๒
๒.๕.๒ อุบาสกผู้ชอบฟังธรรม	๔๓
๒.๕.๓ ทูลถามปัญหาเพียงครั้งเดียว	๔๖
๒.๕.๔ เป็นคนมีเหตุผล	๔๖
บทที่ ๓ วิเคราะห์หลักธรรมสำหรับคฤหัสถ์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ อนาถบิณฑิกเศรษฐี	๔๘
๓.๑ หลักธรรมด้านสังคัม	๔๘

	หน้า
๓.๑.๑ ธรรมสำหรับอุบาสกผู้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา	๔๘
๓.๑.๒ ธรรมเพื่อดำเนินชีวิตในสังคม	๕๑
๓.๑.๓ ธรรมที่เป็นสวัสดิการสังคม	๕๒
๓.๒ หลักธรรมด้านเศรษฐกิจ	๕๓
๓.๒.๑ ปัตตกัมมสูตร	๕๓
๓.๒.๒ อานัณยสูตร	๕๖
๓.๒.๓ กามโกติสูตร	๖๐
๓.๒.๔ อาทิสสูตร	๖๓
๓.๓ หลักธรรมด้านการบริหารและการปกครอง	๖๓
๓.๓.๑ ธรรมที่เป็นธรรมนุญของสังคมหรือประเทศ	๖๔
๓.๓.๒ สิ่งน่าปรารถนาแต่หาได้ยากในโลก	๖๖
๓.๔ หลักธรรมด้านการเมือง	๖๕
๓.๔.๑ ฆราวาสธรรมที่เป็นบทกำหนดโทษ	๗๐
๓.๔.๒ กระบวนการทางเมืองที่เป็นคุณต่อประชาชน	๗๔
๓.๕ หลักธรรมด้านการครองเรือน	๘๐
บทที่ ๔ การประยุกต์หลักธรรมสำหรับฆราวาสที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่	
อนาถบิณฑิกเศรษฐี มาใช้ในชีวิตประจำวัน	๘๓
๔.๑ ธรรมที่ควรนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน	๘๓
๔.๑.๑ การแสดงความเคารพบุคคลสูงสุด	๘๓
๔.๑.๒ การใช้ชีวิตโดยไม่เป็นหนี้	๘๖
๔.๑.๓ การใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบให้เกิดความสุข	๘๘
๔.๑.๔ การได้สิ่งที่สมปรารถนาด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและ	
ใช้สิ่งที่ได้มาโดยธรรม	๙๑
๔.๑.๕ การยกย่องภรรยา หรือเลือกภรรยาโดยคำนึงถึง	
สิทธิมนุษยชน	๙๔
๔.๒ บทสรุป	๑๐๐

	หน้า
บทที่ ๕ ข้อเสนอแนะและบทสรุป	๑๐๖
๕.๑ บทสรุป	๑๐๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๐๘
บรรณานุกรม	๑๑๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๑๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย
อรรถกถาฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัย
ราชวิทยาลัย เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

พระวินยปิฎก

วิ.ภิกขุณี.	(บาลี)	วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ภิกขุณี.	(ไทย)	วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(บาลี)	วินยปิฎก	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	วินยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จู.	(บาลี)	วินยปิฎก	จูฬคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.จู.	(ไทย)	วินยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(บาลี)	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี)	ทีฆนิกาย	ปาฏิกคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(บาลี)	มัชฌิมนิกาย	มุลปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.มู.	(ไทย)	มัชฌิมนิกาย	มุลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(ไทย)	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(บาลี)	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.	(ไทย)	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก	(ภาษาไทย)

ส.ส.	(บาลี)	สังยุตตนิกาย สคาถวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ส.	(ไทย)	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข.	(บาลี)	สังยุตตนิกาย ขนฺธวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ข.	(ไทย)	สังยุตตนิกาย ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ.	(บาลี)	สังยุตตนิกาย สพยตนวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.สพ.	(ไทย)	สังยุตตนิกาย สพยตนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(บาลี)	สังยุตตนิกาย มหาวารวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ม.	(ไทย)	สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(บาลี)	อังกุตตรนิกาย เอกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.เอกก.	(ไทย)	อังกุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทก.	(บาลี)	อังกุตตรนิกาย ทกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ทก.	(ไทย)	อังกุตตรนิกาย ทกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(บาลี)	อังกุตตรนิกาย ติกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ติก.	(ไทย)	อังกุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(บาลี)	อังกุตตรนิกาย จตุกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก.	(ไทย)	อังกุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(บาลี)	อังกุตตรนิกาย ปญจกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก.	(ไทย)	อังกุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตค.	(บาลี)	อังกุตตรนิกาย สตุตคนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.สตุตค.	(ไทย)	อังกุตตรนิกาย สัตตคนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อญฺฐก.	(บาลี)	อังกุตตรนิกาย อญฺฐกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.อญฺฐก.	(ไทย)	อังกุตตรนิกาย อญฺฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก.	(บาลี)	อังกุตตรนิกาย นวกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.นวก.	(ไทย)	อังกุตตรนิกาย นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(บาลี)	อังกุตตรนิกาย ทสกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก.	(ไทย)	อังกุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ช.ธ.	(บาลี)	ชุตฺตนิกาเย ชมฺมปทปาติ	(ภาษาบาลี)

บุ.ธ.	(ไทย)	บุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
บุ.อุ.	(บาลี)	บุททกนิกาย อุทานปาลี	(ภาษาบาลี)
บุ.อุ.	(ไทย)	บุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)
บุ.ชา.	(บาลี)	บุททกนิกาย ชาตกปาลี	(ภาษาบาลี)
บุ.ชา.	(ไทย)	บุททกนิกาย ชาตก	(ภาษาไทย)

อรรถกถา

วิ.มหา.อ.	(บาลี)	วินยปิฎก	สมนุตปาสาทิกา	มหาวิภังคอรรถกถา	(ภาษาบาลี)
ที.สี.อ.	(บาลี)	ทีฆนิกาย	สุมจตวิลาสิณี	สีลกขมฺมชวคฺคอรรถกถา	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.อ.	(บาลี)	มชฺฌิมนิกาย	ปปญจสุทนี	อุปปริปัญญาสกอรรถกถา	(ภาษาบาลี)
บุ.อุ.อ.	(บาลี)	บุททกนิกาย	ปรมุตตทีปนี	อุทานอรรถกถา	(ภาษาบาลี)
บุ.ชา.อ.	(บาลี)	บุททกนิกาย	ชาตอรรถกถา		(ภาษาบาลี)

ปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ.	(บาลี)	วิสุทฺธิมคฺคปกรณ์	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.	(ไทย)	วิสุทฺธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)

อรรถกถาฎีกาปกรณ์วิเสส

ชินา.ฎีกา	(บาลี)	ชินาลงฺการฎีกา	(ภาษาบาลี)
ชินา.ฎีกา	(ไทย)	ชินาลังการฎีกา	(ภาษาไทย)

การใช้หมายเลขย่อ

พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย บอกเล่ม ข้อ หน้า เช่น วิ.ม. (ไทย) ๔/๗/๑๑ หมายถึง วินยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๔ ข้อ ๗ หน้า ๑๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕

อรรถกถาและฎีกา บอก เล่ม หน้า ถ้าไม่มีลำดับเล่ม บอกหน้า เช่น ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๕๐-๕๑ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีสกฺขนฺธวคฺคอุฏฺฐกถา ภาษาบาลี ภาค ๑ หน้า ๑/๕๐-๕๑ ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๔ ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีสกฺขนฺธวคฺคอรรถกถา ภาษาไทย เล่ม ๑ ภาค ๑ หน้า ๑๕๖ ฉบับมหาวิทยาลัย ราชวิทยาลัย ๒๕๒๕

จุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๔๕ หมายถึง ธรรมปทัฏฐกถา ภาษาไทย ภาค ๑ หน้า ๔๕ ฉบับมหาวิทยาลัย

ที.สี.อภินว. ฎีกา (บาลี) ๒๔๗ หมายถึง ทีฆนิกายสีสกฺขนฺธวคฺคอภินวฎีกา ภาค ๑ หน้า ๒๔๗ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๗ วัน พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า การจะหาหมู่ประชาชนรู้ตามธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั้นหาได้ยาก จึงตัดสินใจที่จะไม่ประกาศธรรม^๑ แต่เมื่อทำวสทัมบตีพรหมมาทูลอาราธนาให้แสดงธรรม ด้วยอ้างว่าจะมีผู้รู้ธรรม พระองค์จึงตัดสินใจประกาศธรรมเสด็จออกประกาศธรรม^๒

พระพุทธองค์ได้เสด็จออกประกาศธรรมที่ได้ตรัสรู้แก่นักบวชด้วยกันก่อน และ แก่กุลบุตรทั้งหลาย จนมีผู้เข้ามาบวชร่วมประพาสพรหมจารีจำนวนมาก^๓ เมื่อพระพุทธองค์ มีสาวกจำนวนมากแล้ว จึงได้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาที่กรุงราชคฤห์ ซึ่งเป็นเมืองใหญ่อันเป็น ศูนย์กลางแห่งการค้าขายและการบำเพ็ญพรตของนักบวช พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมแก่ผู้รับ ฟังธรรมเทศนาหลายระดับ ทั้งนักบวช ราชามหากษัตริย์ พราหมณ์ คหบดี ประชาชนทั่วไป พระธรรมที่ทรงแสดงก็ทรงแสดงตามอัธยาศัยของผู้ฟังตามพื้นฐานที่ผู้ฟังนั้นจะรับฟังได้ ทำให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการฟังตามสมควรแก่อุปนิสัยของแต่ละบุคคล แม้มิได้รับผลในขณะฟัง แต่เมื่อน้อมนำไปปฏิบัติก็ได้รับผลตามสมควรแห่งการปฏิบัติ การที่ผู้รับฟังธรรมเทศนาได้รับผล แห่งการฟังและผู้มน้อมนำไปปฏิบัติได้รับผลแห่งการปฏิบัติ นั้น ขึ้นอยู่กับการสั่งสมบุญญาธิการมา แต่อดีตชาติด้วย พระอรธกถาจารย์ได้จำแนกเหตุเกิดพระธรรมเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่จัดเป็นพระสูตรไว้ ๔ ประการ คือ อตตัชฌมาสยา เกิดเพราะอัธยาศัยของพระองค์เอง ปรัชฌาสยา เกิดเพราะอัธยาศัยของผู้อื่น อตตูปปัตติกา เกิดเพราะมีเรื่องเกิดขึ้น ปุจฉาวิสสิกา เกิดเพราะมีผู้ทูลถามปัญหา^๔ ดังนั้น การแสดงธรรมแก่ประชาชนของพระพุทธองค์ จึงขึ้นอยู่กับ เหตุ ๔ ประการนี้ และขึ้นอยู่กับภูมิหลังของผู้รับฟังพระธรรมเทศนา

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๗/๑๑.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๘/๑๒.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐-๖๓/๑๕-๖๕.

^๔ ที.สิ.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๕๖.

ขณะที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับเพื่อประกาศธรรมอยู่ที่กรุงราชคฤห์ อนาคตนิมิตกเศรษฐิ ผู้เป็นชาวกรุงสาวัตถี ซึ่งได้เดินทางมาค้าขายพักอยู่กับเศรษฐิชาวกรุงราชคฤห์ ซึ่งเป็นสหายกัน ก็ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ได้ฟังธรรมกถาจนบรรลุโสดาปัตติผล ท่านได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์พร้อมภิกษุสงฆ์เสด็จไปจำพรรษาที่กรุงสาวัตถี ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงรับอาราธนา เมื่ออนาคตนิมิตกเศรษฐิกลับไปถึงกรุงสาวัตถีก็ได้ซื้อสวนของเจ้าชายเขตก่อสร้างเสนาสนะเพื่อเป็นที่พักอาศัยสำหรับพระพุทธองค์และภิกษุสงฆ์ และตั้งชื่อว่า “เขตวัน” ^๕

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จไปกรุงสาวัตถีพร้อมภิกษุสงฆ์ทรงรับวัดพระเขตวันที่อนาคตนิมิตกเศรษฐิสร้างถวาย ^๖ และประทับจำพรรษาที่วัดนี้ถึง ๑๕ พรรษา ช่วงเวลาประทับอยู่ ณ พระเขตวัน อนาคตนิมิตกเศรษฐิได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์วันละ ๒ ครั้งทุกวัน โดยทุกครั้งที่ได้เข้าเฝ้า ^๗ พระพุทธองค์ก็จะแสดงธรรมโปรดอนาคตนิมิตกเศรษฐิ

จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า มีพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดง ณ พระเขตวันถึงจำนวน ๒๖๑ สูตร แต่มีพระธรรมเทศนาในส่วนที่จัดเป็นพระสูตรซึ่งอนาคตนิมิตกเศรษฐิได้ฟังจำนวน ๒๑ สูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดง ๑๘ สูตร พระสารีบุตรแสดง ๒ สูตร พระอานนท์แสดง ๑ สูตร

เฉพาะพระธรรมเทศนา ๑๘ สูตร ที่ทรงแสดงแก่อนาคตนิมิตกเศรษฐินั้น พิจารณาแล้วเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงโดยคล้อยตามอัธยาศัยของผู้ฟังซึ่งมีเนื้อหาที่เหมาะสมแก่บุคคลที่เป็นอุบาสก เป็นธรรมพื้นฐานของบุคคลที่เป็นพุทธมามกะผู้ครองเรือนจะพึงปฏิบัติ ซึ่งจัดเข้าในกลุ่มธรรมเทศนาประเภทปริชฌาสนา คือ พระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงตามอัธยาศัยของผู้ฟัง

สำหรับพระสูตรที่อนาคตนิมิตกเศรษฐิได้ฟังนั้นมีจำนวนมาก ดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมสำหรับฆราวาสที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่อนาคตนิมิตกเศรษฐิ โดยแบ่งเป็นฆราวาสธรรมเป็น ๕ ด้าน คือ

๑) ด้านสังคม ศีลธรรมสำหรับอุบาสกผู้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา คือ การบูชาพระรัตนตรัย การให้ทาน ศีลธรรมเพื่อดำเนินชีวิตในฆราวาส คือ การระวังกายจิต และการมี

^๕ วิ.ฐ. (ไทย) ๗/๓๐๔-๓๐๗/๑๑๑-๑๑๕.

^๖ วิ.ฐ. (ไทย) ๗/๓๑๕/๑๒๕-๑๓๑.

^๗ จุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๔๕.

จิตไม่พยายาบท ศึกษาหลักธรรมที่เป็นสวัสดิการสังคม คือ การใช้ทรัพย์ที่หามาได้โดยสุจริต เพื่อบิดา มารดา บุตร ภรรยา เป็นต้น

๒) ด้านเศรษฐกิจ ศึกษาจากพระสูตร ๔ พระสูตร คือ ปัตตกรรมสูตร ที่พูดถึงสิ่ง นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ ๔ ประการ คือ การมีทรัพย์สมบัติ บริวารสมบัติ การมีอายุยืน และเมื่อตายแล้วไปสวรรค์ อานนยสูตร ที่พูดถึง สุขเกิดจากการมีทรัพย์ สุขเกิดจากการใช้จ่าย ทรัพย์ สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ และสุขเกิดจากความประพฤติน่ามีโทษ และกามโกกีสสูตร ที่พูดถึงกามโกกีนุคคล ๑๐ ประการ และอาทียสูตร ที่มีเนื้อหาเหมือนปัตตกรรมสูตร

๓) ด้านการบริหารและการปกครอง ศึกษาตามที่เป็นธรรมเนียมของสังคม คือ การถือ ศีล ๕ ศึกษาสิ่งนำปรารถนาแต่หาได้ยากในโลก คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และสวรรค์

๔) ด้านการเมือง ศึกษากระบวนการเมืองโดยแยกศึกษา ๒ แนวทาง คือ กระบวนการที่เป็น โทษต่อประชาชน และกระบวนการที่เป็นคุณ โดยศึกษาบทกำหนดโทษเทียบแนวศีล ๕ ว่า ผู้ละเมิดศีล ๕ จะมีโทษอย่างไร

๕) ด้านการครองเรือน ศึกษาภรรยา ๗ จำพวก คือ ภรรยาเยี่ยงเพชฌฆาต ภรรยา เยี่ยงโจร ภรรยาเยี่ยงนาย ภรรยาเยี่ยงมารดา ภรรยาเยี่ยงพี่สาว น้องสาว ภรรยาเยี่ยงเพื่อน และ ภรรยาเยี่ยงทาส

ผู้วิจัย สนใจเรื่องที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ช่วงที่ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทุกวัน และพระพุทธองค์ก็ทรงแสดงธรรมโปรดท่านทุกครั้งที่ได้เข้าเฝ้า เป็นเรื่องที่ อุบาสกพึงศึกษาและเนื่องจากหลักธรรมสำหรับภรรยาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่นาถบิณฑิก เศรษฐี มีเนื้อหาเชิงสังคม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงประสงค์ที่จะวิเคราะห์หลักธรรมในเชิงประยุกต์เข้ากับ สังคมปัจจุบันแล้ว นำหลักธรรมมาปฏิบัติในวิถีชีวิตเพื่อแก้ปัญหาสังคม ด้วยเหตุแห่งพระสูตร ดังกล่าวที่มีหลักธรรม อันบุคคลทั่วไปสามารถนำมาใช้ปฏิบัติในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี อีกทั้ง ผู้ประพฤติปฏิบัติก็จะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติ ซึ่งเมื่องานวิจัยนี้สัมฤทธิ์ผลจะทำให้ประจักษ์ ถึงพระธรรมคุณข้อที่ว่า ธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นอกาลโก คือ ไม่จำกัดกาลเวลา

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวิธีแสดงพระธรรมเทศนาแก่นภรรยา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมสำหรับภรรยาในพระสูตรที่พระพุทธเจ้า ทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิธีการประยุกต์หลักธรรมสำหรับภรรวาสที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง
แก่นาถบิณฑิกเศรษฐีมาใช้ในชีวิตปัจจุบัน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตที่จะศึกษาพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐีได้ฟังจำนวน ๑๘ สูตร โดยจัดเป็นกลุ่มหลักธรรม ๕ กลุ่ม คือ หลักธรรมด้านสังคม หลักธรรมด้านเศรษฐกิจ หลักธรรมด้านการบริหารการปกครอง หลักธรรมด้านการเมือง และหลักธรรมด้านการครองเรือน

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ หลักธรรมสำหรับภรรวาส หมายถึง หลักธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตเกี่ยวกับสังคม เศรษฐกิจ การบริหารการปกครอง การเมือง และการครองเรือน

๑.๔.๒ ประยุกต์หลักธรรมในที่นี้ หมายถึง ประยุกต์หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี เพื่อประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในปัจจุบัน

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ พระพรหมคุณาภรณ์ กล่าวไว้ในหนังสือ “เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า” สรุปว่า ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น จุดมุ่งหมายข้อนี้หมายความว่า ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้น ๆ สิ่งใดที่ทรงรู้แล้ว แต่เห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับการสอน ก็จะไม่สอนสิ่งนั้น ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่รู้และจำเป็นเท่านั้น เช่น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สีสพาวน เมืองโกสัมพี ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหยิบใบประคูลาย ๒-๓ ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ใบไม้ที่อยู่บนต้นไม้ที่นั่นแหละมากกว่าใบประคูลาย ๒-๓ ใบ ที่พระองค์หยิบขึ้นมามีเพียงเล็กน้อยพระพุทธเจ้าข้า”^๔

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, “เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า”, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

๑.๕.๒ พระบุญโชค ชยธมฺโม กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษารูปแบบและวิธีการสอนของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน” สรุปว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น เป็นต้นคำสำหรับหลักการนิเทศศาสตร์ กล่าวคือ จะทรงตั้งจุดมุ่งหมายในการสอนว่า ทรงกำหนดจุดมุ่งหมายแต่ละครั้งเพื่ออะไร แล้วก็ทรงเตรียมเนื้อหาหรือเรื่องที่จะสอนไปตามลำดับความยากง่ายไปพร้อม ๆ กัน และทรงคำนึงถึงตัวผู้รับการสอนหรือผู้รับสารด้วยว่า เขาจะสามารถเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกอยากเรียนรู้ และสนใจเอาใจใส่มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพราะเทคนิคและวิธีการสอนก็ทรงมีไว้หลายรูปแบบและวิธีการดังกล่าว ก็ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในขณะนั้นมีบุคคลทุกชั้นวรรณะเลื่อมใสศรัทธาจนทำให้เกิดการอุปสมบทตามและสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์เป็นจำนวนมาก ดังที่ปรากฏในพุทธประวัติ ถึงแม้บางคนจะมีได้อุปสมบทก็ตาม แต่ก็ได้น้อมนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่สงบสุขทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งฝ่ายอาณาจักร และศาสนจักรมาโดยตลอด^๕

๑.๕.๓ รังษี สุทนธ์ กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกเศรษฐี อุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” สรุปว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอสีติมหาสาวกพร้อมกันไปด้วย เพราะพระพุทธองค์ประทับจำพรรษาที่พระเชตวันวัดที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างถวายเป็นเวลาถึง ๑๕ พรรษา มากกว่าสถานที่แห่งอื่น และขณะพระองค์ประทับอยู่ อนาถบิณฑิกเศรษฐีก็เข้าเฝ้าวันละ ๒ ครั้ง ทุกครั้งที่เข้าเฝ้า พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดท่านครั้งละ ๑ กัณฑ์ พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ๑๕ พรรษา คิด ๑ พรรษาเท่ากับ ๓ เดือน ๑๕ พรรษาเท่ากับ ๑,๓๕๐ วัน ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเข้าเฝ้าทุกวัน วันละ ๒ ครั้ง ๑๕ พรรษาๆ ละ ๕๐ วัน ก็เท่ากับเข้าเฝ้า ๓,๔๒๐ ครั้ง เมื่อคิดเฉลี่ยตามนี้ ถ้าพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดท่านทุกครั้งที่ยังเข้าเฝ้าก็มีพระสูตรที่ทรงแสดงโปรดท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีถึง ๓,๔๒๐ สูตร แต่ปรากฏว่ามีพระสูตรที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกแสดงโปรดอนาถบิณฑิกเศรษฐี ๒๑ สูตร และมีชาดกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีฟัง ๑๔ ชาดก รวมพระธรรมเทศนาที่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีฟังจากพระพุทธเจ้าและพระสาวก ๓๕ กัณฑ์^๖

^๕ พระบุญโชค ชยธมฺโม, “ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘.

^๖ รังษี สุทนธ์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกเศรษฐีอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

เอกสารและรายงานวิจัยที่กล่าวมาจะมีลักษณะแนวทาง ดังนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ ได้กล่าวถึง เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า หลักในการแสดงธรรม ส่วนงานของพระบุญโชก ขยชมโม กล่าวถึง รูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน และงานของอาจารย์รังษิ สุทนธ์ กล่าวถึง เนื้อหาหลักของพระธรรมเทศนา ทั้งหมดที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เอกสารทั้ง ๓ นี้ นับว่าเป็นพื้นฐานแก่นงานวิจัยนี้อย่างมาก แต่ยังไม่มีความวิจัยที่วิเคราะห์เจาะลึกหลักธรรมสำหรับพระราชาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเรื่องนี้โดยละเอียดต่อไป

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) โดยใช้วิธีบรรยาย (Descriptive Research) และศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๖.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ โดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา

๑.๖.๒ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ โดยรวบรวมจากงานนิพนธ์ทั่วไป ตำรา ทางวิชาการต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา อันเกี่ยวข้องกับการวิจัย

๑.๖.๓ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล แสดงความคิดเห็นข้อมูลที่รวบรวมได้

๑.๖.๔ รวบรวมเรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบพุทธวิธีในการแสดงพระธรรมแก่พระราชา

๑.๗.๒ ทำให้ทราบหลักธรรมสำหรับพระราชาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี ในเชิงวิเคราะห์อย่างชัดเจน

๑.๗.๓ ทำให้ทราบวิธีประยุกต์หลักธรรมสำหรับพระราชาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี และมาใช้ในการชีวิตปัจจุบัน

บทที่ ๒

วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัท

พระธรรมเทศนาทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พุทธบริษัท ต่างวาระ ต่างโอกาส ต่างบุคคล พระสาวกทั้งหลาย ในสมัยพุทธกาลได้รับฟังตามโอกาส ที่ทรงแสดงแก่อุบาสกอุบาสิกา พระสาวกทั้งหลายที่ตามเสด็จพระพุทธองค์ไปในที่นั้นๆ ได้รับฟังด้วยแล้วทรงจำไว้สั่งสอนแก่ศิษย์ของตนต่อกันมา พระสูตรต้นตอปิฎกทั้งหลาย รวมทั้งพระสูตรที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี พระอานนท์เป็นผู้ทรงจำ ดังที่ท่านกล่าวไว้ พอสรุปได้ว่า “ท่านได้เรียนพุทธพจน์จากสำนักพระพุทธองค์ และจากสำนักพระเถระ”^๑ พระอานนท์ท่านบวชในช่วงเวลาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาไปหลายสูตร พระสูตรที่ท่านมิได้ฟังท่านได้เรียนในสำนักพระเถระเช่น พระสารีบุตร^๒ ในช่วงที่ท่านบวชแล้ว ถ้าท่านมิได้ตามเสด็จพระพุทธองค์แล้วพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น ท่านก็ขอให้พระพุทธองค์แสดงให้ท่านฟังในเมื่อเสด็จกลับมาแล้ว” มีพระสูตรจำนวนมากที่ศึกษาแล้วดูเหมือนพระพุทธเจ้าทรงแสดงเฉพาะแก่พระอานนท์ พระสูตรเหล่านั้นคงเป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ผู้อื่นแล้วมาแสดงให้พระอานนท์ฟัง พระธรรมเทศนาทั้งหลายที่ได้รับการรวบรวมเป็นพระสูตร แต่ละสูตรย่อมมีเหตุเกิด คือสาเหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้าทรงแสดง

๒.๑ เหตุเกิดพระสูตร ๔ อย่าง

พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พุทธบริษัท ที่พระสาวกรวบรวมจัดเป็นพระสูตรทั้งหมด ซึ่งรวมเอาพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐีด้วย มีเหตุเกิดมี ๔ ประการ คือ

- ๑) อัตตัตถมาสยะ พระพุทธองค์ทรงแสดงตามพระอัธยาศัยของพระองค์เอง โดยไม่ต้องมีใครทูลขอให้ทรงแสดง พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงตามพระอัธยาศัยของพระองค์

^๑ดูรายละเอียดใน ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๒๗/๕๐๘.

^๒ดูรายละเอียดใน ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๔๖๖.

^๓ดูรายละเอียดใน ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๔๕๘.

เช่น อากังเขยสูต^๔ วัตถุปมสูตร^๕ มหาสติปัฏฐานสูตร^๖ สพายตนวิภังคสูตร^๗ อริยวังสสูตร^๘ สัมมปปธานสังยุต^๙ อิทธิบาทสังยุต^{๑๐} อินทริยสังยุต^{๑๑} พลสังยุต^{๑๒} โพชนังคสังยุต^{๑๓} มัคคสังยุต^{๑๔}

๒) ปรัชมาสยะ ทรงแสดงตามอัธยาศัยของผู้คนที่ทรงตรวจดูด้วยพระญาณ ก่อนเสด็จไปโปรด พระสูตรที่พระพุทธองค์ทรงแสดงด้วยสามารถแห่งอัธยาศัยของผู้คน โดยทรง พิจารณาอัธยาศัยความพอใจ ความชอบใจ และภาวะที่จะรู้ได้ ของผู้อื่น คือผู้ที่ฟังพระธรรม เทศนา เช่นทรงพิจารณาเห็นว่า พระราหุลมีอินทริย์แก่กล้าควรสอนให้รู้ธรรมที่ทำให้สิ้นอาสวะ จึงทรงแสดงจุฬารากุโลวาตสูตร^{๑๕} มหารากุโลวาตสูตร^{๑๖} และพระสูตรอื่นที่ทรงแสดงตามอัธยาศัย ผู้ฟัง เช่น รัมมจักกัปปวัตตนสูตร^{๑๗} ชาติวิภังคสูตร

๓) ปุจฉาวลิกะ พระพุทธองค์ทรงแสดงตามคำทูลถาม เป็นไปด้วยอำนาจการถาม พระสูตรที่ผู้ทูลถาม เช่นที่ปริยัท ๔ เทวดา มาร พรหม อสูร ยักษ์ ท้าวสักกมหाराช พากันไปเฝ้า พระองค์แล้วทูลถามปัญหา เช่นปริยัท ๔ ทูลถามเรื่องโพชนังค พระพุทธองค์ก็ทรงแสดง

^๔ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๔/๕๖, อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๗๑/๑๕๖.

^๕ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๒-๖๓.

^๖พอจบพระธรรมเทศนามหาสติปัฏฐานสูตร ภิกษุ ๓๐,๐๐๐ รูปได้สำเร็จอรหัตตผล ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๓๒-๔๐๕/๓๐๑-๓๔๐, ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๐๕/๔๐๒.

^๗ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๐๔-๓๑๒/๓๖๘-๓๘๐.

^๘ดูรายละเอียดใน อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๘/๔๓-๔๕, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๑๕๕/๔๐๓, อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๗๕/๓๕๐.

^๙ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๕/๖๕๑-๗๐๔/๓๖๐-๓๖๘.

^{๑๐}ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๕/๘๑๓-๘๕๘/๓๗๓-๔๒๗.

^{๑๑}ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๕/๔๗๑-๖๕๐/๒๘๒-๓๕๕.

^{๑๒}ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๕/๗๐๕-๘๑๒/๓๖๕-๓๗๕.

^{๑๓}ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๘๒-๓๖๖/๑๐๕-๒๐๕.

^{๑๔}ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑-๑๘๑/๑-๑๐๘.

^{๑๕}จากการที่พระราหุลได้ฟังพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนี้แล้วท่านได้สำเร็จอรหัตตผล ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๑๖-๔๑๘/๔๗๐-๔๗๕, ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๔๑๕/๒๕๐, ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๒๑/๑๔๓-๑๔๗, ส.สพ.อ. (บาลี) ๓/๑๒๑/๔๓.

^{๑๖}พระพุทธเจ้าทรงแสดงมหารากุโลวาตสูตรนี้เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติแก่พระราหุล ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๑๓-๑๒๑/๑๒๕-๑๓๓.

^{๑๗}ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓-๑๗/๒๐-๒๕, ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๐๘๑/๕๕๒-๕๕๖, พ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๐/๔๘๒-๔๘๖.

โพชนกสังยุต เทวคา มาร พรหม ท้าวสักกเทวราช เข้าเฝ้ากราบทูลถาม พระองค์ก็ทรงตอบปัญหานี้ๆ ที่พระสังคีติการจารย์รวบรวมจัดเป็นเทวตาสังยุต^{๑๔} มารสังยุต^{๑๕} พรหมสังยุต^{๑๖} สักกปัญหสูตร^{๑๗} จุฬเวทลสูตร^{๑๘} มหาเวทลสูตร^{๑๙} สามัญญผลสูตร^{๒๐} อาพวกสูตร^{๒๑} สุจิโถมสูตร^{๒๒}

๔) อัตถูปปัตติกะ พระพุทธองค์ทรงแสดงตามเรื่องหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เป็นไปโดยเหตุที่เกิดขึ้น พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจึงทรงแสดง เช่น ธรรมทายาทสูตร^{๒๓} จุฬสีหนาทสูตร^{๒๔} จันฑุปมสูตร^{๒๕} ปุตตมังสุปมสูตร^{๒๖} ทารุกขันธุปมสูตร^{๒๗} อคคิกขันธุปมสูตร^{๒๘} เณปิณธุปมสูตร^{๒๙} ปาริฉัตตอุปมสูตร^{๓๐} เหตุเกิดพระสูตรนี้ พระพุทธโมเสจารย์กล่าวไว้ในกรอธบายพรหมชาลสูตร^{๓๑}

มูลเหตุที่เกิดแห่งพระสูตรทั้ง ๔ ประการนี้ สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นกับพระสูตรทุกๆ สูตร ที่ทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี ส่วนใหญ่จะเป็นแบบปรัชมาสยะ พระพุทธเจ้าทรงแสดงตามอรรถาธิบายของอนาถบิณฑิกเศรษฐี จะมีที่จัดเป็นปุจฉาสลักะ คือ ทรงแสดงตามคำถามเพียงสูตรเดียว คือ ทักขิไณยบุคคลสูตร พระสูตรทั้งหลายที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ก็จะจัดเข้าในเหตุเกิดพระสูตร ๔ ประการนี้

^{๑๔} คุรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑-๘๑/๑-๘๖.

^{๑๕} คุรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๗-๑๖๑/๑๓๕-๑๓๗.

^{๑๖} คุรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๒-๑๘๖/๑๒๕-๑๒๖.

^{๑๗} คุรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๔๔-๓๗๑/๒๗๓-๓๐๐.

^{๑๘} คุรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๖๐-๔๖๗/๕๐๐-๕๐๘.

^{๑๙} คุรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๕-๔๕๕/๔๘๘-๔๕๕.

^{๒๐} คุรายละเอียดใน ที.ส. (ไทย) ๕/๑๕๐-๒๕๓/๔๘-๘๖.

^{๒๑} คุรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๑-๓๕๔.

^{๒๒} คุรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๗/๓๓๕-๓๔๐.

^{๒๓} คุรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) ๑๒/๒๕-๓๓/๒๗-๓๓.

^{๒๔} คุรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๓๕-๑๔๕/๑๓๓-๑๔๑.

^{๒๕} คุรายละเอียดใน ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๑๔๖/๒๓๗-๒๓๕.

^{๒๖} คุรายละเอียดใน ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๖๓/๑๔๕-๑๔๗.

^{๒๗} คุรายละเอียดใน ส.สพ. (บาลี) ๑๘/๒๔๑/๒๔๒-๒๔๕.

^{๒๘} คุรายละเอียดใน อ.ส.ต.ก. (บาลี) ๒๓/๗๒/๑๕๘-๑๖๕.

^{๒๙} คุรายละเอียดใน ส.ข. (บาลี) ๑๗/๕๕/๑๘๐-๑๘๓.

^{๓๐} คุรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๓๕-๑๔๕/๑๓๓-๑๔๑.

^{๓๑} ที.ส.อ. (บาลี) ๑/๕๐-๕๑, ที.ส.อ. (ไทย) ๑/๑๕๖-๑๕๘.

๒.๒ วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พุทธบริษัท

วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทในงานวิชัยนี้ ผู้วิจัยขอกล่าวตามแนวพุทธกิจ เพราะการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า สัมพันธ์กันกับพุทธกิจ คือกิจที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำเป็นหน้าที่พระพุทธเจ้าทุกองค์ มี ๕ อย่างนี้ คือ ปุเรกัตตกิจ ปิจฉากัตตกิจ เป็นกิจช่วงเวลากลางวัน กิจอีก ๓ ข้อ คือ ปุริมยามกิจ มัชฌิมยามกิจ ปิจฉิมยามกิจ เป็นกิจช่วงเวลากลางคืน^{๓๖}

๑. ปุเรกัตตกิจ กิจก่อนฉัน พระพุทธเจ้าเสด็จลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ทรงปฏิบัติพระสรีระแล้วจะทรงประทับยังอยู่ ณ อาสนะที่เจียบสงัด จนถึงเวลาออกบิณฑบาต บางครั้งก็เสด็จพระองค์เดียว บางครั้งก็มีภิกษุสงฆ์เป็นบริวารติดตามเสด็จไปบิณฑบาตยังหมู่บ้านหรือยังนิคม ประชาชนพากันถือของหอมและดอกไม้ออกไปบูชาพระพุทธองค์ถวายอภิวาทแล้วกราบทูลขอพระภิกษุสงฆ์นิมนต์ภิกษุ ๑๐ รูปบ้าง ๒๐ รูปบ้าง ๕๐ รูปบ้าง ๑๐๐ รูปบ้าง และรับบาตรของพระพุทธองค์ ปูลาดอาสนะกราบทูลนิมนต์ให้ประทับนั่ง แล้วน้อมนำภัตตาหารเข้าถวายโดยเคารพ พระพุทธองค์พอเสวยภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยก็ทรงตรวจดูจิตสันดานของประชาชนหมื่นนั้นๆ แล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดให้บางพวกรับนับถือไตรสรณคมน์ โปรดให้บางพวกสมาทานศีล ๕ แสดงธรรมโปรดให้บางพวกบรรลุโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล อย่างใดอย่างหนึ่ง แสดงธรรมโปรดให้บางพวกบวชแล้วบรรลุอรหัตผล ครั้นทรงอนุเคราะห์มหาชนแล้ว จึงทรงลุกจากอาสนะเสด็จกลับพระวิหาร ประทับนั่ง ณ อาสนะในบริเวณศาลา ทรงรอกอยจนภิกษุสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ภิกษุผู้อุปัฏฐากก็เข้ากราบทูลให้ทรงทราบ จากนั้นพระองค์ก็จะเสด็จเข้าพระคันธกุฎี

๒. ปิจฉากัตตกิจ ครั้นพระพุทธองค์ทรงพักผ่อนในพระคันธกุฎีแล้วก็เสด็จออกมาประทับนั่ง ณ ศาลาใกล้ๆ พระคันธกุฎี ทรงล้างพระบาทแล้วประทับยืนบนตั่งรองพระบาท ประทานโอวาทภิกษุสงฆ์ว่า“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงบำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด การจะได้เกิดเป็นมนุษย์นั้นยาก การที่พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นก็ยาก การที่จะจะสมบุรณ์ก็ยาก”^{๓๗} การที่จะพบพระสัทธรรมแสนยากยิ่ง การที่จะมีศรัทธาสมบุรณ์ก็ยาก การบวชก็ยาก การจะได้ฟังสัทธรรมก็ยาก” พอพระพุทธองค์ประทานโอวาทจบลง ภิกษุ

^{๓๖}ที.สี.อภินวฎีกา (บาลี) ๑/๒๔๗.

^{๓๗}ขณะที่สมบุรณ์ในที่นี้ หมายถึงขณะที่บุคคลเกิดมาในสมัยที่พระพุทธเจ้าเกิดขึ้น และเป็นคนมีปัญญา ได้พบพระพุทธเจ้า ได้อยู่ประพาศิพรหมจรรย์ –อง.อญฐก. (บาลี) ๒๓/๒๕/๑๘๔-๑๘๗, อง.อญฐก. (ไทย) ๒๓/๒๕/๒๗๔-๒๗๘, การที่ได้ประพาศิพรหมจรรย์นั้น ถือว่าเป็นลาภที่ได้ดีแล้ว –ถ.สพ. (บาลี) ๑๘/๑๓๕/๑๑๘, ถ.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๓๕/๑๖๕-๑๗๐, ขโม โว ปฎิลทุโธ : เธอทั้งหลายได้ชนะแล้ว ท่านอธิบายว่า อญฐอกขณวชิโร นวโมย ขโม ปฎิลทุโธ มคคพหุหมจรีวาสาโย : ได้ชนะที่ ๘ อยู่ประพาศิพรหมจรรย์ซึ่งเว้นจากชนะ ๘ ชนะ –เนตติ.อ. (บาลี) ๒๘๑-๒๘๒.

บางพวกก็ทูลขอแก้วมัญฐาน พระองค์ก็ทรงประทานแก้วมัญฐานที่เหมาะสมแก่จริตของภิกษุเหล่านั้น จากนั้น ภิกษุทั้งหมดก็ถวายอภิวาทพระพุทธรองค์แล้วกลับไปที่พักของแต่ละท่าน บางพวกเข้าไปยังป่า บางพวกเข้าไปยังบริเวณต้นไม้ บางพวกเข้าไปยังภูเขาแห่งใดแห่งหนึ่ง บางพวกไปยังสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ฯลฯ บางพวกไปยังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์พระพุทธรองค์ก็เสด็จเข้าพระคันธกุฎี ถ้าจะทรงพักก็ทรงมีพระสติสัมปชัญญะ สำเร็จสืหาไสยา โดยข้างเบื้องขวาครู่หนึ่ง พอพักพระวรกายแล้วก็เสด็จลุกขึ้น ทรงตรวจดูโลกในภาคที่ ๒ ในภาคที่ ๓ ประชาชนในหมู่บ้านหรือในนิคมที่พระพุทธรองค์พักอาศัย ผู้ใดถวายทานในเวลาก่อนฉันแล้ว ถึงเวลาหลังฉันก็จะนุ่งห่มเรียบร้อย ถีของหอมและดอกไม้วีไปประชุมกันในวิหารเมื่อประชาชนประชุมกันพร้อมแล้ว พระพุทธรองค์ก็เสด็จไปประทับนั่ง ณ พุทธอาสน์ที่จัดไว้แล้วทรงแสดงธรรมเหมาะสมแก่กาลเหมาะสมแก่สมัย พอทรงทราบว่าพอแก่เวลาแล้วก็ทรงส่งประชาชนกลับ ประชาชนก็พากันถวายอภิวาทพระพุทธรองค์แล้วพากันกลับ

๓. ปุริมยามกิจ พอเสร็จกิจหลังฉันแล้ว ถ้าทรงประสงค์จะรดน้ำพระวรกาย ก็จะเสด็จลุกจากอาสนะ เข้าสู่มุขมณฑล ทรงใช้น้ำที่พระภิกษุอุปัฏฐากจัดไว้รดพระวรกายให้ชุ่มเย็นพระภิกษุอุปัฏฐาก ก็จะนำอาสนะไปปูลาดในบริเวณพระคันธกุฎี พระพุทธรองค์ทรงนุ่งผ้าแดง ๒ ชั้น คาดประคดเอวห่มอุตตราสงค์เฉียงพระอังสะ เสด็จไปประทับนั่ง ณ ที่นั้น ทรงพักหกลึกเร้นพระองค์เดียวครู่หนึ่งแล้วเสด็จไปยังสถานที่อุปัฏฐากต่อจากนั้น ภิกษุทั้งหลาย ก็จะพากันมาจากที่พักแล้วเข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ยังที่อุปัฏฐาก บรรดาภิกษุที่มา บางพวกก็จะทูลถามปัญหา บางพวกจะทูลขอแก้วมัญฐาน บางพวกทูลขอฟังพระธรรมเทศนา พระพุทธรองค์ก็ทรงกระทำตามความประสงค์ของภิกษุเหล่านั้นอย่างสมบูรณ์ ทรงบำเพ็ญพุทธกิจจนตลอดยามต้น

๔. มัชฌิมยามกิจ พอเสร็จกิจในช่วงยามต้น เมื่อภิกษุทั้งหลายถวายอภิวาทพระพุทธรองค์แล้ว พากันกลับที่พัก จากนั้นเทวดาในหมื่นโลกธาตุ ก็ได้โอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ แล้วทูลถามปัญหา พระองค์ทรงตอบปัญหาของเทวดาจนตลอดมัชฌิมยาม

๕. ปัจฉิมยามกิจ ช่วงปัจฉิมยาม พระองค์ทรงแบ่งเป็น ๓ ตอน เพื่อจะเปลื้องความเมื่อยล้าแห่งพระวรกายที่เกิดจากการประทับนั่ง จึงทรงจงกรมตอนหนึ่ง แล้วเสด็จเข้าพระคันธกุฎี ทรงมีพระสติสัมปชัญญะ สำเร็จสืหาไสยาในตอนที่ ๒ ในตอนที่ ๓ เสด็จลุกขึ้นประทับนั่ง ตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ เพื่อหาบุคคลผู้ที่ได้สร้างสมบารมี มีทานศีลเป็นต้น ในศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ก่อน^{๓๔}

^{๓๔}ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔๕-๔๗, ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑๔๗, อัง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๕๖-๕๘, อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑๑๒-๑๑๓.

จากคำอธิบายที่เป็นข้อความร้อยแก้วของพระอรรถกถาจารย์นี้ พระโบราณจารย์ได้สรุปมาประพันธ์เป็นบทร้อยกรอง คือคาถาแสดงพุททธิง ๕ อย่างซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือสวดมนต์ดังนี้

บุพพณฺเห ปิณฺฑปาตํ	สาธณฺเห ธมฺมเทศนํ
ปโทเส ภิกฺขุโสภา	อหุตฺตรเต เทวปณฺหนํ
ปจฺจุเสว คเต กาเล	ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ
เอเต ปณฺจวิธํ กิจฺเจ	วิโสเทติ มุนิปฺภคว

เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เวลาสายฉันท์ทรงแสดงธรรม เวลาบ่ายคำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ เวลาเที่ยงคืนตอบปัญหาเทวดา เวลาใกล้รุ่งทรงพิจารณาหาบุคคลที่สามารถบรรลุธรรมได้และที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรม พระพุทธเจ้าผู้เป็นพระมุนีประเสริฐ ทรงบำเพ็ญกิจ ๕ อย่างนี้ครบถ้วนบริบูรณ์^{๓๘}

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า พระอรรถกถาจารย์ ท่านกำหนดตามยุคสมัย คือในครั้งพุทธกาลถือเวลาออกบิณฑบาตเป็นการเริ่มงานในวันใหม่ แต่เมื่อพิจารณาคุณพุททธิงของพระพุทธองค์แล้วควรจะเริ่มที่พุททธิงข้อ ๕ แล้วไปข้อ ๑ ข้อ ๒ ข้อ ๓ ข้อ ๔ คือเริ่มที่เวลาใกล้รุ่งทรงพิจารณาหาบุคคลที่สามารถบรรลุธรรมได้และที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรม จากพุททธิงทั้ง ๕ ข้อนั้นปรากฏว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม ๓ ช่วงเวลา คือ เวลาสายฉันท์ทรงแสดงธรรม เวลาบ่ายคำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ เวลาเที่ยงคืนตอบปัญหาเทวดา เวลาที่พระองค์ใช้พุทธจักขุตรวจดูสรรพสัตว์ทรงแสดงธรรมไม่ได้แน่นอน แต่เวลาเช้าที่พระพุทธองค์เสด็จออกบิณฑบาต ปรากฏว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่บริษัท ตามที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ ดังข้อความที่ผู้วิจัยกล่าวข้างต้นว่า “พระพุทธองค์พอเสวยภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยก็ทรงตรวจดูจิตสันดานของประชาชนหมู่นั้นๆ แล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรด” เป็นเรื่องจริงตามที่พระอรรถกถาจารย์กล่าว จากการศึกษาได้พบว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดพาหิยะ ทารูจีริยะ จดเขาสำเร็จจอร์หัตผล ในขณะที่พระองค์

^{๓๘} คำบอกวัด ใน สวดมนต์แปล, พระศาสนโสภณ รวบรวมและแปล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๓๓-๓๔, สวดมนต์ฉบับหลวง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๒๒๓.

เสด็จเที่ยวบิณฑบาต^{๔๐} สรุปลแล้ววิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัท ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งสัมพันธ์กับพุทธกิจ ๔ ข้อ และพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดง ก็ทรงแสดงตามเหตุ คือ บางคราวทรงแสดงตามอริยาศัยของพระองค์ บางคราวทรงแสดงตามอริยาศัยของผู้ฟัง บางคราวมีผู้กราบทูลถามปัญหา ก็ทรงตอบปัญหาอันเป็นการแสดงธรรม บางคราวมีเหตุเกิด พระองค์ก็ทรงแสดงธรรมแก่บริษัทที่อยู่ในที่นั้นๆ เพื่อที่จะได้เห็นเหตุการณ์ชัดเจน ผู้วิจัยขอนำเสนอวิธีที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัท โดยประมวลจากข้อความในพระสูตรต้นตอปัญหา เท่าที่ผู้วิจัยเห็นว่าเหมาะสม ดังที่นำเสนอในข้อต่อไป

๒.๒.๑ วิธีที่ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุบริษัท

ตามพุทธกิจทั้ง ๕ ประการ เวลาย่ำค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ ในการแสดงธรรมแก่พระภิกษุอาจแยกได้เป็น ๒ กรณี คือ

๑) ทรงแสดงธรรมแก่พระภิกษุเป็นหมู่ เป็นคณะ เช่น ซึ่งบางครั้งอาจแสดงเมื่อผู้ใดผู้หนึ่งกราบทูลถาม เช่น ครั้งหนึ่ง^{๔๑} พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ปราสาทในวัดบุพพาราม กรุงสาวัตถี วันนั้นเป็นวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ พระจันทร์เต็มดวง พระพุทธองค์ทรงมีภิกษุแวดล้อมประทับนั่งกลางแจ้ง ภิกษุรูปหนึ่งขึ้นประนมมือกราบทูลขอประทานวโรกาสถามปัญหาต่างๆ พระพุทธองค์รับสั่งให้ภิกษุนั้นนั่งแล้วถามปัญหาที่ต้องการถาม ภิกษุนั้นนั่งลงบนอาสนะแล้วกราบทูลถามเรื่องอุปาทานขันธ ๕ เรื่อง มูลเหตุแห่งอุปาทานขันธ ๕ เรื่องอุปาทานกับอุปาทานขันธเป็นอย่างเดียวกันหรือต่างอย่างกัน เรื่องเหตุที่ชื่อว่าขันธ เรื่องเหตุที่ทำให้ขันธปรากฏ เรื่องเหตุเกิดสัkkายทิฏฐิ เรื่องเหตุที่ทำให้สัkkายทิฏฐิไม่มี เรื่องอัสสาทะอาทีนพและเครื่องสลัดอุปาทานขันธ ๕ ออกไป เรื่องบุคคลรู้เห็นอย่างไรจึงไม่มีอหังการ มมังการและมานานุสัย และเรื่องที่ภิกษุรูปหนึ่งคิดว่าขันธ ๕ เป็นอนัตตา จะถูกต้องอดตาได้อย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสตอบพอสรุปได้ว่า ที่ภิกษุนั้นยกขึ้นกล่าว คือ อุปาทานขันธ ๕ และอุปาทานขันธ ๕ นั้น มีฉันทะเป็นมูลเหตุ ที่ชื่อว่าขันธ ก็ด้วยเหตุที่รูปอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต เป็นอนาคต เป็นปัจจุบัน เป็นรูปภายในก็ตาม เป็นรูปภายนอกก็ตาม เป็นรูปหยาบก็ตาม เป็นรูปละเอียดก็ตาม เป็นรูปเลวก็ตาม เป็นรูปประณีตก็ตาม ไกลก็ตาม ใกล้ก็ตาม จัดเป็นรูปขันธ (คือ

^{๔๐}ดูรายละเอียดใน ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๘๓-๑๘๘.

^{๔๑}รังษี สุทนธ์, พุทธกิจ : กิจที่พระพุทธเจ้าทรงทำ, หน้า ๕๖-๖๐.

กองแห่งรูป หรือกลุ่มแห่งรูป) เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต เป็นอนาคต เป็นปัจจุบัน เป็นเวทนาภายในก็ตาม เป็นเวทนาภายนอกก็ตาม เป็นเวทนาหยาบก็ตาม เป็นเวทนาละเอียดก็ตาม เป็นเวทนาเลวก็ตาม เป็นเวทนาประณีตก็ตาม ไกลก็ตาม ใกล้ก็ตาม จัดเป็นเวทนาขั้น (คือ กองแห่งเวทนา หรือกลุ่มแห่งเวทนา) สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต เป็นอนาคต เป็นปัจจุบัน เป็นสัญญาภายในก็ตาม เป็นสัญญาภายนอกก็ตาม เป็นสัญญาหยาบก็ตาม เป็นสัญญาละเอียดก็ตาม เป็นสัญญาเลวก็ตาม เป็นสัญญาประณีตก็ตาม ไกลก็ตาม ใกล้ก็ตาม จัดเป็นสัญญาขั้น (คือ กองแห่งสัญญา หรือกลุ่มแห่งสัญญา) สังขารอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต เป็นอนาคต เป็นปัจจุบัน เป็นสังขารภายในก็ตาม เป็นสังขารภายนอกก็ตาม เป็นสังขารหยาบก็ตาม เป็นสังขารละเอียดก็ตาม เป็นสังขารเลวก็ตาม เป็นสังขารประณีตก็ตาม ไกลก็ตาม ใกล้ก็ตาม จัดเป็นสังขารขั้น (คือ กองแห่งสังขาร หรือกลุ่มแห่งสังขาร) วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต เป็นอนาคต เป็นปัจจุบัน เป็นวิญญาณภายในก็ตาม เป็นวิญญาณภายนอกก็ตาม เป็นวิญญาณหยาบก็ตาม เป็นวิญญาณละเอียดก็ตาม เป็นวิญญาณเลวก็ตาม เป็นวิญญาณประณีตก็ตาม ไกลก็ตาม ใกล้ก็ตาม จัดเป็นวิญญาณขั้น (คือ กองแห่งวิญญาณ หรือกลุ่มแห่งวิญญาณ)

มหาสูตร ๔ (คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม) เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้รูปขั้นปรากฏ ผัสสะ (การกระทบ) เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้เวทนาขั้นปรากฏ ผัสสะ (การกระทบ) เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้สัญญาขั้นปรากฏ ผัสสะ (การกระทบ) เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้สังขารขั้นปรากฏ นามรูปเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้วิญญาณขั้นปรากฏ

เหตุเกิดสัkkายทิฎฐิ ก็คือปุณฺชนในโลกลนี้ไม่ได้สัดบ ไม่ได้เห็นพระอรียะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอรียะ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอรียะ ไม่ได้เห็นสตับุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสตับุรุษ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของสตับุรุษ ย่อมเห็นรูปเป็นอตัตา เห็นอตัตามีรูป เห็นรูปในอตัตา หรือเห็นอตัตาในรูป ย่อมเห็นเวทนาเป็นอตัตา เห็นอตัตามีเวทนา เห็นเวทนาในอตัตา หรือเห็นอตัตาในเวทนา ย่อมเห็นสัญญาเป็นอตัตา เห็นอตัตามีสัญญา เห็นสัญญาในอตัตา หรือเห็นอตัตาในสัญญา ย่อมเห็นสังขารเป็นอตัตา เห็นอตัตามีสังขาร เห็นสังขารในอตัตา หรือเห็นอตัตาในสังขาร ย่อมเห็นวิญญาณเป็นอตัตา เห็นอตัตามีวิญญาณ เห็นวิญญาณในอตัตา หรือเห็นอตัตาในวิญญาณ

เหตุที่ทำให้สัkkายทิฎฐิไม่มี ก็คืออรียะสาวกในธรรมวินยนี้ ได้สัดบ ได้เห็นพระอรียะ ฉลาดในธรรมของพระอรียะ ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอรียะ ได้เห็นสตับุรุษ

ฉลาดในธรรมของสัตว์บุรุษ ได้รับการแนะนำในธรรมของสัตว์บุรุษ ย่อมไม่เห็นรูปเป็นอตตะ ไม่เห็นอตตะมีรูป ไม่เห็นรูปในอตตะ หรือไม่เห็นอตตะในรูป ย่อมไม่เห็นเวทนาเป็นอตตะ ไม่เห็นอตตะมีเวทนา ไม่เห็นสัญญามีรูป ไม่เห็นสัญญาในอตตะ หรือไม่เห็นอตตะในสัญญา ย่อมไม่เห็นสังขารเป็นอตตะ ไม่เห็นอตตะมีสังขาร ไม่เห็นสังขารในอตตะ หรือไม่เห็นอตตะในสังขาร ย่อมไม่เห็นวิญญาณเป็นอตตะ ไม่เห็นอตตะมีวิญญาณ ไม่เห็นวิญญาณในอตตะ หรือไม่เห็นอตตะในวิญญาณ

อัสสาทะอาทีนพและเครื่องสลัดอุปาทานชั้น ๕ ออกไป ก็คือสุขโสมนัสที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอัสสาทะคือความยินดี การที่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เป็นอาทีนพ คือโทษ ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ธรรมที่ใช้กำจัดฉันทราคะละฉันทราคะ ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นเครื่องสลัดอุปาทานชั้น ๕

บุคคลรู้เห็นอย่างไรจึงไม่มีมือหังการ มมังการและมานานุสัย ก็คือภิกษุเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีต เป็นอนาคต เป็นปัจจุบัน เป็นวิญญาณ ภายในก็ตาม เป็นวิญญาณภายนอกก็ตาม เป็นวิญญาณหยาบก็ตาม เป็นวิญญาณละเอียด ก็ตาม เป็นวิญญาณแลวกก็ตาม เป็นวิญญาณประณีตก็ตาม ไกลก็ตาม ใกล้ก็ตาม ทั้งหมดนั้นด้วยปัญญา อันชอบตามความเป็นจริงว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั้นไม่ใช่เรา เราไม่ได้เป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนั้นไม่ใช่อตตะของเรา^{๔๒}

เมื่อพิจารณาเห็นอย่างนี้ จึงจะไม่มีมือหังการ มมังการ และมานานุสัยในกายที่มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้และในนิमितทั้งปวงในภายนอก ภิกษุรูปหนึ่งซึ่งนั่งอยู่ในกลุ่ม ภิกษุทั้งหลายได้ฟังแล้วคิดว่า ชั้น ๕ เป็นอนัตตา กรรมที่ถูกอนัตตากระทำจะถูกต้องอตตะได้อย่างไร พระพุทธองค์ทรงทราบความคิดของภิกษุนั้นจึงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า เป็นไปได้ที่โมฆบุรุษ บางรูปในธรรมวินัยนี้ ไม่รู้แจ้ง ตกอยู่ในอำนาจแห่งอวิชา ถูกค้นหาครอบงำจิต เข้าใจคำสอนของศาสดาอย่างสะเพร่าคิดไปว่าชั้น ๕ เป็นอนัตตา กรรมที่ถูกอนัตตากระทำ จะถูกต้องอตตะได้อย่างไร เราจะขอลาม เราได้แนะนำพวกเธอไว้แล้วในเรื่องชั้น ๕ นั้น พวกเธอเข้าใจความเรื่องนั้นอย่างไร รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ภิกษุ

^{๔๒}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๘๕/๕๖.

ทั้งหลายกราบทูลว่า “ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า” ตรัสถามว่า “สิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์หรือเป็นสุข” ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า” ตรัสถามว่า “สิ่งที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะเห็นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา” ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ไม่ควร พระเจ้าข้า” พระองค์ตรัสสรุปว่า “อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่าการหลุดพ้น ย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำแล้ว ไม่มีกิจอื่นที่ต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้อีก” จบธรรมเทศนา ภิกษุประมาณ ๖๐ รูป ได้บรรลุอรหัตผล^{๔๓}

๒) ทรงแสดงแก่ภิกษุเฉพาะเจาะจงเพียงองค์เดียว เช่น คราวหนึ่ง^{๔๔} ก่อนเสด็จออกบิณฑบาต ทรงดำริที่จะทรงแนะนำสั่งสอนให้ภิกษุบางรูปบรรลุธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป แต่ก็เสด็จออกบิณฑบาตก่อน กลับจากบิณฑบาตแล้ว หลังเสวยพระกระยาหาร พระองค์ก็ทรงทำตามที่ได้ดำริไว้ เช่น ทรงดำริที่จะสั่งสอนให้พระราหุลบรรลุธรรมที่ยิ่งขึ้นไป จึงทรงชักชวนให้พระราหุลถืออาสนะเข้าไปพักกลางวันในป่า แล้วทรงแสดงธรรมโปรดแบบถามตอบเรื่องอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อารมณ์ที่เกิดขึ้นในใจ ความรู้แจ้งทางทวารทั้ง ๖ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการที่อายตนะภายในกับภายนอกกระทบกัน เป็นของเที่ยง หรือไม่เที่ยง พระราหุลตอบว่า ไม่เที่ยง พระองค์ตรัสถามอีกว่าสิ่งที่ไม่เที่ยงนั้น เป็นทุกข์หรือเป็นสุข พระราหุลตอบว่า เป็นทุกข์ พระองค์ตรัสถามว่า สิ่งที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรผันไป ควรหรือที่จะเข้าใจว่าสิ่งนั้นเป็นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาตัวตนของเรา พระราหุลตอบว่า ไม่ควร พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงสรุปชี้ให้เห็นการที่พระสาวกได้ฟังอย่างนี้แล้ว จะเบื่อหน่ายในอายตนะภายในและภายนอก เมื่อเบื่อหน่ายอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเนื่องจากอายตนะภายในและภายนอก พระราหุลพิจารณาตามจนสำเร็จเป็นพระอรหัตตผล

ในการแสดงธรรมแก่พระภิกษุตามที่ยกเป็นตัวอย่างใน ๑) และ ๒) นี้ ทำให้ทราบพุทธวิธีในการแสดงธรรมอันสอดคล้องกับพุทธวิธีในการสอน ตามที่กล่าวไว้ใน ๑) หากจะวิเคราะห์ว่า ปัจจุบันพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ที่มีหน้าที่อบรมพระภิกษุ สามเณรอันเป็นศิษย์ ยังถือปฏิบัติ

^{๔๓}ดูรายละเอียดใน ม. อุ. (บาลี) ๑๔/๘๕-๘๐/๖๓-๖๑, ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๘๕-๘๐/๕๖-๑๐๔, ศ. ข. (บาลี) ๑๓/๘๒/๘๑-๘๔, ศ. ข. (ไทย) ๑๓/๘๒/๑๓๔-๑๔๐.

^{๔๔}ศ. สพา. (ไทย) ๑๘/๑๒๑/๑๔๓-๑๔๓.

ตามแนวพระพุทธองค์หรือไม่ ก็จะพบว่า ยังมีอุปัชฌาย์และอาจารย์ที่มีวัตรปฏิบัติเช่นนี้แต่น้อยมาก หากคณะผู้ปกครองจะได้มีกฎ กติกา ให้พระอุปัชฌาย์และอาจารย์หรือเจ้าอาวาสมีหน้าที่ตามแนวพระพุทธองค์ การบวช และการศึกษาพระพุทธศาสนา ก็จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น พระพุทธศาสนาจะสถาวรสืบไป

๒.๒.๒ วิธีที่ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุณีบริษัท

ในการแสดงธรรมแก่ภิกษุณี ทรงแสดงโดยพระองค์เอง และทรงมอบหมายให้พระภิกษุผู้เป็นเถระ เป็นผู้แสดงแก่ภิกษุณี โดยหมุนเวียนกันไปเช่นที่พระนันทกะรับหน้าที่ไปให้โอวาทแก่ภิกษุณี เป็นการจ้ดเเวรให้พระเถระไปแทนพระองค์ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการแสดงธรรมแก่ภิกษุณีบริษัททั้ง ๒ วิธี คือ

๑) ทรงแสดงธรรมโดยพระองค์เอง ตัวอย่างที่จะยกให้เห็นถึงการแสดงธรรมโดยพระองค์เอง คือ พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี ซึ่งเข้าเฝ้ากราบทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโดยย่อ ซึ่งพระนางฟังแล้วจะพึงหลีกเร้นอยู่ผู้เดียวไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายใจ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า โคตมี ท่านรู้ธรรมเหล่านี้ว่า

- (๑) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความกำหนดไม่เป็นไปเพื่อคลายความกำหนด
- (๒) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความประกอบไว้ ไม่เป็นไปเพื่อความพราก
- (๓) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อการสะสม ไม่เป็นไปเพื่อการไม่สะสม
- (๔) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความมกมาก ไม่เป็นไปเพื่อความมกน้อย
- (๕) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ ไม่เป็นไปเพื่อความสันโดษ
- (๖) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลุกคลีหมั่นคณะ ไม่เป็นไปเพื่อความสงัด
- (๗) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ไม่เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร
- (๘) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลียงยาก ไม่เป็นไปเพื่อความ

เป็นคนเลียงง่าย โคตมี ท่านพึงจำไว้โดยส่วนเดียวว่า นั้นไม่ใช่ธรรม นั้นไม่ใช่วินัย นั้นไม่ใช่สัตตสุสานน์ โคตมี ท่านรู้ธรรมเหล่านี้ว่า

- (๑) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความกำหนดไม่เป็นไปเพื่อคลายความกำหนด
- (๒) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความพราก ไม่เป็นไปเพื่อความสะสม
- (๓) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อการไม่สะสม ไม่เป็นไปเพื่อการสะสม
- (๔) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความมกน้อย ไม่เป็นไปเพื่อความมกมาก

(๕) ธรรมเนียมนี้เป็นไปเพื่อความสันโดษ ไม่เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ
(๖) ธรรมเนียมนี้เป็นไปเพื่อความสัจ ไม่เป็นไปเพื่อความคลุกคลีหมู่คณะ
(๗) ธรรมเนียมนี้เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร ไม่เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน
(๘) ธรรมเนียมนี้เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงง่าย ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงยาก โคตมิ ท่านจงจำไว้โดยส่วนเดียวว่า นั่นเป็นธรรม นั่นเป็นวินัย นั่นเป็น สัตถุศาสน์^{๔๕}

พระธรรมเทศนานี้ คือ หลักลักษณะตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ประการ ที่ทรงแสดงแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมิ เป็นการแสดงโดยพระองค์เอง

๒) วิธีแสดงธรรมโดยมอบหมายให้พระเถระเป็นผู้แสดง การแสดงธรรมแก่ภิกษุณีนั่น นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงแสดงในสถานที่ฟังธรรมซึ่งมีบริษัท ๔ อยู่ พระองค์ได้ทรงมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของพระภิกษุเถระ เช่นที่พระองค์ทรงรับสั่งให้พระสารีบุตรสอนเรื่องความมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา^{๔๖} เมื่อภิกษุเถระสอนภิกษุณีทั้งหลาย ก็ย่อมได้รับความเคารพนับถือจากพวกภิกษุณี รวมไปถึงย่อมได้รับปัจจัย ๔ จากพวกภิกษุณี ซึ่งเป็นเหตุให้พวกภิกษุณีพหุคิย^{๔๗} อยากจะได้รับความเคารพนับถือและปัจจัยบ้าง จึงพากันไปสอนพวกภิกษุณี พวกภิกษุณีพหุคิยท่านไม่ค่อยฉลาดในธรรมวินัย สอนข้อธรรมเพียงเล็กน้อยแล้วก็ชวนพวกภิกษุณีสนทนาดิรัจฉานกถา^{๔๘} พวกภิกษุณีพากันติเตียนพวกภิกษุณีพหุคิยแล้วเข้ากราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุที่มิได้รับ

^{๔๕} อัง. อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๓/๓๓๕.

^{๔๖} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๖๒-๑๖๓/๑๒๔.

^{๔๗} ภิกษุณีพหุคิย คือ กลุ่มภิกษุ ๖ รูป ได้แก่ (๑) พระปิ่นทุกะ (๒) พระโลหิตกะ (๓) พระเมตติยะ (๔) พระภุมมกะ (๕) พระอัสสชิ (๖) พระปุนัพพสุกะ -ม.ม.อ. (บาลี) ๑๓๕/๑๓๘.

^{๔๘} ดิรัจฉานกถา คือ (๑) ราชกถา เรื่องพระราชา (๒) โจรกถา เรื่องโจร (๓) มหามัตตกถา เรื่อง มหาอมาตย์ (๔) เสนากถา เรื่องกองทัพบ (๕) ภยกถา เรื่องภัย (๖) ยุทธกถา เรื่องการรบ (๗) อन्नกถา เรื่องข้าว (๘) ปานกถา เรื่องน้ำ (๙) วัตถุกถา เรื่องผ้า (๑๐) สยนกถา เรื่องที่นอน (๑๑) มาลากถา เรื่องพวงดอกไม้ (๑๒) คันธกถา เรื่องของหอม (๑๓) ญาคิกถา เรื่องญาติ (๑๔) ยานกถา เรื่องยาน (๑๕) คามกถา เรื่องบ้าน (๑๖) นิคมกถา เรื่องนิคม (๑๗) นครกถา เรื่องเมือง (๑๘) ชนปทกถา เรื่องชนบท (๑๙) อิตถิกถา เรื่องสตรี (๒๐) ปุริสกถา เรื่องบุรุษ (๒๑) สุรกถา เรื่องคนกล้าหาญ (๒๒) วิลิษากถา เรื่องตรอก (๒๓) กุมภักฐานกถา เรื่องทำน้ำ (๒๔) ปุพเพตคกถา เรื่องคนที่ล่วงลับไปแล้ว (๒๕) นานัตตกถา เรื่องเบ็ดเตล็ด (๒๖) โลกกชาธิกะ เรื่องโลก (๒๗) สมุททักขาธิกะ เรื่องทะเล (๒๘) อิติภวาทกถา เรื่องความเจริญและความเสื่อม-วิมหา. (ไทย) ๒/๕๐๘/๕๕๕-๖๐๐.

การแต่งตั้งจากภิกษุสงฆ์สอนพวกภิกษุณี การแต่งตั้งนั้นทำเป็นการสงฆ์ คือ มีการสวดกรรมวาจาแต่งตั้งภิกษุเป็นผู้สอนภิกษุณีทั้งหลาย^{๔๙}

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงมอบหมายการสอนพวกภิกษุณีให้เป็นหน้าที่ของภิกษุสงฆ์ ก็ขอยกตัวอย่างเรื่องที่พระภิกษุทำหน้าที่สอนพวกภิกษุณี คือเรื่องที่พระนันทกะสอนพวกภิกษุณี และท่านสอนพวกภิกษุณีกลุ่มแรกที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา การที่พระนันทกะไปสอนพวกภิกษุณีนั้น ตามเรื่องที่ปรากฏ พวกภิกษุณี ๕๐๐ รูปเข้าเฝ้ากราบทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทแก่พวกภิกษุณี ซึ่งช่วงนั้นเป็นช่วงที่พระเถระพลัดเปลี่ยนเวียนกันไปสอน ซึ่งเมื่อถึงวาระพระเถระต้องไปสอนพวกภิกษุณี พระพุทธเจ้าตรัสถามพระอานนตถึงภิกษุที่รับหน้าที่ไปสอนพวกภิกษุณี กระอานนตกราบทูลว่าเป็นวาระของพระนันทกะ แต่พระนันทกะเป็นพระอรหันต์ไม่ต้องการไปสอนพวกภิกษุณีตามวาระ เพราะท่านระลึกชาติได้ว่าในอดีตชาติท่านเป็นพระราชาในชมพูทวีป ภิกษุณีเหล่านั้นเคยเป็นนางสนมของท่าน ท่านเกรงจะถูกภิกษุรูปอื่นผู้ระลึกชาติได้ติเตียนว่าไม่ยอมสละนางสนม จึงไม่อยากไปสอนภิกษุณีเหล่านั้น^{๕๐} พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งให้พระนันทกะไปสอนพวกภิกษุณี ท่านจึงไปสอนพวกภิกษุณีตามรับสั่งของพระพุทธเจ้า^{๕๑}

พระนันทกะสอนภิกษุณีทั้งหลาย แบบสนทนธรรมแบบถามตอบ โดยท่านถามนำให้ภิกษุณีตอบพร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ถามด้วย กล่าวโดยสรุป ท่านสอนให้พิจารณาอายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖ ว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ในตอนท้ายท่านยกการที่ภิกษุเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการให้มากแล้ว จะทำให้สิ้นอาสวะ

พระพุทธเจ้ารับสั่งให้พระนันทกะแสดงถึง ๒ ครั้ง โดยครั้งที่ ๑ พระองค์ตรัสชมเชยว่า ภิกษุณีทั้งหลายฟังแล้วมีใจยินดีทั้งที่ยังมีความดำริไม่บริบูรณ์ เหมือนดวงจันทร์ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ครั้งที่ ๒ พระองค์ตรัสชมเชยว่า ภิกษุณีทั้งหลายมีใจยินดีและมีความดำริบริบูรณ์ เหมือนดวงจันทร์ในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ ภิกษุณีที่ได้คุณธรรมขั้นต่ำสุดเป็นถึงพระโสดาบัน^{๕๒}

พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายว่า บรรดาภิกษุณี ๕๐๐ รูป ภิกษุณีที่ได้คุณธรรมขั้นต่ำสุดเป็นถึงพระโสดาบัน ที่บรรลุธรรมขั้นสกทาคามีก็มี ที่บรรลุธรรมขั้นอนาคามีก็มี ที่บรรลุธรรมขั้น

^{๔๙}ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๔๔-๑๔๕/๓๑๖-๓๑๗.

^{๕๐}ดูรายละเอียดใน ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๓๕๘/๒๔๕.

^{๕๑}ดูรายละเอียดใน ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๕๘/๔๕๒.

^{๕๒}ดูรายละเอียดใน ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๕๙-๔๑๔/๔๕๓-๔๖๕.

อรหันต์ก็มี คือภิกษุณีที่คิดว่า เราฟังธรรมเทศนาของพระคุณเจ้านันทกะอยู่ ฟังบรรลุโศดาปัตติผล ก็ได้บรรลุโศดาปัตติผล ภิกษุณีที่คิดว่า เราฟังธรรมเทศนาของพระคุณเจ้านันทกะอยู่ ฟังบรรลุสกทาคามีผล ก็ได้บรรลุสกทาคามีผล ภิกษุณีที่คิดว่า เราฟังธรรมเทศนาของพระคุณเจ้านันทกะอยู่ ฟังบรรลุอนาคามีผล ก็ได้บรรลุอนาคามี ภิกษุณีที่คิดว่า เราฟังธรรมเทศนาของพระคุณเจ้านันทกะอยู่ ฟังบรรลุอรหัตตผล ก็ได้บรรลุอรหัตตผล ดังนั้น พระพุทธองค์ จึงตรัสว่า ภิกษุณีทั้งหลายมีใจยินดี และมีความดำริบริบูรณ์^{๕๓}

๒.๒.๓ วิธีที่ทรงแสดงธรรมแก่อุบาสกบริษัท

ในการแสดงธรรมแก่อุบาสกบริษัท อาจทรงแสดงแก่อุบาสกเป็นคณะ เช่น ที่เข้ามาเฝ้าเพื่อสดับพระธรรมเทศนา หรือทรงแสดงเฉพาะบุคคล เช่น

๑) ทรงแสดงธรรมแก่บุคคลคนเดียว เช่น ทรงแสดงธรรมโปรดพระพุทธรูปดา พระพุทธรองค์พร้อมด้วยภิกษุ ๒๐,๐๐๐ รูป เสด็จไปโปรดพระบิดาพร้อมพระญาติทั้งหลายที่กรุงกบิลพัสดุ์ หลังจากพระญาติทั้งหลายทรงยอมรับนับถือพระองค์ทรงปรารภ ฝนโบกขรพรรษที่ตกลงมาแล้วแสดงเวสสันดรชาดกโปรดพระญาติทั้งหลาย พอจบพระธรรมเทศนา พระญาติทั้งหลายพากันเสด็จลูกกลับหมด ไม่มีใครที่เป็นพระญาติแม้สักท่านหนึ่งที่กราบทูลนิมนต์พระพุทธรเจ้ากับภิกษุสงฆ์ไปเสวยภัตตาหารที่วังของตนในวันรุ่งขึ้น พระเจ้าสุทโธทนะ พุทธบิดาก็ทรงดำริว่า “โอรสของเราไม่เสด็จมาค้ำหนักของเราแล้วจะเสด็จไปที่ไหน” จึงมิได้ทูลนิมนต์เช่นกัน แต่ได้รับสั่งให้จัดเตรียมภัตตาหารและปูอาสนะไว้สำหรับภิกษุ ๒๐,๐๐๐ รูป ในวันรุ่งขึ้นพระพุทธรองค์พร้อมภิกษุสงฆ์ ๒๐,๐๐๐ รูป เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงกบิลพัสดุ์ ทรงรำพึงว่า “พระพุทธรเจ้าในอดีตเสด็จถึงเมืองพระบิดาแล้ว เสด็จตรงไปตระกูลพระญาติ หรือเสด็จเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับ” ได้ทรงเห็นว่าพระพุทธรเจ้าในอดีตเสด็จเที่ยวบิณฑบาตเข้าไปตามลำดับ จึงเสด็จรับบิณฑบาตนับแต่เรือนหลังแรก เจ้าหญิงยโสธราทรงทอดพระเนตรเห็นเข้า จึงไปกราบทูลให้พระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบ พระเจ้าสุทโธทนะทรงตกพระทัยรีบเสด็จไปประทับยืนขวางพระพักตร์ พระพุทธรองค์รับสั่งว่า “ลูกกระทำให้พระบิดาได้รับความอับอายที่มาเดินเที่ยวขออาหาร ลูกเข้าใจว่าพระบิดาหาอาหารมาจัดถวายภิกษุจำนวนมากประมาณนี้ไม่ได้หรือ” พระพุทธรเจ้าตรัสว่า “ขอถวายพระพรมหาบพิตร อาตมามีได้ทำให้พระบิดาได้รับความอับอาย อาตมาประพฤติดามวงศ์ การเที่ยวบิณฑบาตเป็นวงศ์เป็นจาริตของอาตมา” พระเจ้าสุทโธทนะ

^{๕๓}ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๔๑๕/๒๔๘.

รับสั่งว่า “ลูก การเที่ยวขออาหารเลี้ยงชีวิตเป็นวงศ์ของเราหรือ วงศ์ของเราคือมหาสมณัตตัตติวงศ์ ในวงศ์นั้น ไม่มีกษัตริย์สักพระองค์ที่จะเที่ยวขออาหาร” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อันราชวงศ์นี้เป็นวงศ์ของพระบิดา ส่วนวงศ์ของอาตมาคือพุทธวงศ์ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมเสด็จเที่ยวขออาหารเลี้ยงชีวิตด้วยการเที่ยวขออาหาร” แล้วได้ทรงแสดงธรรมโปรดพระบิดาความว่า

บรรพชิต ไม่พึงประมาทบิณฑบาตที่ตนเที่ยวเดินรับ พึงประพฤติสุจริตธรรม ผู้ประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า”^{๔๔}

พอตรัสพระภาษานี้จบลง พระบิดาได้บรรลุโศคาปัตติผล พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมต่อไปอีกความว่า

บรรพชิต พึงประพฤติสุจริตธรรม ไม่พึงประพฤติทุจริตธรรม

ผู้ประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”^{๔๕}

พระบิดาได้ฟังพระภาษานี้แล้วได้บรรลุสุกตาคามีผล^{๔๖}

การเสด็จโปรดพระพุทธบิดาของพระพุทธเจ้า เป็นตัวอย่างที่การบวชพระในปัจจุบัน ซึ่งมีประเพณีว่า พระภิกษุทุกรูปที่อุปสมบทแล้ว หากจะลาสิกขาต้องไปเทศนาโปรดบิดามารดาก่อน จึงจะลาสิกขาได้ ประเพณีนี้จะมีมาแต่ครั้งใด สมัยใด ไม่ปรากฏ เมื่อพบพระสูตรที่พระพุทธเจ้าเสด็จโปรดพระพุทธบิดา จึงระลึกถึงประเพณีดังกล่าว ประเพณีนี้สืบมาจากความเชื่อว่า การบวชที่จะทดแทนบุญคุณบิดามารดา บุญกุศลที่จะชื่อว่าได้ทดแทนบุญคุณ คือ การไปเทศนาโปรดบิดามารดา โดยเฉพาะบิดามารดา ที่ไม่ตั้งมั่นในคุณธรรม หรือเป็นคนไม่ดี เมื่อเทศนาโปรดแล้ว บิดามารดา กลับเป็นคนดี เป็นคนมีคุณธรรม เช่นนี้จึงจะถือว่าพระภิกษุรูปนี้ได้บวชเพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดาแล้ว

คำถามมีว่า หากเทศนาโปรดแล้ว บิดามารดาไม่กลับตัว ไม่กลับใจ ก่อนบวชถูกประพฤติปฏิบัติเช่นไรอันเป็นหนทางไม่ดี เมื่อลูกบวชและเทศนาโปรดก็ยังคงปฏิบัติตนเช่นเดิม ลูกจะได้ชื่อว่าบวชทดแทนบุญคุณบิดามารดา หรือไม่

^{๔๔} จุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๑๖๘/๔๗, จุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๘/๘๕.

^{๔๕} จุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๑๖๘/๔๗, จุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๘/๘๕.

^{๔๖} จุ. ธ. อ. (บาลี) ๖/๓๐-๓๓, จุ. ธ. อ. (ไทย) ๖/๔๕-๕๒, จุ. ชา. อ. (บาลี) ๑/๑๒๗-๑๓๓, จุ. ชา. อ. (ไทย) ๓/๑๔๑-๑๔๖.

๒) ทรงแสดงแก่อุบาสกจำนวนมาก เช่น ธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายคนในเวลาเย็น ถ้าถือตามที่อรรถกถาอธิบายไว้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ภิกษุที่พากันมาชุมนุมรอฟังธรรมในธรรมสภา ในวัดที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ก็มีภิกษุจำนวนมากนับร้อยมาฟังธรรม เช่น ที่ทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐีกับเพื่อนอุบาสกจำนวน ๕๐๐ คน ดังนี้ วันหนึ่ง อนาคตบิณฑิกเศรษฐีพร้อมเพื่อนอุบาสก จำนวน ๕๐๐ คน เข้าไปวัดพระเชตะวันเพื่อฟังธรรมที่ธรรมสภา ซึ่งมีพระสารีบุตรนั่งอยู่ด้วย พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมยกย่องอนาคตบิณฑิกเศรษฐี ให้พระสารีบุตรฟังสรุปความได้ว่า ภิกษุผู้หนึ่งห่มผ้าขาว เป็นคนประกอบการทำงานรักษาศีล ๕ ประพฤติธรรมมีความสุขในชีวิตประจำวัน เป็นผู้ที่จะไม่ไปเกิดในนรก ไม่ไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ไม่ไปเกิดเป็นเปรต ไม่ไปเกิดในอบาย ไม่ไปเกิดในทุคติ ไม่ไปเกิดในวิบาก เป็นโสดาบันที่ไม่ตกต่ำ แน่แน่นอนที่จะบรรลุมรรคผลเบื้องสูงในวันข้างหน้า มีความเสื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไท วิญญูชนสรรเสริญ ไม่ยึดมั่นด้วยตัณหาและทิฏฐิ ทำสมาธิให้บังเกิด ผู้อื่นก็เช่นกัน ฟังจนเว้นจากบาป สมทานศีล ๕ ไม่พึงพยายามเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ไม่พึงกล่าวเท็จทั้งที่รู้ ไม่พึงหยิบฉวยเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ พอใจในภรรยาของตน ไม่พอใจในภรรยาของผู้อื่น ไม่ดื่มสุรา เมรัย ที่ทำจิตให้มัวเมา ฟังระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม ฟังอบรมจิตที่ปราศจากพยาบาท เป็นจิตเกื้อกูล เพื่อเกิดในเทวโลก แล้วพระองค์ได้ทรงสรุปพระธรรมเทศนาเป็นคาถาความว่า

ทักษิณา ที่บุคคลผู้ต้องการบุญแสวงหาบุญให้แล้วในสัตนุชทุตทั้งหลายเป็นอันดับแรก ในเมื่อไทยธรรมมีอยู่พร้อม ย่อมมีผลไพบูลย์

บุคคลที่ฝึกตน ประพฤติดีงาม มีศีลมีสัตย์ ละอายบาป จะเกิดในกำเนิดใดก็ตาม ก็สามารถปฏิบัติจนสิ้นอาสวกิเลส หมดความยึดมั่นถือมั่น พ้นความเกิดความตายได้

ทานที่ให้แก่ผู้รับที่ปราศจากกิเลส ย่อมมีผลมาก พวกคนพาลไม่รู้ ปัญญาโสด ไม่ได้สดับรับฟัง ย่อมให้ทานภายนอก ไม่เข้าหาสัตนุชทุต

ส่วนพวกบัณฑิตเป็นคนที่มิศรัทธาที่ยังลงตั้งมั่นในพระสุคต ย่อมเข้าหาสัตนุชทุตผู้มีปัญญาที่เขายกย่องกันว่าเป็นนักปราชญ์ บัณฑิตเหล่านั้นย่อมไปสู่เทวโลก หรือย่อมเกิดในตระกูลดีในโลกนี้ ย่อมบรรลุนิพพานโดยลำดับ^{๕๖}

พระสูตรนี้ เป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ภิกษุจำนวนมาก

^{๕๖}ดูรายละเอียดใน อจ. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๕/๑๕๕-๒๐๒, อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๕/๑๕๕-๓๐๔.

๒.๒.๔ วิธีที่ทรงแสดงธรรมแก่อุบาสิกบริษัท

ในการแสดงพระธรรมเทศนาต่ออุบาสิกบริษัท เป็นการเฉพาะจะขอยกตัวอย่าง ๒ ท่าน คือ

๑) พระนางพิมพา ผู้เคยเป็นพระชายา เมื่อสมัยพระพุทธเจ้ายังทรงเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ คือ เมื่อยังไม่ได้เสด็จออกผนวช วันที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพระนางพิมพาเป็นวันเดียวกับที่เสด็จไปทรงรับภัตตาหารในพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา ดังได้บรรยายไว้แล้ว สถานที่เสด็จไปโปรดพระนางพิมพา คือ ปราสาทที่ประทับของพระนางนั่นเอง ผู้ที่ตามเสด็จพระพุทธเจ้ามาในการนี้ มีพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ ผู้สองอัครสาวก และพระเจ้าสุทโธทนะ พระนางพิมพาทรงเศร้าโศกเสียพระทัย ตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าเสด็จออกบวชเป็นต้นมา ด้วยเข้าพระทัยว่า พระนางถูกพระพุทธเจ้าทรงทอดทิ้ง ยิ่งทราบว่าเป็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาเมืองกบิลพัสดุ์ครั้งนี้ ความเสียพระทัยยิ่งมีขึ้นมาก ขนาดพระเจ้าสุทโธทนะรับสั่งให้เฝ้าพระพุทธเจ้า พระนางยังเสด็จมาไม่ได้ แม้พระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงปราสาทที่ประทับของพระนางแล้ว พระนางยังเสด็จดำเนินมาเองไม่ได้ เจ้าพนักงานฝ่ายในต้องจูงและประคองมา พอมาถึงที่ซึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ พระนางก็ล้มฟุบลง กลิ้งเกลือกพระเศียรเหนือพระบาทพระพุทธเจ้าแล้วพิลาปรำพันกันแสงแทบสิ้นสมปฤติ พระเจ้าสุทโธทนะทูลพระพุทธเจ้าถึงความดีของพระนางพิมพาว่า เป็นสตรีที่จงรักภักดีต่อพระพุทธเจ้า ไม่เคยแปรพระทัยเป็นอื่นเลยตลอดเวลาที่พระพุทธเจ้าเสด็จจากไป พระพุทธเจ้าตรัสสนองพระคำรัสของพุทธบิดาว่า พระนางพิมพาจะทรงซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อพระองค์แต่เฉพาะในชาตินี้ก็หาไม่ แม้ในอดีตชาติ หนหลังอีกหลายชาติพระนางก็เป็นคู่ทุกข์คู่ยากผู้ซื่อสัตย์ของพระองค์ตลอดมา แล้วพระพุทธเจ้าตรัสชาดกอีกเป็นอันมากให้พุทธบิดา และพระนางพิมพาฟัง พระนางฟังแล้ว ทรงสร้างโสกแล้วคลายความเสียพระทัย ทรงเกิดปีติโสมนัสในพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบลง พระนางพิมพาก็ได้ทรงบรรลुโศคาปัตติผลเป็นพระโศคาบัน^{๕๔}

๒) พระนางเขมา พระนางเขมา เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าสาละแห่งสาละนครในมัททรัฐ ต่อมาได้อภิเษกสมรสเป็นมเหสีของพระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์แห่งแคว้นมคธ พระนางทรงมีพระสิริโฉมงดงามมาก เป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าพิมพิสารอย่างยิ่ง ในตอนแรกพระนางเขมามิได้สนพระทัยในพระพุทธศาสนานัก ทั้งที่พระเจ้าพิมพิสารพระสวามี

^{๕๔} พุ. ธ. อ. (ไทย) ๖/๔๕-๕๒, พุ. ข. อ. (ไทย) ๓/๑/๑๔๒-๑๔๕, พุ. อป. อ. (ไทย) ๘/๑/๕๕๑-๕๕๒.

ของพระนางทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี คือ ได้ทรงถวายพระราชอุทยานเวฬุวันให้เป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา และได้ทรงถวายปัจจัยอุปถัมภ์ภิกษุสงฆ์ ณ พระวิหารเวฬุวันอยู่เป็นประจำ ในเวลาที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ พระนางเข้ามาได้ทรงทราบว่าพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเรื่องโทษเกี่ยวกับร่างกาย จึงทรงเกรงว่าถ้าพระนางเสด็จไปเฝ้า พระพุทธองค์อาจจะทรงชี้โทษเกี่ยวกับพระรูปโฉมของพระนางก็ได้ จึงไม่ยอมเสด็จไปเฝ้าพระพุทธองค์เลย แม้แต่พระวิหารเวฬุวันซึ่งพระเจ้าพิมพิสารทรงสร้าง พระนางก็มีได้เสด็จไปเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารจึงทรงพระดำริหาอุบายที่จะให้พระนางเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและฟังธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ให้ได้ ในที่สุดได้ทรงมีพระบัญชาให้กวีแต่งเพลงพรรณนาความงามเวฬุวันด้วยถ้อยคำอันไพเราะชวนคิด ชวนฝันของพระวิหารเวฬุวัน แล้วขับให้พระนางเข้ามาฟัง พระนางทรงสดับเพลงนั้นแล้ว ทรงมีความรู้สึกประคองไม่เคยทอดพระเนตรเวฬุวัน ทรงมีพระประสงค์จะโดยเสด็จไปยังพระราชอุทยานนั้น และทรงได้รับความยินยอมด้วยดี พระพุทธเจ้าทรงทราบว่าพระนางเข้ามาเสด็จมาเฝ้า เพื่อที่จะให้พระนางคลายความยึดถือในความงาม จึงทรงบันดาลให้พระนางเห็นรูปสตรีผู้หนึ่ง ซึ่งมีความงดงามยิ่งกว่าพระนาง จึงตะลึงในความงามของรูปสตรีนั้น โดยมีได้สนพระทัยในพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงทราบว่า พระนางเขมาทรงมีความยึดติดในรูปสตรีนั้นเป็นอย่างยิ่ง จึงทรงบันดาลให้พระนางทอดพระเนตรเห็นรูปสตรีนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ ให้มีวัยสูงอายุขึ้น ๆ จนแก่ชราและถึงแก่กรรม เหลือแต่กระดูก ในที่สุด พระนางเขมาทอดพระเนตรเห็นความเป็นเช่นนั้น ทรงเห็นความไม่มีแก่นสารของรูปสตรีนั้น จึงทรงได้คิด คลายความยึดติดในความงาม เมื่อได้สดับพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าว่า “เธอจงดูร่างกายอันอาดูร ไม่สะอาด เน่าเปื่อย ไหลเข้า ไหลออก ที่คนโง่ปรารณากันนัก” เมื่อจบพระธรรมเทศนานี้ พระนางเขมาทรงเห็นแจ้งในความจริงจึงสำเร็จเป็นพระโสดาบัน พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาต่อไปว่า “คนที่กำหนดด้วยราคะ ปล่อยใจไปตามกระแสตัณหา เป็นเหมือนแมงมุมติดใยตัวเอง ส่วนคนฉลาดตัดกระแสตัณหาที่นั่นได้แล้ว เป็นผู้ไม่มีอาลัย ละทุกข์ทั้งปวงได้ เมื่อพระนางสดับพระธรรมเทศนานี้จบลง ก็ทรงบรรลุอรหัตผล เป็นพระอรหันต์ทั้งที่ยังไม่ได้อุปสมบทตามปกติผู้บรรลุอรหัตผลทั้งยังเป็นภคุหัตถ์อยู่ จะต้องอุปสมบทครองเพศเป็นบรรพชิต มิฉะนั้นจะต้องปรินิพพานในไม่ช้า พระพุทธเจ้าทรงถามพระเจ้าพิมพิสารว่า มหาบพิตรต้องการให้พระนางเขมาอุปสมบทหรือปรินิพพาน พระเจ้าพิมพิสารทูลตอบว่า ให้นางอุปสมบทเถิด อย่าให้นางปรินิพพานในขณะนี้เลย พระพุทธเจ้าจึงประทานการอุปสมบทให้พระนางเขมาเป็นภิกษุณี เมื่ออุปสมบทแล้วพระนางเขมาเป็นผู้ฉลาด สามารถแตกฉานในพระธรรมวินัย เพราะเป็นผู้มีปัญญา

มาก พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งให้พระเขมาเถรีเป็นอัครสาวิกาเบื้องขวา เป็นเลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ผู้มีปัญญามาก และนางเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกาลต่อมา^{๔๕}

พระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงแก่อุบาสิกา ขอยกตัวอย่างเพียง ๒ ท่านดังกล่าว คือ พระนางพิมพา และพระนางเขมา ซึ่งพระนางยโสธรา เมื่อฟังธรรมแล้ว สำเร็จเป็น พระโสดาบัน ส่วนพระนางเขมา เมื่อสดับพระธรรมเทศนาจบ ก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ และได้ อุปสมบทเป็นภิกษุณี จนมีนามว่า พระเขมาเถรี ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่ศาสนาดังกล่าว

๒.๓ พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นานาณิกะเศรษฐี

ในข้อนี้ ผู้วิจัยต้องการกล่าวถึงวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่นานาณิกะเศรษฐี จำนวน ๑๘ สูตร เพื่อให้ทราบเนื้อหาแห่งพระสูตรดังกล่าว จึงขอนำเนื้อหาพระสูตรที่คัดเลือกแล้ว จำนวน ๑๘ สูตรมาเสนอเพื่อให้ทราบหลักธรรมอย่างชัดเจนแล้วจึงนำเสนอวิธีที่ทรงแสดง เนื้อหา พระสูตรทั้ง ๑๘ สูตรนั้น ขอสรุปเท่าที่จะสรุปได้ ดังนี้

๒.๓.๑ สุตตตสูตร พระสังคีติกจารย์จัดไว้ในยักขสังยุต เพราะสีกยักข์ได้กล่าว คาถาให้นานาณิกะเศรษฐีฟัง โดยท่านเล่าเรื่องที่อนาณิกะเศรษฐี เดินทางไปกรุงราชคฤห์ ด้วยกรณีกิจบางอย่าง^{๔๖} แล้วท่านได้ทราบว่า พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก ท่านต้องการจะไปเข้า เฝ้าพระพุทธเจ้าในขณะที่ทราบข่าว แต่ได้คิดว่า ไม่ใช่เวลาที่จะไปเข้าเฝ้าคิดจะไปเข้าเฝ้าวันรุ่งขึ้น ท่านนอนระลึกรู้ถึงพระพุทธเจ้า ท่านลุกขึ้นถึง ๓ ครั้ง ด้วยเข้าใจว่าสว่าง ในครั้งที่ ๓ ท่าน ได้เดินไปตามถนนมุ่งหน้าไปทางประตูเข้าป่าสัตวัน (ป่าช้าผีดิบ) พวกอมมนุษย์เปิดประตูให้ พอท่าน ออกจากเมือง แสงสว่างได้หายไป ความมืดปรากฏขึ้น ท่านสะดุ้งหวาดกลัวจนลุกชูชัน อยากจะ กลับจากที่นั่น ขณะนั้นสีกยักข์ มิได้ปรากฏตัวให้เห็น ได้ประกาศให้ท่านได้ยินว่า

“ช้าง ๑ แสนเชือก ม้า ๑ แสนตัว รถมเทียมม้าฮัสตร ๑ แสนคัน สาวงาม
สวมต่างหูแก้วมณี ๑ แสนคน ก็ยังไม่ถึงค่าเสียวที่ ๑๖ แห่งการก้าวเท้าก้าวหนึ่ง
ก้าวไปเถิด ท่าน ก้าวไปเถิด ท่าน ท่านก้าวเท้าไปประเสริฐนัก
ท่านก้าวเท้ากลับ ไม่ประเสริฐเลย”

^{๔๕} อ. เอกก. อ. (ไทย) ๑/๒/๘-๑๑, พ.ธ.อ. (ไทย) ๘/๒๘-๓๑.

^{๔๖} อนาณิกะเศรษฐี เดินทางไปค้าขาย โดยนำสินค้าในกรุงสาวัตถีบรรทุกเกวียน ๕๐๐ เล่ม เดินทางจากกรุงสาวัตถีไปกรุงราชคฤห์ ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๔๒/๒๕๕-๒๕๖.

สืวกยักษ์กล่าวคำถาถนี้ถึง ๓ ครั้ง ในแต่ละครั้งแรก ความมืดหายไป แสงสว่างปรากฏขึ้น ทำให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีหายสะดุ้งหวาดกลัว ท่านได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่ป่าสีตะวัน ขณะที่พระองค์เสด็จจงกรมอยู่กลางแจ้ง ทอดพระเนตรเห็นอนาถบิณฑิกเศรษฐีเดินมาแต่ไกลแล้วเสด็จลงจากที่จงกรม ประทับนั่งบนอาสนะตรัสทักท่านว่า “เข้ามาเถิด สุตตะ” อนาถบิณฑิกเศรษฐียินดีเบิกบานใจว่า พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกชื่อ ท่านได้ชบสรีระลงบนพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาค กราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่สบายดีหรือ” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบเป็นคาถาว่า

“บุคคลผู้ไม่คิดในกามคุณ เป็นผู้เยือกเย็นปราศจากอุปธิกิเลส ลอยบาป
แล้ว ดับกิเลสเสียแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุขทุกเมื่อ
บุคคลตัดต้นหาความข้องทั้งปวง แล้วกำจัดความกระวนกระวายในใจ
เสียได้ บรรลุถึงความสงบใจ สงบสงัดแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข”^{๖๐}

๒.๓.๒ เขตวนวิหารานโมทนา คือ การอนุโมทนาในการถวายพระเชตะวันมหาวิหาร ซึ่งเป็นเหตุการณ์แรกที่เกิดขึ้นหลังจากพระผู้มีพระภาคเสด็จถึงกรุงสาวัตถี ประทับที่พระเชตะวันอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้เข้าเฝ้ากราบทูลนิมนต์พระผู้มีพระภาคกับภิกษุสงฆ์ไปฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น พระองค์ทรงรับนิมนต์ โดยคุณธิภาพ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงลุกขึ้นจากอาสนะถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคเดินปทักษิณกลับไป ให้คนรับใช้จัดเตรียมขาทนียโภชนียาหารอันประณีต วันรุ่งขึ้นให้คนรับใช้ไปกราบทูลเวลาแด่พระผู้มีพระภาค ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคกับภิกษุสงฆ์เสด็จไปยังนิเวสน์ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้นำขาทนียโภชนียาหารอันประณีต ถวายพระผู้มีพระภาคเสวยพร้อมภิกษุสงฆ์ จนกระทั่งพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเรื่องการถวายพระเชตะวัน พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ถวายเชตะวันแด่สงฆ์ที่อยู่ในทิศทั้ง ๔ ทั้งที่มาแล้วและยังมิได้มา อนาถบิณฑิกเศรษฐี ทูลรับสนองพระพุทธานุญาต โดยมอบถวายพระเชตะวันแด่ภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในทิศทั้ง ๔ ทั้งที่มาแล้วและยังมิได้มา พระผู้มีพระภาคทรงกระทำอนุโมทนาแสดงอานิสงส์การถวายวิหารด้วยคาถา^{๖๑}

^{๖๐}ดูรายละเอียดใน ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๒/๒๕๔, อ.จ.ตฤก. (บาลี) ๒๑/๕๘/๖๒.

^{๖๑}ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๐๔-๓๐๕/๖๒-๖๘.

๒.๓.๓ ทักขิไณยบุคคลสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ทักขิไณยบุคคล” ในโลกมีเท่าไร และควรให้ทานในท่านเหล่าไหน” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ในโลกมีทักขิไณยบุคคล ๒ พวก คือ พระเสขะ^{๖๔} พระอเสขะ^{๖๕} พึงให้ทานในท่านเหล่านี้”^{๖๖}

๒.๓.๔ เวลามาสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่พระเชตะวัน พระองค์ตรัสถามท่านว่า “ในตระกูล ยังให้ทานอยู่หรือ” ท่านกราบทูลว่า “ยังให้ทานอยู่ แต่ให้ได้เพียงทานธรรมดาเป็นข้าวปนรำหุงราดน้ำผักคอง” พระองค์ตรัสว่า “บุคคลให้ทานธรรมดาหรือให้ทานอันประณีตก็ตาม ถ้าให้ทานนั้นโดยไม่เคารพทานไม่เคารพบุคคลผู้รับทาน ไม่ให้ด้วยมือตนเอง ให้ทานเป็นเหมือนทิ้งของที่เหลือเดน ให้ทานโดยไม่เชื่อกรรมและผลกรรม ท่านนั้นส่งผลให้เขาไปบังเกิดในตระกูลใด เขาก็คิดจะรับประทานโภชนะรสอร่อย ไม่คิดจะใช้ผ้าดีๆ ยานพาหนะดีๆ ไม่คิดจะบำรุงบำเรอสิ่งที่น่าต้องการที่ดีๆ คนในครอบครัวก็ไม่เชื่อฟัง ไม่ตั้งใจฟังคำพูดของเขา ชอบคิดไปทางอื่น ข้อนี้เป็นผลแห่งกรรมที่กระทำไปโดยไม่เคารพบุคคลให้ทานธรรมดาหรือให้ทานอันประณีตก็ตาม ถ้าให้ทานนั้น โดยเคารพทาน เคารพบุคคลผู้รับทาน ให้ทานด้วยมือตนเอง ไม่ให้ทานเป็นเหมือนทิ้งของที่เหลือเดน ให้ทานโดยเชื่อกรรมและผลกรรมท่านนั้น ส่งผลให้เขาไปบังเกิดในตระกูลใด เขาก็คิดจะรับประทานโภชนะรสอร่อย ย่อมคิดจะใช้ผ้าดีๆ ยานพาหนะดีๆ คิดจะบำรุงบำเรอสิ่งที่น่าต้องการที่ดีๆ คนในครอบครัวย่อมเชื่อฟัง ตั้งใจฟังคำพูดของเขา ไม่คิดไปทางอื่น ข้อนี้เป็นผลแห่งกรรมที่กระทำไปโดยเคารพ เรื่องเคยมีมาแล้ว เวลามาพราหมณ์ให้ทานมาก คือให้ภาชนะมีค่ามากใส่ของมีค่ามาก อย่างละ ๘๔,๐๐๐ ให้ช้างประดับของมีค่า ๘๔,๐๐๐ เชือก ให้รถหุ้มหนังสัตว์และลาดผ้าอย่างดี ๘๔,๐๐๐ คัน ให้แม่โคนมประดับของมีค่า ๘๔,๐๐๐ ตัว ให้หญิงสาวประดับตั้งหูแก้วมณี ๘๔,๐๐๐ นาง ให้บัลลังก์ลาดผ้ามีค่ามาก ๘๔,๐๐๐ ให้ผ้าอย่างดีทุกชนิด ชนิดละ ๘๔,๐๐๐ ผืน สำหรับทานที่เป็นข้าวน้ำของเคี้ยวของบริโภคเครื่องอุปโภคใช้ที่นอน ไม่ต้องกล่าวถึง ทานของเวลามาพราหมณ์ไหลไปจุจแม่น้ำ พระพุทธองค์รับสั่งกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีต่อว่า ท่านอาจจะเข้าใจว่า เวลามาพราหมณ์ผู้ให้ทานมากในครั้งนั้นเป็นคนอื่น ท่านไม่ฟังเข้าใจอย่างนั้น เวลามาพราหมณ์ ผู้ได้ให้ทานมากมาย

^{๖๓}ทักขิไณยบุคคล คือผู้ที่ควรรับของทำบุญ.

^{๖๔}ผู้ยังต้องศึกษา หมายถึง พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ยังต้องศึกษาเพื่อบรรลุนิพพานขั้นสูงขึ้น.

^{๖๕}ผู้ไม่ต้องศึกษา หมายถึง พระอรหันต์.

^{๖๖}ดูรายละเอียดใน อัง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๓๖/๖๒, อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๖/๗๕.

ในครั้งนั้น คือเรา ผู้ที่รับทานของเรานั้น ไม่มีใครเป็นพระทักษิณบุคคล ทานที่บุคคลนิมนต์ให้ พระโศดาบัน ๑ ท่านฉัน มีผลมากกว่าทานที่เวลามพราหมณ์ให้อย่างมากมายเช่นนั้น ทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระสกทาคามิ ๑ ท่านฉัน มีผลมากกว่าทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระโศดาบัน ๑๐๐ ท่านฉัน ทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระอนาคามิ ๑ ท่านฉัน มีผลมากกว่าทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระสกทาคามิ ๑๐๐ ท่านฉัน ทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระอรหันต์ ๑ ท่านฉันมีผลมากกว่าทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระอนาคามิ ๑๐๐ ท่านฉัน ทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑ องค์ฉันมีผลมากกว่าทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระอรหันต์ ๑๐๐ ท่านฉัน ทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระพุทธรเจ้าฉันมีผลมากกว่าทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑๐๐ องค์ฉัน ทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรเจ้าเป็นประธานฉัน มีผลมากกว่าทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระพุทธรเจ้าฉัน การที่บุคคลสร้างวิหารถวายสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง ๔ มีผลมากกว่าทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรเจ้าเป็นประธานฉัน การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธรเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ มีผลมากกว่าการที่บุคคลสร้างวิหารถวายสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง ๔ การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมทานรักษาศีล ๕ มีผลมากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะการที่บุคคลเจริญเมตตาจิต โดยที่สุดแม้เพียงเวลาสุดคมของหอมมีผลมากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมทานรักษาศีล ๕ พระพุทธรองค์ได้ตรัสย้าถึงผลแห่งทานตั้งแต่ต้น จนถึง การที่บุคคลเจริญเมตตาจิต มีผลมากกว่าการรักษาศีล ๕ ให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีฟังอีกครั้งหนึ่ง แล้วตรัสสรุปว่า “การที่บุคคลเจริญอนิจจสัญญาแม้เพียงเวลาชั่วลัดนิ้วมือ มีผลมากกว่าการที่บุคคลเจริญเมตตาจิต โดยที่สุดชั่วเวลาสุดคมของหอม”^{๒๙}

๒.๓.๕ อรักขิตสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐี เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่พระเชตะวัน พระองค์ได้รับสั่งกับท่านว่า “เมื่อบุคคลมิได้ระวังรักษาคิต ชื่อว่าไม่ระวังรักษากายกรรม วชิกรรม และมโนกรรมเมื่อเขาไม่ระวังรักษากายกรรม วชิกรรม และมโนกรรมแล้ว กายกรรม วชิกรรม และมโนกรรมก็เป็ยกชุ่ม เมื่อเขามีกายกรรม วชิกรรม และมโนกรรมเป็ยกชุ่ม กายกรรม วชิกรรม และมโนกรรมก็น่า เมื่อเขามีกายกรรม วชิกรรม และมโนกรรมน่า ก็มีการตายที่ไม่ดี เหมือนเมื่อตัวเรื่อนมุงบังไม่ดี ชื่อว่าไม่ระวังรักษาลังคาเรื่อน ไม้กลอนหลังคา และฝาเรื่อน หลังคาเรื่อน ไม้กลอนหลังคา และฝาเรื่อนก็ถูกฝนตกรด หลังคาเรื่อน ไม้กลอนหลังคา และฝาเรื่อนก็ผุพัง เมื่อบุคคลมิได้ระวังรักษาคิต ฯลฯ ก็มีการตายที่ไม่ดี เมื่อบุคคลระวังรักษาคิต ชื่อว่าระวังรักษากายกรรม วชิกรรม และมโนกรรม เมื่อเขาระวังรักษากายกรรม วชิกรรม และ

^{๒๙}ดูรายละเอียดใน อัง.นวก. (บาลี) ๒๓/๒๐/๓๒๑, อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๐/๔๖๐-๔๖๔.

มโนกรรมแล้ว กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมก็ไม่เป็ยกลุ่ม เมื่อเขามีกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมไม่เป็ยกลุ่ม กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมก็ไม่เนา เมื่อเขามีกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมไม่เนา ก็มีการตายดี เหมือนเมื่อตัวเรือนมุงบังดี ชื่อว่าระวังรักษาหลังคาเรือน ไม่กลอนหลังคา และฝาเรือน หลังคาเรือน ไม่กลอนหลังคา และฝาเรือนก็ไม่ถูกฝนตกรด หลังคาเรือน ไม่กลอนหลังคา และฝาเรือนก็ไม่ผุพัง เมื่อบุคคล ระวังรักษาจิต ฯลฯ ก็มีการตายดี ฉันนันเหมือนกัน”^{๖๔}

๒.๓.๖ พยาปันนสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐีเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่พระเชตะวัน พระองค์รับสั่งกับท่านว่า “เมื่อจิตพยาบาทแล้ว กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมก็พยาบาทไปด้วย เมื่อเขามีกายกรรมวจีกรรมพยาบาท และมโนกรรมพยาบาท ก็มีการตายไม่ดี เมื่อตัวเรือนมุงบังไม่ดี หลังคาเรือน กลอนหลังคา ฝาเรือนก็ชื่อว่าเสียหายไปด้วย เหมือนเมื่อจิตพยาบาทแล้ว ฯลฯ ก็มีการตายที่ไม่ดี ฉันนันเหมือนกัน เมื่อจิตไม่พยาบาท กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมก็ไม่พยาบาทไปด้วย เมื่อเขามีกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมไม่พยาบาท ก็ย่อมมีการตายที่ดี เหมือนเมื่อตัวเรือนมุงบังดี หลังคาเรือน กลอนหลังคา และฝาเรือนก็ชื่อว่าไม่เสียหายไปด้วย เมื่อจิตไม่พยาบาทแล้ว ฯลฯ ก็ย่อมมีการตายที่ดี ฉันนันเหมือนกัน”^{๖๕}

๒.๓.๗ คิหิสามิจิสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐีเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่พระเชตะวัน พระองค์ได้รับสั่งกับท่านว่า “อริยสาวกมีคุณธรรม ปฏิบัติข้อปฏิบัติที่สมควรแก่คุณาสถ์ เป็นเหตุให้ไดยศ ให้เกิดบนสวรรค์ คือ อริยสาวกในศาสนานี้ ถวายจิวรแก่ภิกษุสงฆ์, ถวายบิณฑบาตแก่ภิกษุสงฆ์, ถวายเสนาสนะแก่ภิกษุสงฆ์, ถวาย คิลานปัจจัยเภสัชบริวารแก่ภิกษุสงฆ์ อริยสาวกมีคุณธรรมนี้ ปฏิบัติข้อปฏิบัติที่สมควรแก่คุณาสถ์ อันเป็นเหตุให้ไดยศให้ไปเกิดบนสวรรค์แล้วพระพุทธองค์ได้ตรัสสรุปเป็นคาถา”^{๖๖}

๒.๓.๘ ปัตตกัมมสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐีเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่พระเชตะวัน พระองค์รับสั่งกับท่านว่า “สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ๔ ประการนี้ เป็นสิ่งที่หาไดยากในโลก คือ การขอให้ทรัพย์สมบัติทั้งหลาย จงเกิดขึ้นแก่เราโดยชอบธรรม, เมื่อได้ทรัพย์

^{๖๔}ดูรายละเอียดใน อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๑๑๐/๒๕๕, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๑๐/๓๕๒.

^{๖๕}ดูรายละเอียดใน อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๑๑๑/๒๕๖, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๑๑/๓๕๓.

^{๖๖}ดูรายละเอียดใน อัง.จตุกก. (บาลี) ๒/๖๐/๓๓, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๐/๕๘-๕๙.

สมบัติทั้งหลายแล้ว การขอให้บริวารสมบัติจึงมาหาเรา พร้อมด้วยญาติ พร้อมด้วยเพื่อนผู้คอยดูแล
สุขทุกข์, เมื่อได้ทรัพย์สมบัติทั้งหลาย และได้บริวารสมบัติพร้อมด้วยญาติ พร้อมด้วยเพื่อนผู้คอย
ดูแลสุขทุกข์แล้ว การขอให้เราจะมีชีวิตยืนมีอายุยืนยาว, เมื่อได้ทรัพย์สมบัติทั้งหลาย
ได้บริวารสมบัติพร้อมด้วยญาติ พร้อมด้วยเพื่อนผู้คอยดูแลสุขทุกข์ และมีชีวิตยืนมีอายุยืนยาวแล้ว
หลังจากตายแล้วการขอให้เราจงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ มีธรรมที่ทำให้บุคคลได้สิ่งที่น่าปรารถนา
น่าใคร่ น่าพอใจ ที่หาได้ยากในโลก คือ สัทธาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา, สีลสัมปทาความ
ถึงพร้อมด้วยศีล, จาคสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการบริจาค, ปัญญาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วย
ปัญญา

ศัทธาสัมปทา คือ อริยสาวกในศาสนานี้เป็นคนมีศรัทธา เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต
ว่า แม้เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ถึง
พร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เป็นผู้เสด็จไปดี เป็นผู้รู้แจ้งโลก เป็นผู้ยอดเยี่ยม เป็นผู้ฝึกบุคคลที่ควรฝึก
เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค

สีลสัมปทา คือ อริยสาวกในศาสนานี้ เป็นผู้คเว้นจากปาณาติบาต อทินนาทาน
กาเมศุมิฉฉาจาร มุสาวาท และสุราเมรัยมัชฌิมาปฏิปทา

จาคสัมปทา คือ อริยสาวกในศาสนานี้ มีใจปราศจากมลทิน คือความตระหนี่ อยู่ครอง
เรือน เป็นผู้สละปล่อยเลย เป็นผู้มีฝ่ามือที่ล้างแล้ว เป็นผู้ยินดีในการสละ เป็นผู้ควรที่จะขอ ยินดีใน
การให้และการจัดทาน

ปัญญาสัมปทา คือ เมื่อบุคคลมีจิตถูกความโลภเข้าครอบงำ จ้องจะเอาไม่เลือกว่าควร
ไม่ควร กระทำสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ทำสิ่งที่ควรกระทำให้เสียไป เมื่อกระทำสิ่งที่ไม่ควรกระทำ
ทำสิ่งที่ควรกระทำให้เสียไป ก็ย่อมจะเสื่อมจากยศและจากความสุข เมื่อบุคคลมีจิตถูกความคิดร้าย
เขาเข้าครอบงำ กระทำสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ทำสิ่งที่ควรกระทำให้เสียไปเมื่อกระทำสิ่งที่ไม่ควร
กระทำทำสิ่งที่ควรกระทำให้เสียไปก็ย่อมจะเสื่อมจากยศและจากความสุข เมื่อบุคคลมีจิตถูกความ
ห妒หู่และความเชื่องซึมเข้าครอบงำ กระทำสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ทำสิ่งที่ควรกระทำให้เสียไป เมื่อ
กระทำสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ทำสิ่งที่ควรกระทำให้เสียไป ก็ย่อมจะเสื่อมจากยศและจากความสุขเมื่อ
บุคคลมีจิตถูกความฟุ้งซ่านและความร้อนใจเข้าครอบงำ กระทำสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ทำสิ่งที่ควร
กระทำให้เสียไป เมื่อกระทำสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ทำสิ่งที่ควรกระทำให้เสียไป ก็ย่อมจะเสื่อมจากยศ
และจากความสุข เมื่อบุคคลมีจิตถูกความลัษณีสงสัยเข้าครอบงำ กระทำสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ทำสิ่งที่
ควรกระทำให้เสียไปก็ย่อมจะเสื่อมจากยศและจากความสุข อริยสาวกนั้น ทราบว่า “ความโลภ
จ้องจะเอาไม่เลือกว่าควรไม่ควร ความคิดร้ายเขา ความห妒หู่และความเชื่องซึม ความ

ฟุ้งซ่านและความร้อนใจ เป็นสิ่งที่ทำจิตใจให้ขุ่นมัว” แล้วขอมละความโลภจ้องจะเอาไม่เลือกกว่า ควรไม่ควร ความคิดร้ายเขา ความห妒และความเชื่องซึม ความฟุ้งซ่านและความร้อนใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำจิตใจให้ขุ่นมัว อริยสาวกทราบว่ “ความโลภจ้องจะเอาไม่เลือกกว่าควรไม่ควร ความคิดร้ายเขา ความห妒และความเชื่องซึม ความฟุ้งซ่านและความร้อนใจ เป็นสิ่งที่ทำจิตใจให้ขุ่นมัว” แล้วละความโลภจ้องจะเอาไม่เลือกกว่าควรไม่ควร ความคิดร้ายเขา ความห妒และความเชื่องซึม ความฟุ้งซ่านและความร้อนใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำจิตใจให้ขุ่นมัว อริยสาวกนี้ เรียกว่า เป็นผู้มปีญญามาก มปีญญหนัก เน้น เห็นประโยชน์เฉพาะหน้า สมบูรณ์ด้วยปัญญา

อริยสาวกในศาสนา ใช้ทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นขยันสะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ แสงหามาได้ด้วยหยาตเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยสุจริตธรรม กระทำสิ่งที่สมควร คือ เลี้ยงตน เลี้ยงมารดาบิดา เลี้ยงบุตรภรรยา เลี้ยงคนในปกครองให้ได้รับความสุข บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้ได้รับความสุข ใช้ทรัพย์ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดจาก ไฟ น้ำ ผู้ปกครองบ้านเมือง โจร คนที่ไม่ชอบกัน หรือทายาท

ใช้ทรัพย์ทำพลี คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา คือ ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ อดิธิพลี ต้อนรับแขก ปลูกพืตพลี ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ ราชพลี บำรุงราชการด้วยการเสียาภิเษก เทวตพลี อุทิศเทวดา คือ ทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ ใช้ทรัพย์จัดถวายทักษิณาทานที่มีผลสูง อำนวยให้เกิดในสวรรค์ ยังคุณอันเลิศให้บังเกิด แก่สมณพราหมณ์ ผู้มั่นคงในขันติคุณและในโสรัจจะ ผู้ฝึกหัดข่มจิตของตน ผู้ทำจิตใจดับเย็นนี้เป็นเหตุ บุคคลบางคนใช้ทรัพย์หมดสิ้นไปเว้นจากการกระทำสิ่งที่สมควรดังกล่าวนี้ ทรัพย์ของเขาจัดว่าตกอยู่ในฐานะที่ไม่เหมาะไม่ควร เป็นการใช้ไปโดยมิใช่เหตุบุคคลบางคนใช้ทรัพย์หมดสิ้นไปด้วยการกระทำสิ่งที่สมควรนี้ ทรัพย์ของเขาจัดว่าตกอยู่ในฐานะที่เหมาะสมที่ควรเป็นการใช้ไปโดยสมควรแก่เหตุ ครั้นแล้วพระพุทธองค์ได้ตรัสสรุปเป็นคาถา^{๑๑}

๒.๓.๕ อานัณยสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐีเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่พระเชตวัน พระองค์รับสั่งกับท่านว่า “สุขที่คฤหัสถ์ผู้ยังยุ่งเกี่ยวกับของที่น่าใคร่และเรื่องรักใคร่ จะพึงได้รับโดยอาศัยกาลเวลาที่เหมาะสม โดยสมัยที่เหมาะสม คือ อดิสุข สุขเกิดจากความมปีทรัพย์ โภคสุข สุข

^{๑๑}ดูรายละเอียดใน อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๖๑/๗๕, อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๐-๑๐๕.

เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ อานันยสุข (อนนฺตสุข) สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ

อัตติสุข คือกุศลบุตร มีทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นขยัน สะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ แสวงหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยสุจริตธรรม กุศลบุตรนั้น ย่อมได้รับความสุข ย่อมได้รับความโสมนัสด้วยคิดว่า เรามีทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นขยัน สะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ แสวงหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยสุจริตธรรม

โภคสุข คือกุศลบุตร นำทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นขยัน สะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ แสวงหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยสุจริตธรรม มาใช้สอยและทำบุญ กุศลบุตรนั้นย่อมได้รับความสุข ย่อมได้รับความโสมนัสด้วยคิดว่า เรานำทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นขยันสะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ แสวงหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยสุจริตธรรม มาใช้สอยและทำบุญ

อานันยสุข คือกุศลบุตร มิได้กัณฐิทรัพย์สินอะไรของใคร ๆ จะน้อยหรือมากก็ตาม กุศลบุตรนั้น ย่อมได้รับความสุข ย่อมได้รับความโสมนัสด้วยคิดว่า เรามีได้กัณฐิทรัพย์สินอะไรของใคร ๆ จะน้อยหรือมากก็ตาม

อนวัชชสุขคืออริยสาวกในศาสนานี้มีการกระทำ ทางกายที่ไม่มีโทษ มีการพูดจาที่ไม่มีโทษ มีการคิดนึกที่ไม่มีโทษ กุศลบุตรนั้น ย่อมได้รับความสุข ย่อมได้รับความโสมนัสด้วยคิดว่า เรามีการกระทำทางกายที่ไม่มีโทษ มีการพูดจาที่ไม่มีโทษ มีการคิดนึกที่ไม่มีโทษ

สุข ๔ ประการนี้ ที่คฤหัสถ์ผู้ที่ยังยุ่งเกี่ยวกับของที่นาใครและเรื่องรักใคร่จะพึงได้รับ โดยอาศัยกาลเวลาที่เหมาะสม โดยสมัยที่เหมาะสม ครั้นแล้วพระพุทธองค์ ได้ตรัสสรุปเป็นคาถา^{๓๒}

๒.๓.๑๐ อาทิสสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐีเข้าเฝ้าพระพุทธผู้มีพระภาคที่พระเชตวัน พระองค์รับสั่งกับท่านว่า “ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากทรัพย์ คือ อริยสาวกในศาสนานี้ใช้ทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นขยัน สะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ แสวงหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยสุจริตธรรม เลี้ยงตน เลี้ยงมารดาบิดา เลี้ยงบุตรภรรยา เลี้ยงคนในปกครองให้ได้รับความสุข ให้อิ่มหนำ ดูแลให้สุขสบาย บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้ได้รับความสุข ให้อิ่มหนำ ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากภัยอันตรายต่างๆ ที่เกิดจากไฟ น้ำ ผู้ปกครองบ้านเมือง โจร คนที่ไม่ชอบกัน หรือทายาท ทำพละ คือ ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ

^{๓๒}ดูรายละเอียดใน อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๖๒/๗๘, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๕-๑๐๗.

อดีตพลี ด้อนรับแขก ปุพพเปตพลี ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ ราชพลี บำรุงราชการด้วยการเสวยภาชีอาการ เทวดาพลี ถวายเทวดา คือทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ จัดถวายทักษิณาทานที่มีผลสูง อำนวยให้เกิดในสวรรค์ยังคุณอันเลิศให้บังเกิด แก่สมณพราหมณ์ ผู้มันคงในขันติคุณและในโสรัจจะ ผู้ฝึกหัดข่มจิตของตน ผู้ทำจิตให้ดับเย็น

เมื่ออริยสาวกนั้นถือเอาประโยชน์ที่จะพึงถือเอาจากทรัพย์ดังที่กล่าว หากทรัพย์หมดสิ้น อริยสาวกนั้นย่อมคิดอย่างนี้ว่า “เราถือเอาประโยชน์ที่จะพึงถือเอาจากทรัพย์ และทรัพย์ของเราหมดสิ้นไป” ถึงเป็นดังนี้ อริยสาวกนั้นก็ไม่มีความเดือดร้อนใจ

เมื่ออริยสาวกนั้นถือเอาประโยชน์ที่จะพึงถือเอาจากทรัพย์ หากทรัพย์หมดสิ้น อริยสาวกนั้น ย่อมคิดอย่างนี้ว่า “เราถือเอาประโยชน์ที่จะพึงถือเอาจากทรัพย์ และทรัพย์ ของ เราหมดสิ้นไป” ถึงเป็นดังนี้ อริยสาวกนั้น ก็ไม่มีความเดือดร้อนใจเลย ครั้นแล้วพระพุทธองค์ได้ตรัสสรุปเป็นคาถา^{๖๓}

๒.๓.๑๑ อริยสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐี เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่พระเชตวัน พระองค์ได้รับสั่งกับท่านว่า “สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ สวรรค์ สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจนี้ มิใช่จะได้มาด้วยการอ้อนวอนขอเอา มิใช่จะได้มาด้วยการตั้งความปรารถนาในโลก ถ้าสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจนี้ จะได้มาด้วยการอ้อนวอนขอเอา ด้วยการตั้งความปรารถนาในโลกแล้วไซ้ ใครจะพึงทำใครให้เสื่อมในโลกนี้ อริยสาวกผู้ต้องการมีอายุยืนไม่ควรจะอ้อนวอนขอให้มียายุ ไม่ควรจะหลงเพลิดเพลิดกับอายุ หรือไม่ควรจะอ้อนวอนไม่ควรจะหลงเพลิดเพลิดเพราะเรื่องเกี่ยวกับอายุ อริยสาวกผู้ต้องการมีอายุยืน พึงปฏิบัติข้อปฏิบัติที่จะทำให้มีอายุยืน ซึ่งเมื่อปฏิบัติแล้ว จะทำให้ได้ความมีอายุยืน ทั้งจะได้อายุทิพย์ หรืออายุของมนุษย์ อริยสาวกผู้ต้องการมีวรรณะงาม ไม่ควรจะอ้อนวอนขอให้มียวรรณะงาม ไม่ควรจะหลงเพลิดเพลิดกับวรรณะ หรือไม่ควรจะอ้อนวอน ไม่ควรจะเพลิดเพลิดเพราะเรื่องเกี่ยวกับวรรณะ อริยสาวกผู้ต้องการมีวรรณะงาม พึงปฏิบัติข้อปฏิบัติที่จะทำให้มีวรรณะงาม ซึ่งเมื่อปฏิบัติแล้วจะทำให้ได้ความมีวรรณะงาม ทั้งจะได้วรรณทิพย์ หรือวรรณะมนุษย์ อริยสาวกผู้ต้องการความสุข ไม่ควรจะอ้อนวอนขอให้มีความสุข ไม่ควรจะหลงเพลิดเพลิดกับความสุข หรือไม่ควรจะอ้อนวอนไม่ควรจะเพลิดเพลิดเพราะเรื่องเกี่ยวกับความสุข อริยสาวกผู้ต้องการความสุข พึงปฏิบัติข้อปฏิบัติที่จะทำให้มีความสุข ซึ่งเมื่อปฏิบัติแล้วจะทำให้มีความสุข ทั้งจะได้ความสุขทิพย์ หรือความสุขในมนุษย์ อริยสาวกผู้ต้องการยศ ไม่ควรจะอ้อนวอนขอให้มียศ ไม่ควรจะหลงเพลิดเพลิดกับยศ

^{๖๓}ดูรายละเอียดใน อ.ป.ญจก. (บาลี) ๒๒/๔๑/๔๐, อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๖๔-๖๖.

หรือไม่ควรจะทำอื่นวอน ไม่ควรจะทำเพ็ดเพลินเพราะเรื่องเกี่ยวกับยศ อริยสาวกผู้ต้องการยศ พึงปฏิบัติข้อปฏิบัติที่จะทำให้มียศ ซึ่งเมื่อปฏิบัติแล้วจะทำให้มียศทิพย์ หรือยศในมนุษย์ อริยสาวกผู้ต้องการสวรรค์ ไม่ควรจะทำอื่นวอนขอให้เกิดบนสวรรค์ ไม่ควรจะทำเพ็ดเพลินถึงสวรรค์ หรือไม่ควรจะทำอื่นวอน ไม่ควรจะทำเพ็ดเพลินเพราะเรื่องเกี่ยวกับสวรรค์ อริยสาวกผู้ต้องการเกิดบนสวรรค์พึงปฏิบัติข้อปฏิบัติที่จะทำให้เกิดบนสวรรค์ซึ่งเมื่อปฏิบัติแล้วจะทำให้ได้เกิดบนสวรรค์ ทั้งจะได้สวรรค์ทั้งหลาย” ครั้นแล้วพระพุทธองค์ได้ตรัสสรุปเป็นคาถา^{๓๔}

๒.๓.๑๒ เวรสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐีเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่พระเชตวัน พระองค์รับสั่งกับท่านว่า “บุคคลผู้ทุศีลละเวรภัยไม่ได้ คือ ฆ่าสัตว์ ถูเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ประพฤติผิดในกาม กล่าวเท็จ ดื่มสุราและเมรัย จะต้องตกนรก บุคคลผู้มีศีลละเวรภัยได้แล้ว จะเกิดในสุคติโลกสวรรค์ บุคคลผู้มักฆ่าสัตว์ ถูเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ประพฤติผิดในกาม กล่าวเท็จ ดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย ย่อมประสบภัยเวรทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพ ย่อมเสวยทุกข์ โทมนัสทางใจ อริยสาวกผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ถูเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ประพฤติผิดในกาม กล่าวเท็จ ดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย ย่อมไม่ประสบภัยเวรทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพ ย่อมไม่ประสบทุกข์โทมนัสทางใจ ภัยเวรของอริยสาวก สงบระงับแล้วอย่างนี้” ครั้นแล้วพระพุทธองค์ ได้ตรัสสรุปเป็นคาถา

๒.๓.๑๓ ปิตีสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐี กับอุบาสกประมาณ ๕๐๐ คน เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่พระเชตวัน พระองค์ตรัสกับท่านว่า “ท่านทั้งหลาย บำรุงภิกษุสงฆ์ ด้วยจิรวินทบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แล้วไม่เพียงมีความยินดีด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ท่านทั้งหลาย พึงหาวิธีที่จะอยู่ด้วยปิตีอันเกิดจากวิเวกตลอดกาล” พอพระพุทธองค์ตรัสดังนี้แล้ว พระสารีบุตรได้กราบทูลพระพุทธองค์ว่า “ท่านรู้สีกอจรรยที่พระพุทธองค์ตรัสสอนอย่างนี้ ในขณะที่อริยสาวกอยู่ด้วยมีปิตีอันเกิดจากวิเวก จะไม่มีทุกข์โทมนัสที่อิงอาศัยกาม สุขโสมนัสที่อิงอาศัยกาม ทุกข์โทมนัสที่อิงอาศัยอกุศล สุขโสมนัสที่อิงอาศัยอกุศล ทุกข์โทมนัสที่อิงอาศัยกุศล” พระพุทธเจ้า ทรงสาธุการให้พระสารีบุตร ทรงรับรองว่าเป็นอย่างที่พระสารีบุตรกล่าว^{๓๕}

^{๓๔}ดูรายละเอียดใน อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๓/๔๒, อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๓/๖๗-๖๘.

^{๓๕}ดูรายละเอียดใน อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๖/๑๕๕, อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๖/๒๕๓-๒๕๕.

๒.๓.๑๔ ปฐมเวรสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐี เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่พระเชตวัน พระองค์ได้รับสั่งกับท่านว่า “เมื่อภยเวรที่ทำผู้ประพฤติให้ประสบภยเวรทั้งในปัจจุบันและ ในสัมปรายภพ ทำให้เสวยทุกข์โศกนันททางใจ คือ การฆ่าสัตว์ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ การประพฤติผิดในกาม การกล่าวเท็จ การดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย ของอริยสาวกสงบระงับแล้ว อริยสาวกเป็นผู้ประกอบด้วยองค์แห่งโศคาปัตติ เมื่อมุ่งหวัง ก็พึงประกาศตนว่า ตนสิ้นนรก สิ้นกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน สิ้นกำเนิดในเปรต สิ้นอบายทุกคติวินิบาตแล้ว ตนเป็นโศคาบัน ไม่มีทางตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้แน่นอน จะบรรลุมรรคผลชั้นสูงในวันข้างหน้า มีความเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในพระพุทธรเจ้าระลึถึงพระพุทธรคุณ มีความเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในพระธรรม ระลึถึงพระธรรมคุณ มีความเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ระลึถึงพระสงฆ์คุณ มีศีลที่พระอริยเจ้าพอใจ ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ค้าง ไม่พร้อย เป็นไท วิญญูชนสรเสรีญ ไม่ยึดมั่นด้วยตัณหาและทิฏฐิ ทำสมาธิให้บังเกิด”^{๖๖}

๒.๓.๑๕ ปัญจเวรภยสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐีเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระองค์ได้รับสั่งกับท่านว่า “เมื่อภยเวรภยเวรของอริยสาวกสงบระงับแล้ว และอริยสาวกเป็นผู้ประกอบด้วย องค์แห่งโศคาปัตติ มีศีลที่พระอริยเจ้าพอใจ ย่อมเห็นย่อมรู้วิญญูชนธรรมด้วยดีอย่างแจ่มแจ้ง ย่อม มนสิการปฏิจัสสมุปาทนนั้นแลโดยแยบคายอย่างดีว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ย่อมมี เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อม ไม่มี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ย่อมเกิดขึ้นเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมีเพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญูชนจึงมี เพราะวิญญูชนเป็นปัจจัยนามรูปจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัยสฬายตนะจึงมี เพราะ สฬายตนะเป็นปัจจัยผัสสะจึงมี เพราะผัสสะเป็นปัจจัยเวทนาจึงมี เพราะเวทนาเป็นปัจจัยตัณหาจึงมี เพราะตัณหาเป็นปัจจัยอุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยภพจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสจึงมี กองทุกข์ทั้งมวลนี้ มี การเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้ เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะสังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญูชนจึงดับ เพราะวิญญูชนดับนามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับสฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะ ดับผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับเวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับอุปาทาน จึงดับ เพราะอุปาทานดับภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสจึงดับ กองทุกข์ทั้งมวลนี้มีการดับด้วยอาการอย่างนี้ อริยสาวกนั้น จะบรรลุมรรคผลชั้นสูงในวันข้างหน้า”^{๖๗}

^{๖๖} คุรยละเอียดใน อัง.นวก. (บาลี) ๒๓/๒๓/๓๓๒, อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๓/๔๘๖-๔๘๘.

^{๖๗} คุรยละเอียดใน ส.น. (บาลี) ๑๖/๔๑/๖๖, ส.น. (ไทย) ๑๖/๔๑/๘๓-๘๖.

๒.๓.๑๖ กามโกคีสสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐี เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่พระเชตวัน พระองค์ได้รับสั่งกับว่า “บุคคลผู้ครองเรือน แสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมข่มขู่จึงเอามา ครั้นหามาได้แล้ว บางคนไม่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ บางคนเลี้ยงตน ให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ แต่ไม่แบ่งปันและไม่ทำบุญ บางคนเลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ทั้งแบ่งปัน และทำบุญ

บุคคลผู้ครองเรือน แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมบ้างไม่ชอบธรรมบ้าง โดยวิธีข่มขู่จึง บ้าง ไม่ข่มขู่จึงบ้าง ครั้นหามาได้แล้ว บางคนไม่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ บางคนเลี้ยง ตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ แต่ไม่แบ่งปันและไม่ทำบุญ บางคนเลี้ยงตนให้ได้รับความสุข ให้อิ่มหนำ ทั้งแบ่งปันและทำบุญ

บุคคลผู้ครองเรือน แสวงหาทรัพย์ โดยชอบธรรม โดยไม่ข่มขู่จึงเอามา ครั้น หามาได้แล้ว บางคนไม่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ บางคนเลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ แต่ไม่แบ่งปันและไม่ทำบุญ บางคนเลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ทั้งแบ่งปัน และ ทำบุญ แต่ติดใจสยบ ถูกตัณหาเร้งรัด ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาที่จะสลัดออกไป ใช้สอยทรัพย์นั้น

บุคคลผู้ครองเรือน แสวงหาทรัพย์ โดยชอบธรรมไม่ข่มขู่จึง ครั้นหามาได้แล้ว ย่อม เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ย่อมแบ่งปัน ย่อมทำบุญ และไม่ติดใจ ไม่สยบ ไม่ถูกตัณหาเร้งรัด เห็นโทษ มีปัญญาที่จะสลัดออกไป ใช้สอยทรัพย์นั้น

บุคคลผู้ครองเรือน ที่แสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมข่มขู่จึงเอามา ครั้นหามาได้แล้ว ไม่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ไม่แบ่งปันและไม่ทำบุญนั้น ควรถูกตำหนิในฐานะที่ แสวงหาทรัพย์ โดยไม่ชอบธรรมโดยวิธีข่มขู่จึงเอามา ในฐานะที่ไม่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ในฐานะที่ไม่แบ่งปันไม่ทำบุญ

บุคคลผู้ครองเรือน ที่แสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมข่มขู่จึงเอามา ครั้นหามาได้แล้ว เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ แต่ไม่แบ่งปันและไม่ทำบุญนั้น ควรถูกตำหนิในฐานะที่ แสวงหาทรัพย์ โดยไม่ชอบธรรมข่มขู่จึงเอามา ในฐานะที่ไม่แบ่งปันและไม่ทำบุญ ควรได้รับการ สรรเสริญในฐานะที่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ

บุคคลผู้ครองเรือน ที่แสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมข่มขู่จึงเอามา ครั้นหามาได้แล้ว เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ แบ่งปันและทำบุญ ควรถูกตำหนิในฐานะที่แสวงหาทรัพย์ โดยไม่ชอบธรรมข่มขู่จึงเอามา ควรได้รับการสรรเสริญในฐานะที่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่ม หนำ ในฐานะที่แบ่งปันและทำบุญ

บุคคลผู้ครองเรือน ที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมบ้างไม่ชอบธรรมบ้าง โดยวิธีข่มขู่ จึงบ้างไม่ข่มขู่จึงบ้าง ครั้นหามาได้แล้ว ไม่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ไม่แบ่งปันและ

ทำบุญ ควรได้รับการสรรเสริญในฐานะที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมควรถูกดำเนินในฐานะที่แสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ในฐานะที่ไม่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำในฐานะที่ไม่แบ่งปันและไม่ทำบุญ

บุคคลผู้ครองเรือน ที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมบ้างไม่ชอบธรรมบ้าง โดยวิธีข่มขู่จึงบ้างไม่ข่มขู่จึงบ้าง ครั้นหามาได้แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ แต่ไม่แบ่งปันและไม่ทำบุญ ควรได้รับการสรรเสริญในฐานะที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมไม่ข่มขู่จึง ในในฐานะที่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ควรถูกดำเนินในฐานะที่แสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมและข่มขู่จึง ในในฐานะที่ไม่แบ่งปันและไม่ทำบุญ

บุคคลผู้ครองเรือน ที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมบ้างไม่ชอบธรรมบ้าง โดยวิธีข่มขู่จึงบ้างไม่ข่มขู่จึงบ้าง ครั้นหามาได้แล้วเลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ทั้งแบ่งปันและทำบุญ ควรได้รับการสรรเสริญในฐานะที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ข่มขู่จึง ในในฐานะที่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ในในฐานะที่แบ่งปันและทำบุญ ควรถูกดำเนินในฐานะที่แสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมและข่มขู่จึง

บุคคลผู้ครองเรือน ที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมไม่ข่มขู่จึง ครั้นหามาได้แล้วไม่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ทั้งไม่แบ่งปันและไม่ทำบุญ ควรได้รับการสรรเสริญในฐานะที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ข่มขู่จึง ควรถูกดำเนินในฐานะที่ไม่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ในในฐานะที่ไม่แบ่งปันและไม่ทำบุญ

บุคคลผู้ครองเรือน ที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ข่มขู่จึง ครั้นหามาได้แล้วก็เลี้ยงตนให้ได้รับความสุข ให้อิ่มหนำ แต่ไม่แบ่งปันไม่ทำบุญ ควรได้รับการสรรเสริญในฐานะที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมไม่ข่มขู่จึง ในในฐานะที่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ควรถูกดำเนินในฐานะที่ไม่แบ่งปันและไม่ทำบุญ

บุคคลผู้ครองเรือน ที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ข่มขู่จึง ครั้นหามาได้แล้วก็เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ทั้งแบ่งปันและทำบุญ แต่จิตใจ สยบ ถูกตัณหาเร่งรัด ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาที่จะสลัดออกไปใช้สอยทรัพย์ ควรได้รับการสรรเสริญในฐานะที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ข่มขู่จึง ในในฐานะที่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ในในฐานะที่แบ่งปันและทำบุญ ควรถูกดำเนินในฐานะที่จิตใจ สยบถูกตัณหาเร่งรัด ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาที่จะสลัดออกไปใช้สอยทรัพย์

บุคคลผู้ครองเรือน ที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ข่มขู่จีจิง ครั้นหามาได้แล้วก็เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ทั้งแบ่งปันและทำบุญ ทั้งไม่คิดใจ ไม่สยบ ไม่ถูกคณหาเรีงรัด เห็นโทษ มีปัญญาที่จะสลัดออกไปใช้สอยทรัพย์ ควรได้รับการสรรเสริญในฐานะที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ข่มขู่จีจิง ในฐานะที่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ในฐานะที่แบ่งปันและทำบุญ ในฐานะที่ไม่คิดใจ ไม่สยบ ไม่ถูกคณหาเรีงรัด เห็นโทษ มีปัญญาที่จะสลัดออกไปใช้สอยทรัพย์นั้น เป็นผู้เลิศประเสริฐ เป็นชั้นแนวหน้า เป็นผู้สูงสุด และเป็นผู้ล้ำเลิศ^{๗๘}

๒.๓.๑๗ ภริยาสูตร เวลาเช้าวันหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงถือบาตรเสด็จไปยังบ้านของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ครั้นถึงแล้วได้ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดไว้ ขณะนั้นพวกคนในบ้านของอนาถบิณฑิกเศรษฐีส่งเสียงดังเอะอะโวยวาย พระพุทธองค์ตรัสถามอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า “พวกคนในบ้านส่งเสียงดังเอะอะโวยวาย เหมือนพวกชาวประมงแย่งปลากัน” อนาถบิณฑิกเศรษฐีกราบทูลว่า “นางสุชาดาเป็นลูกสะใภ้ ที่ได้สู่ขอมมาจากตระกูลมั่งคั่ง ไม่เชื่อฟังพ่อแม่สามี ไม่เชื่อฟังสามี ไม่เคารพไม่ปรนนิบัติพ่อแม่สามีและสามี ไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใส ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่นุชาพระพุทธเจ้า”

พระพุทธองค์ได้ตรัสเรียกนางสุชาดาให้เข้าไปหารับสั่งว่า “สุชาดา ภรรยาได้อยู่ ๗ จำพวก คือ ภรรยาเยี่ยงเพชฌฆาต ภรรยาเยี่ยงโจร ภรรยาเยี่ยงนาย ภรรยาเยี่ยงมารดา ภรรยาเยี่ยงพี่สาวหรือน้องสาว ภรรยาเยี่ยงเพื่อน ภรรยาเยี่ยงทาสรับใช้ สุชาดา เธอเป็นภรรยาจำพวกไหน” นางสุชาดากราบทูลว่า “พระองค์ทรงแสดงย่อๆ หม่อมฉันฟังไม่เข้าใจ ขอพระองค์ทรงโปรดแสดงให้หม่อมฉันเข้าใจด้วย” พระพุทธองค์ตรัสว่า “สุชาดา ขอให้เธอตั้งใจฟัง ตถาคตจะแสดงให้ฟัง ภรรยาที่ใจคอโหดร้าย ไม่เกื้อกูลไม่อนุเคราะห์ คิดพ้อใจชายอื่น คูหมิ่นสามี เป็นภรรยาที่สามีใช้ทรัพย์ซื้อตัวมา คิดทำร้ายสามี เรียกว่า ภรรยาเยี่ยงเพชฌฆาต

ภรรยาที่มุ่งข่มขู่ก่อกวนทรัพย์ที่แม้จะมีจำนวนน้อยซึ่งสามีได้มาด้วยการทำงานทางช่างฝีมือ ได้มาด้วยพาณิชย์กรรมหรือได้มาด้วยกสิกรรม เรียกว่า ภรรยาเยี่ยงโจร

ภรรยาที่ไม่เอาใจใส่การงาน เกียจคร้าน กินจุ หยาดคาย คูร้าย พูดยาไม่น่าฟัง ชอบข่มเหงสามีที่ขยันขันแข็ง เรียกว่า ภรรยาเยี่ยงนาย

ภรรยาที่เกื้อกูล อนุเคราะห์ ทะนุถนอมสามี เหมือนมารดาคอยทะนุถนอมบุตร เก็บรักษาทรัพย์ที่สามีหามา เรียกว่า ภรรยาเยี่ยงมารดา

^{๗๘}ดูรายละเอียดใน อัง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๕๑/๑๔๒, อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๑/๒๐๓-๒๑๒.

ภรรยาที่เป็นเหมือนพี่สาวหรือน้องสาว มีความเคารพสามีของตน มีใจละอายต่อบาป ประพฤติตัวคล้อยตามสามี เรียกว่า ภรรยาเยี่ยงพี่สาวหรือน้องสาว

ภรรยาที่เห็นสามีแล้วชื่นชมยินดี เหมือนเพื่อนเห็นเพื่อนที่จากไปนานแล้วกลับมา เป็นหญิงมีสกุล มีศีล ช่างปรนนิบัติสามี เรียกว่า ภรรยาเยี่ยงเพื่อน

ภรรยาที่แม้สามีจะฆ่าจะเข่นตี ก็ไม่โกรธ สงบเสงี่ยม ไม่คิดขุ่นเคืองสามี อดทนได้ ไม่โกรธ ประพฤติคล้อยตามสามี เรียกว่า ภรรยาเยี่ยงทาสรับใช้

ภรรยาเยี่ยงเพชรฆาต ภรรยาเยี่ยงโจร ภรรยาเยี่ยงนาย เป็นผู้ทุศีล หยาบคาย ไม่เอื้อเฟื้อ ตายไปย่อมตกนรก ภรรยาเยี่ยงมารดา ภรรยาเยี่ยงพี่สาวหรือน้องสาว ภรรยาเยี่ยงเพื่อน ภรรยาเยี่ยงทาสรับใช้ ตั้งมั่นอยู่ในศีล สำรวมระวังน่านวัน ตายไปย่อมไปสู่สุคติโลกสวรรค์ สุขาดานี้แหละ ภรรยา ๑ จำพวก ในภรรยา ๑ จำพวกนี้ เธอเป็นภรรยาจำพวกไหน” นางสุชาดาได้กราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป หม่อมฉันขอเป็นภรรยาเยี่ยงทาสรับใช้”^{๗๕}

๒.๓.๑๘ คิหิสูตร อนาถบิณฑิกเศรษฐีกับอุบาสกประมาณ ๕๐๐ คนเข้าเฝ้า พระผู้มีพระภาคที่พระเชตวัน พระองค์รับสั่งกับพระสารีบุตรว่า “สารีบุตร เธอทั้งหลาย พึงรู้จักคฤหัสถ์คนหนึ่งผู้หนุ่มขาวหนุ่มขาว ทำการงานสำรวมดีในศีล ๕ เป็นผู้ได้ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน”^{๗๖} อันมีในจิตอันยิ่ง”^{๗๗} ตามความปรารถนา ไม่ยากไม่ลำบาก และคฤหัสถ์นั้นเมื่อหวังอยู่ที่พึงประกาศตนว่า ตนเป็นผู้สิ้นนรก สิ้นกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน สิ้นกำเนิดในเปรต สิ้นอบายแล้วสิ้นทุกข์ สิ้นวิบากแล้ว เป็นโสดาบัน เป็นผู้ไม่ตกต่ำ เป็นผู้แน่นอน เป็นผู้จะบรรลุมรรคผล เบื้องสูงในวันข้างหน้า มีความเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าระลึกถึงพระพุทธคุณ มีความเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในพระธรรมระลึกถึงพระธรรมคุณ มีความเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ระลึกถึงพระสังฆคุณ มีศีลที่พระอริยเจ้าพอใจ ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไท วิญญูชนสรรเสริญ ไม่ยึดมั่นด้วยตัณหาและทิฐิ ทำสมาธิให้บังเกิดนี้ เป็นธรรมที่

^{๗๕} คุราวละเอียดยใน อัง.สตุตถ. (บาลี) ๒๓/๖๓/๖๕, อัง.สตุตถ. (ไทย) ๒๓/๖๓/๑๑๒-๑๒๕.

^{๗๖} ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน คือรูปาวจรฉานและรูปาวจรฉาน ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านผู้บำเพ็ญฉานได้ประสบเนกขัมมสุขที่ไม่เศร้าหมอง ในอรรถาธิบายปัจจุบัน -อัง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๕/๖๖.

^{๗๗} จิตยิ่ง (อภิเจตสิก) หมายถึงจิตที่ยอดเยี่ยม(อุตตมจิต) ได้แก่จิตที่บริสุทธิ์(วิสุทธิจิต) -อัง.ปญจก.อ.(บาลี) ๓/๑๑๕/๖๘-๖๙, อัง.ปญจก.ฎีกา (บาลี) ๓/๑๑๕/๖๖.

อริยสาวกนั้นได้บรรลุแล้ว เพื่อความหมดจดแห่งจิตที่ยังไม่หมดจด เพื่อความผ่องแผ้วแห่งจิตที่ยังไม่ผ่องแผ้ว แล้วพระพุทธองค์ได้ตรัสสรุปเป็นคาถา^{๔๒}

จากเนื้อหาพระสูตรทั้ง ๑๘ สูตรนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเหมาะสมกับอรรถาธิบายของผู้รับฟัง คืออนาถบิณฑิกเศรษฐี

๒.๔ วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี

จากพระสูตรทั้ง ๑๘ พระสูตร พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีถึง ๑๓ พระสูตร คือ เฉพาะที่ทรงแสดงตัวต่อตัวกับท่าน ไม่นับวิธีที่ทรงแสดงแก่บุคคลทั่วไป และอนาถบิณฑิกเศรษฐีนั่งฟังอยู่ด้วย การแสดงธรรมตัวต่อตัวที่ทรงแสดงแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี จากพระสูตร ๑๘ พระสูตรมีวิธีการและหลักการ ดังนี้

๒.๔.๑ แสดงตามอรรถาธิบายของอนาถบิณฑิกเศรษฐี

พระธรรมเทศนาหรือพระสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงตามอรรถาธิบายของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ผู้วิจัยเห็นว่า มีจำนวน ๑๓ สูตร คือ ๑) เขตวนวิหารานุโมทนา ๒) อรัจฉิตสูตร ๓) พยาปันนสูตร ๔) คิหิสามิจิสูตร ๕) ปัตตกัมมสูตร ๖) อานัณยสูตร ๗) อาทิสสูตร ๘) อิฏฐสูตร ๙) เวรสูตร ๑๐) ปิติสูตร ๑๑) ปฐมเวรสูตร ๑๒) ปัญจเวรภยสูตร ๑๓) กามโกติสูตร พระสูตรทั้ง ๑๓ นี้ เป็นพระสูตรประเภทปรัชญาสาขะ พระพุทธองค์ทรงมีรับสั่งกับอนาถบิณฑิกเศรษฐี เสมือนนั่งสนทนาธรรม เป็นการแสดงธรรมแบบไม่เป็นพิธีการ เป็นเสมือนบทสนทนาระหว่างกัน แต่เนื้อหาเหมือนทรงมีรับสั่งเพียงพระองค์เดียว โดยอนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นผู้ฟัง

๒.๔.๒ แสดงตามโดยปจฉาวลีเก คือการถามปัญหา

ในการที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี มีอยู่ ๓ สูตรที่เป็นการถามปัญหา ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ถาม ๒ สูตร คือ เวลามสูตร พระพุทธเจ้าตรัสถามอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า “ในตระกูล ยังให้ท่านอยู่หรือ” อนาถบิณฑิกเศรษฐี ทูลตอบว่า “ยังให้ท่านอยู่ แต่ได้ให้เป็นเพียงท่านธรรมดา เป็นข้าวนปนร่าหุงราดน้ำผักกาดคอง” คำถามและคำตอบนี้ คงเกิดขึ้นหลังจากอนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้บริจาทานจนทรัพย์สินหมด และท่านจนลง แต่ก็ยังมีศรัทธาบริจาท

^{๔๒}ดูรายละเอียดใน อ.ป.น.จ. (ไทย) ๒๒/๑๖๕/๒๕๕-๓๐๔.

อาหารถวายพระสงฆ์อยู่ คำตอบของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ทำให้ทรงแสดงธรรมเรื่องการถวายทานที่มีอานิสงส์มาก โดยทรงเล่าเรื่องเวลามพราหมณ์ให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีฟัง^{๔๓}

ภริยาสูตร พระพุทธเจ้า ทรงได้ยินเสียงเอะอะโวยวาย ในบ้านของท่านเศรษฐี จึงตรัสถามว่า “พวกคนในบ้านของท่านส่งเสียงดังเอะอะโวยวาย เหมือนพวกชาวประมงแย่งปลา” อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้กราบทูลว่า “นางสุชาดา ลูกสะใภ้ ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ของสามี และสามี ไม่ปรนนิบัติพ่อแม่ของสามี และสามี ไม่เลื่อมใสพระพุทธเจ้า” พระพุทธองค์จึงทรงเรียกนางสุชาดา มาพบ และทรงเทศนาภริยาสูตรให้นางฟัง จนนางได้ปฏิญาณว่า จะเป็นภรรยาเยี่ยงทาสรับใช้^{๔๔}

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้ถามคำถาม ๑ สูตร คือ ทักขิไณยบุคคลสูตร โดยอนาถบิณฑิกเศรษฐี กราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “ทักขิไณยบุคคล (ผู้ที่ควรรับของทำบุญ) ในโลกมีเท่าไร และควรให้ทานในท่านเหล่าไหน” พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า มี ๒ พวก คือ พระเสขะ ผู้ยังต้องศึกษา หมายถึง พระโศดบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอเสขะ ผู้ไม่ต้องศึกษา คือ พระอรหันต์^{๔๕}

๒.๔.๓ แสดงธรรมโดยการทักทาย

ในพระสูตรแรก คือ สุทัตตสูตร เป็นการพบกันครั้งแรกระหว่างพระผู้มีพระภาคและอนาถบิณฑิกเศรษฐี พระผู้มีพระภาคทรงตรัสทักอนาถบิณฑิกเศรษฐี ว่า “เข้ามาเถิด สุทัตตะ” อนาถบิณฑิกเศรษฐี ดีใจมากที่พระผู้มีพระภาคทรงเรียกชื่อ จึงชบสรีระลงบน พระบุคลบาทของพระผู้มีพระภาค แล้วกราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่สบายดีหรือ”^{๔๖}

โดยสรุป วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี ส่วนใหญ่ พระพุทธเจ้าทรงแสดงโดยตรงแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นการแสดงธรรมตัวต่อตัว ซึ่งนับเป็นบุญของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ที่ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าตลอด ๑๕ ปี ที่พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาอยู่ ณ วัดเชตวันมหาวิหาร และพระธรรมเทศนาส่วนใหญ่เป็นฉราวาสธรรม

^{๔๓}ดูรายละเอียดใน อจ. นวก. (ไทย) ๒๓/๒๐/๔๗๐.

^{๔๔}ดูรายละเอียดใน อจ. สดุดก. (ไทย) ๒๓/๖๓/๑๒๒.

^{๔๕}อจ. ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๖/๗๕.

^{๔๖}ถ.ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๒/๒๕๔, อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๕๘/๗๒.

๒.๕ อธิษฐานของอนาถบิณฑิกเศรษฐี

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นมหาเศรษฐีชาวกรุงสาวัตถี เป็นบุตรของสุมนเศรษฐี มีภรรยาชื่อปุลลณฺณลักขณา มีบุตรชาย ๑ คน ชื่อกาละ และมีธิดา ๒ คน ชื่อมหาสุภักทา และจุฬสุภักทา บิดามารดาตั้งชื่อให้ว่า “สุทตตะ” แปลว่า ผู้มีตนดี หรือ “ผู้มีการให้ทานอันดี” ส่วนชื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นชื่อที่ประชาชนทั่ว ๆ ไปเรียกท่าน เพราะท่านเป็นคนใจบุญ บริจาคก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา อนาถบิณฑิกเศรษฐีมีอธิษฐานยินดีในการให้ทาน

๒.๕.๑ ชายผู้มีบริจาคทรัพย์มาก ^{๔๖}

ก่อนที่ท่านจะประกาศตัวเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา ก็มีอธิษฐานขอบบริจาคทาน โดยให้ก้อนข้าวแก่คนอนาถา จนประชาชนเรียกว่า “อนาถบิณฑิกเศรษฐี” เมื่อพบพระพุทธเจ้า ณ ป่าลิตวัน (ป่าช้าฝัศดิบ) ณ กรุงราชคฤห์ แล้วรับนับถือพระพุทธศาสนา ท่านได้บริจาคทานมากมาย โดยสร้างพระเชตวันมหาวิหารถวายเป็นที่พักของพระพุทธเจ้าพร้อมพระภิกษุสงฆ์ สิ้นทรัพย์ไปถึง ๕๔ โกฏิทุกาปณะ พระพุทธเจ้าทรงประทับจำพรรษา ณ วัดพระเชตวันมหาวิหารเป็นเวลา ๑๕ พรรษา อนาถบิณฑิกเศรษฐี ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทุกวันมิได้ขาด วันละ ๓ ครั้ง คือ เวลาเช้า เวลาหลังอาหารเช้า และเวลาเย็น นอกจากนั้นยังไปสถานที่ที่จะบำรุงพระภิกษุสงฆ์แห่งอื่น ๆ ด้วย เวลาไปวัดทุกครั้งไม่เคยไปมือเปล่า ด้วยเกรงว่า “พระภิกษุสามเณรจะมองว่าถืออะไรมาถวาย” ถ้าไปเวลาก่อนพระภิกษุสงฆ์ฉันภัตตาหาร ก็จะถือภัตตาหารไป ถ้าไปเวลาหลังภัตตาหาร ก็จะถือเภสัช ๕ และปานะ ๘ ไป เภสัช ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยบ ซึ่งสามารถเก็บไว้ได้ ๓ วัน ส่วนปานะ ๘ คือ น้ำมะม่วง น้ำหว้า น้ำกล้วยมีเมล็ด น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด น้ำมะพร้าว น้ำลูกจันทร์หรือองุ่น น้ำเหง้าบัว น้ำมะปรางหรือลิ้นจี่ นอกจากไปวัดดังกล่าวแล้ว ที่บ้านของท่านก็จะปูอาสนะไว้ประจำ สำหรับพระภิกษุวันละ ๒,๐๐๐ รูป พระภิกษุรูปใดต้องการอาหารชนิดใดก็จะได้ตั้งใจปรารภ

ท่านทำบุญเช่นนี้จนในที่สุด อยู่มาวันหนึ่งท่านขาดแคลนทรัพย์แต่ท่านก็ยังถวายทานอยู่ตามปกติ ในที่สุดเมื่อขาดแคลนมาก คุณภาพอาหารถวายพระภิกษุก็คุณภาพลดลง เหลือเพียง “ข้าวปนรำหุงรดน้ำผักดอง” นี่เป็นอธิษฐานของท่านเศรษฐี ข้อที่ ๑ คือ ชายผู้บริจาคทรัพย์มาก การทำบุญของท่านทำด้วยศรัทธา จะยากคิมีเงินอย่างไร จิตใจก็มีแต่ “จะให้”

^{๔๖}รังษี สุทนต์, อนาถบิณฑิก อุบาสก เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิบูลย์, ๒๕๔๒), หน้า ๑-๔.

ด้วยเหตุแห่งการบริจาคทานและปฏิบัติบำรุงพระพุทธเจ้า และพระภิกษุสงฆ์ สามเณร ท่านจึงได้รับแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะในทางเป็นผู้เลิศด้านถวายทาน ^{๔๔}

ในอดีตชาติ สมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้เกิดเป็นบุตรผู้มีสกุลในกรุงหงสาวดี ครั้งหนึ่งขณะนั่งฟังพระพุทธเจ้าปทุมุตตระแสดงพระธรรม เทศนา ได้เห็นพระพุทธเจ้าปทุมุตตระแต่งตั้งอุบาสกคนหนึ่งไว้ในเอตทัคคะ ในฐานะเป็นผู้เลิศในทางถวายทาน จึงได้สร้างกุศลกรรมอันยิ่งแล้ว ตั้งความปรารถนาเพื่อให้ได้ตำแหน่งเอตทัคคะ ในทางเป็นผู้เลิศด้านถวายทานในพระพุทธเจ้าในอนาคต เมื่อมาพบพระพุทธเจ้าในปัจจุบัน ท่านได้ตำแหน่งผู้เป็นเลิศด้านถวายทาน สมดังที่ตั้งปณิธานไว้ ^{๔๕}

๒.๕.๒ อุบาสกผู้ชอบฟังธรรม

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นผู้พอใจในการฟังธรรม ไปวัดพระเชตะวันเพื่อเฝ้าพระพุทธเจ้า ทุกวัน วันละ ๓ ครั้ง เพื่อฟังและอุปัฏฐากพระพุทธเจ้าและภิกษุสามเณร พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตะวัน ๑๕ พรรษา กิตติ ๑ พรรษาเท่ากับ ๓ เดือน ๑๕ พรรษา ก็เท่ากับ ๑,๘๑๐ วัน อนาถบิณฑิกเศรษฐีเข้าเฝ้าทุกวัน วันละ ๒ ครั้ง ๑๕ พรรษา พรรษาละ ๕๐ วัน ก็เท่ากับเข้าเฝ้า ๓,๔๒๐ ครั้ง จำนวนเฉพาะเข้าเฝ้าวันละ ๒ ครั้ง เมื่อคิดเฉลี่ยตามนี้ ถ้าพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดอนาถบิณฑิกเศรษฐีทุกครั้งที่เขาเฝ้า ก็มีพระสูตรที่ทรงแสดงโปรดอนาถบิณฑิกเศรษฐี ถึง ๓,๔๒๐ พระสูตร ได้สำรวจพระสูตรทั้งหมดในพระไตรปิฎก ปรากฏมีพระสูตรที่ทรงแสดง ณ พระเชตะวัน จำนวน ๒๖๑ สูตร พระสูตรเหล่านี้มีระบุคำว่า “เชตวัน : ณ พระเชตะวัน” มีระบุเฉพาะคำว่า สาวตถีย์ วิหริติ ... จำนวน ๒๐๑ สูตร ท่านละข้อความที่ท้ายคำว่า วิหริติ มีระบุ คำว่า “สาวตถีนันทน : เหตุเกิด ณ กรุงสาวัตถี” จำนวน ๖๘๘ สูตร ในจำนวนพระสูตรที่ทรงแสดง ณ กรุงสาวัตถีนี้ แสดงแก่เทวดา มาร พรหม ๕๖ สูตร พระสูตรที่มีคำว่า “สาวตถีนันทน” นั้น ส่วนมากแสดงแก่ภิกษุ มิได้ระบุไว้ แสดงที่พระเชตะวันหรือบุพพารามของนางวิสาขา คงจะเป็นอารามทั้ง ๒ แห่งนี้ แห่งใดแห่งหนึ่งในบรรดาพระสูตรเหล่านั้น เฉพาะที่แสดงแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี มีจำนวน ๒๒ สูตร

^{๔๔}รังษี สุทนต์, อนาถบิณฑิก อุบาสก เล่ม ๑, หน้า ๑๘-๑๙.

^{๔๕}วิ. จ. (ไทย) ๓/๓๐๔-๓๐๗/๓๒-๓๘, ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๒/๒๕๔-๒๕๖.

ธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโปรดอนาถบิณฑิกเศรษฐี แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ พระสูตร และชาดก เฉพาะพระสูตรซึ่งพระสังคีติกาจารย์ ได้สังคายนาจัดเป็นพระสูตรเท่าที่สำรวจพบมีจำนวน ๒๒ สูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงโปรดอนาถบิณฑิกเศรษฐี ๑๘ สูตร พระสารีบุตรแสดง ๒ สูตร พระอานนท์แสดง ๑ สูตร และที่อนาถบิณฑิกเศรษฐี สนทนาได้ตอบกับพวกอัญญเดียรัจฉิก ๑ สูตร รวม ๒๒ สูตร ถ้าอนาถบิณฑิกเศรษฐี ไปฟังธรรมในเวลาเย็น ซึ่งมีภิกษุ ภิกษุณี อยู่ด้วย พระพุทธเจ้าจะทรงทักที่ประชุมด้วยพระดำรัสว่า “ภิกษุเว” คือ ระบุนามผู้ที่มีคุณสูง และพระธรรมเทศนาที่เป็นคำสนทนาปกิณกะ ระหว่างพระพุทธองค์กับอนาถบิณฑิกเศรษฐี พระสังคีติกาจารย์ มิได้รวบรวมไว้ เวลาพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนา จะทรงทอดพระเนตรดูภิกษุสงฆ์ หากมีเรื่องราวปรารภถึงบริษัทกลุ่มใด ก็ทรงสนทนากับบริษัทกลุ่มนั้น ดังเช่น ปรารภอุบาสกบริษัท ก็ทรงสนทนากับกลุ่มอุบาสก^{๕๐} พระสูตรที่อนาถบิณฑิกเศรษฐี ฟัง ๒๒ สูตร ดังรายละเอียดที่แสดงในตารางในหน้าต่อไป อนึ่งพระสูตรทั้ง ๒๒ สูตรนี้ ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย เป็นคู่มือในการแปลมิได้คัดลอกสำนวนภาษาไทยฉบับใดฉบับหนึ่งมาโดยตรง

^{๕๐} พุ. ขา. อ. (บาลี) ๑๐/๑, พุ. ขา. อ. (ไทย) ๔/๓/๒๘.

ตารางแสดงพระสูตรที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีอุบาสกฟัง

ลำดับ	ชื่อสูตร	ผู้แสดง	สถานที่	คัมภีร์
๑	สุตตตสูตร	พระพุทธเจ้า	ป่าสีตวัน ราชคฤห์	ลั. ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๒/๒๕๔, อง. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๕๘/๗๒
๒	เชตวนวิหารานุโมทนา	พระพุทธเจ้า	บ้านอนาถะ	วิ. จ. (บาลี) ๗/๓๐๔-๓๐๗/๗๒-๗๘
๓	ทักษิณียบุคคลสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	อง. พุก. (บาลี) ๒๐/๓๖/๖๒
๔	เวลามสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	อง. นวก. (บาลี) ๒๓/๒๐/๓๒๑
๕	กิงทิจจิกสูตร	สนทนากัน	วัดเคียรธีย์	อง. ทสก. (บาลี) ๒๔/๕๗/๑๔๕-๑๕๒
๖	อรัญจิตสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	อง. ติก. (บาลี) ๒๐/๑๑๐/๒๕๕
๗	พยาป็นนสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	อง. ติก. (บาลี) ๒๐/๑๑๑/๒๕๖
๘	คิหิสามิจิสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	อง. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๖๐/๗๓
๙	ปัตตกัมมสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	อง. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๖๑/๗๕
๑๐	อานันยสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	อง. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๖๒/๗๘
๑๑	อาทียสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	อง. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๑/๔๐
๑๒	อิฏฐสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	อง. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๓/๔๒
๑๓	เวรสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	อง. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๔/๑๕๓
๑๔	ปีติสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	อง. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๖/๑๕๕
๑๕	ปฐมเวรสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	อง. นวก. (บาลี) ๒๓/๒๗/๓๓๒, ลั. มหา. (บาลี) ๑๕/๑๐๒๔/๓๓๖
๑๖	ปัญจเวรภยสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	ลั. นิ. (บาลี) ๑๖/๔๑/๖๖, อง. ทสก. (บาลี) ๒๔/๕๒/๑๔๗
๑๗	กามโกตีสสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	อง. ทสก. (บาลี) ๒๔/๕๑/๑๔๒
๑๘	ภริยาสูตร	พระพุทธเจ้า	บ้านอนาถะ	อง. สตุกก. (บาลี) ๒๓/๖๓/๗๕
๑๙	คิหิสูตร	พระพุทธเจ้า	พระเชตะวัน	อง. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๕/๑๕๕
๒๐	ปฐมอนาถบิณฑิกสูตร	พระสารีบุตร	บ้านอนาถะ	ลั. ม. (บาลี) ๑๕/๑๐๒๒/๓๓๐
๒๑	ทุติยอนาถบิณฑิกสูตร	พระอานนท์	บ้านอนาถะ	ลั. ม. (บาลี) ๑๕/๑๐๒๓/๓๓๔
๒๒	อนาถบิณฑิกโฆวาทสูตร	พระสารีบุตร	บ้านอนาถะ	ม. อุ. (บาลี) ๑๔/๓๘๓/๓๒๘

๒.๕.๓ ทูลถามปัญหาเพียงครั้งเดียว

เมื่อนาถบิณฑิกเศรษฐี จะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทุกวัน ๆ ละ ๒ ครั้ง ท่านมิได้เคยเฝ้าปากกราบทูลถามข้อธรรมหรือปัญหาอะไรกับพระพุทธเจ้าเลย ด้วยเกรงว่า พระพุทธเจ้าซึ่งทรงเป็นผู้สุกษมาลชาติ แม้แสดงธรรมแก่เราแล้ว จะทรงลำบากเหน็ดเหนื่อย เพราะความห่วงใยจึงไม่ทูลถามปัญหาใด ๆ ทุกครั้งที่เข้าเฝ้า พระพุทธเจ้าก็จะทรงดำริว่า “ท่านเศรษฐีห่วงใยเราในฐานะที่ไม่ควร เพราะเราบำเพ็ญบารมีมา ๔ อสงไขยกัป ๑ แสนกัป ถึงขนาดตัดศีรษะควักนัยดา แหะเนื้อหัวใจ สละบุตรภริยาให้คนอื่น ก็เพื่อจะแสดงธรรมโปรดผู้อื่น” แต่มีอยู่ครั้งหนึ่ง “อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่อันสมควรด้านหนึ่ง ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ “พระองค์ผู้เจริญ ทักขิไณยบุคคลในโลกนี้มีเท่าไร และควรให้ทานในทานเหล่าไหน” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ในโลกมีทักขิไณยบุคคล ๒ พวก คือ (๑) พระเสขะ ผู้ยังต้องศึกษา หมายถึง พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ซึ่งจะต้องศึกษาเพื่อบรรลุนิพพานขั้นสูงขึ้น (๒) พระอเสขะ ผู้ไม่ต้องศึกษา หมายถึง พระอรหันต์

๒.๕.๔ เป็นคนมีเหตุมีผล

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ว่าเป็นคนมีเหตุมีผลไว้ในกิงกัญญิกสูตร ดังความโดยย่อดังนี้ “ครั้งหนึ่งอนาถบิณฑิกเศรษฐี ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า แต่เมื่อไปถึงวัดเชตวัน ได้มีความคิดว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะเข้าเฝ้าเพราะพระพุทธเจ้ายังทรงหลีกเร้นอยู่ จึงไปยังอารามอัญญเดียรัลย์ปริพาชก และได้สนทนากับพวกปริพาชกในด้านความเห็นต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความเชื่อถือของแต่ละสำนัก เช่น ความเห็นว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่าง หลังตายแล้วสัตว์ย่อมเกิด หลังตายแล้วสัตว์ย่อมไม่เกิด หลังตายแล้วสัตว์ย่อมเกิดก็มีไม่เกิดก็มี อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้โต้ตอบกับปริพาชกในความเห็นเหล่านี้ จนปริพาชกทุก ๆ คนยอมรับ พวกเขานั่งนิ่งหมดทางตอบได้ อนาถบิณฑิกเศรษฐี จึงลาปริพาชกไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และเล่าเรื่องนี้ให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงอนุโมทนาว่า “สาธุ สาธุ คหบดี ท่านสามารถข่มโมฆบุรุษเหล่านั้นได้อย่างดีมีเหตุผลตามกาลที่ควร” ครั้นแล้วได้ทรงแสดงธรรมกถาให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีเห็นชัดอยากปรับเปลี่ยนไปปฏิบัติ ให้อาจหาญแก้อ้วกแล้ว ให้ร่าเริง อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ลูกจากที่นั่ง

^{๕๐} จ.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๖/๖๒.

ถวายอภิวาทพระพุทธองค์แล้วเดินทำประทักษิณกลับไป เมื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐีกลับไปไม่นาน พระพุทธเจ้าได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่บวชในธรรมวินัยนี้ ๑๐๐ พรรษา จึงจะพึงข่มพวกอัญเดียรฉัตรปริพาชกได้อย่างดีมีเหตุผล อย่างอนาถบิณฑิกเศรษฐีข่มได้”^{๕๒}

วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ฤๅษี ทรงแสดงธรรมมากมายวิธี สัมกับพระนามว่า สัพพัญญู ทรงแสดงธรรมแก่พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ตามอัธยาศัย ตามโอกาสที่เหมาะสมในแต่ละครั้งที่ทรงแสดงธรรม ทรงประสบความสำเร็จ คือ มีผู้สำเร็จเป็นอริยบุคคลต่าง ๆ เช่น พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ตามบารมีของแต่ละบุคคลที่สะสมไว้

^{๕๒} อ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๓/๒๑๖.

บทที่ ๓

วิเคราะห์หลักธรรมสำหรับคฤหัสถ์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ อนาถบิณฑิกเศรษฐี

๓.๑ หลักธรรมด้านสังคม

ในพระเวทธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี ในด้านสังคมมีมาก ซึ่งสามารถแยกเป็นหมวดต่าง ๆ ได้เป็น ๔ ประการ คือ

๓.๑.๑ ธรรมสำหรับอุบาสกผู้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นอุบาสกผู้ใกล้ชิดพระพุทธเจ้ามากที่สุด เพราะได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทุกวันตลอดเวลาที่พระพุทธเจ้าประทับที่วัดพระเชตะวัน ธรรมที่ทรงแสดงแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐีในคิหิสูตรที่อุบาสกผู้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนาใช้เสมอ คือ

๑) การบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งปรากฏในพุทฺธยอนาถบิณฑิกสูตร ดังความว่า อริยสาวกในศาสนา นี้ มีความเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า โดยระลึกถึงพระพุทธคุณว่า “อิติปิโส ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺโธ วิชชาจระณสมปนฺโน สุตโต โลกวินฺนุ อนุตฺตโร ปุริสทมมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา”^๑ มีความเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในพระธรรม โดยระลึกถึงพระธรรมคุณว่า “สุวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนนฺทิกฺกุโ กกาลิโก เอหิปสฺสสิโก โอปนยิโก ปจฺจตุตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ”^๒ มีความเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ โดยระลึกถึงพระสังฆคุณ ว่า “สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อชฺชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ญายปฏิปนฺโน สาวกสงฺโฆ สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ยทิตํ จตฺตาริ ปุริสยูกานิ อญฺฐปุริสปุคฺคตา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณฺเนยฺโย อณฺชสิกรณฺเณยฺโย อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺขเขตฺตํ โลกุตฺต”^๓

^๑ ส.ม. (บาลี) ๑๕/๑๐๒๓/๓๓๐.

^๒ ส.ม. (บาลี) ๑๕/๑๐๒๓/๓๓๐.

^๓ ส.ม. (บาลี) ๑๕/๑๐๒๓/๓๓๐.

การกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยตามที่ทรงแสดงนี้ ในปัจจุบันพุทธศาสนิกชนจะสวดมนต์ ถาวนา ทุกวัน เช่น ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น และใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ บทบูชาอาจถือได้ว่าเป็นมนต์บทที่พุทธศาสนิกชนสวดมากที่สุด

๒) การให้ทาน ผู้ที่ควรรับของทำบุญ อุบาสกผู้ใกล้ชิดพระพุทธรูป จะถือว่าการให้ทานเป็นหน้าที่ อนาคตินทิกเศรษฐีได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ผู้ที่ควรรับของทำบุญของทำบุญในโลกนี้มีเท่าไร และควรให้ทานแก่ท่านเหล่าไหน พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า ควรให้แก่ทักษิณบุคล ๒ พวก คือ พระเสขะ หมายถึง ผู้ที่ต้องศึกษา คือ พระโศดบัน พระสกทาคามิ พระอนาคามิ และพระอเสขะ หมายถึง ผู้ไม่ต้องศึกษา คือ พระอรหันต์^๔

โดยสรุปบุคคลที่ควรจะรับของทำบุญ หมายถึง พระอริยะทั้งสิ้น คือ พระที่บรรลุนิพพานตั้งแต่ขั้นต้น คือ พระโศดบันจนถึงขั้นสูงสุด คือ พระอรหันต์

วิธีการให้ทาน นอกจากบุคคลที่สมควรรับของทำบุญแล้ว วิธีการให้ทานก็เป็นปัจจัยสำคัญประกอบการให้ทาน ดังที่ตรัสแก่อนาคตินทิกเศรษฐี ในเวลาามสูตรว่า “บุคคลให้ทานธรรมดาหรือให้ทานอันประณีตก็ตาม ถ้าให้ทานนั้น โดยไม่เคารพทาน ให้โดยไม่เคารพบุคคลผู้รับทาน ไม่ให้ด้วยมือตนเอง ให้ทานเป็นเหมือนทิ้งของที่เหลือตน ให้ทานโดยไม่เชื่อกกรรมและผลกรรม ทานนั้น ๆ ส่งผลให้เขาไปบังเกิดในตระกูลใด ๆ เขาย่อมไม่คิดเพื่อจะรับประทานโภชนะรสอร่อย ย่อมไม่คิดเพื่อจะใช้ผ้าดี ๆ ย่อมไม่คิดเพื่อจะใช้ยานพาหนะดี ๆ ย่อมไม่คิดเพื่อจะบำรุงบำเรอด้วยสิ่งที่น่าต้องการ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่ดี ๆ แม้บริวารของผู้ให้ทานเช่นนั้น คือ บุตร ภรรยา ทาส คนรับใช้ คนทำงาน ก็ไม่เชื่อฟัง ไม่ตั้งใจฟังคำพูดของเขา ชอบคิดไปทางอื่นเสีย คหบดี ข้อนี้เป็นผลแห่งกรรมที่กระทำไปโดยไม่เคารพ คหบดี บุคคลให้ทานธรรมดาหรือให้ทานอันประณีตก็ตาม ถ้าให้ทานนั้นโดยเคารพทาน เคารพบุคคลผู้รับทานให้ทานด้วยมือตนเอง ไม่ให้ทานเป็นเหมือนทิ้งของที่เหลือตน ให้ทานโดยเชื่อกกรรมและผลกรรม ทานนั้น ๆ ส่งผลให้เขาไปบังเกิดในตระกูลใด ๆ จิตของเขา ย่อมคิดเพื่อจะรับประทานโภชนะรสอร่อย ย่อมคิดเพื่อจะใช้ผ้าดี ๆ ย่อมคิดเพื่อจะใช้ยานพาหนะดี ๆ ย่อมคิดเพื่อจะบำรุงบำเรอด้วยสิ่งที่น่าต้องการ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่ดี ๆ แม้บริวารชนของผู้ให้ทานเช่นนั้น คือ บุตร ภรรยา ทาส คนรับใช้ คนทำงาน ย่อมเชื่อฟัง ตั้งใจฟังคำพูดของเขา ไม่คิดไปทางอื่น ข้อนี้เป็นผลแห่งกรรมที่กระทำไปโดยเคารพ”^๕

^๔ อก. ทก. (ไทย) ๒๐/๓๖/๗๕.

^๕ อก. นวก. (ไทย) ๒๓/๒๐/๔๓๐-๔๓๑.

การให้ทานชนิดของท่านไม่สำคัญเท่าวิธีการให้ หากให้ทานด้วยความเคารพบุคคลผู้รับทาน และให้ด้วยมือตนเอง ท่านนั้นจะให้ผลสูง ในปัจจุบันการให้ทานพัฒนาไปหลากหลายมีการโฆษณาชักชวนให้ทำบุญด้วยวิธีการต่าง ๆ มีของขลังและวัตถุมงคลต่าง ๆ มาเป็นเครื่องตอบแทนการทำบุญ

สิ่งที่ควรทำบุญ พระผู้มีพระภาคได้มีรับสั่งกับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า “คหบดี อริยสาวกมีคุณธรรม ๔ ประการ ปฏิบัติข้อปฏิบัติที่สมควรแก่ฤกษ์ให้ อันเป็นเหตุให้ได้ยศ ให้ไปเกิดบนสวรรค์ คุณธรรม ๔ ประการ คือ

๑. อริยสาวกในศาสนา นี้ ถวายจีวรแก่ภิกษุสงฆ์
๒. อริยสาวกในศาสนา นี้ ถวายบิณฑบาตแก่ภิกษุสงฆ์
๓. อริยสาวกในศาสนา นี้ ถวายเสนาสนะแก่ภิกษุสงฆ์
๔. อริยสาวกในศาสนา นี้ ถวายคิลานปัจจัย เกสขบริจารแก่ภิกษุสงฆ์

อริยสาวกมีคุณธรรม ๔ ประการนี้ ปฏิบัติข้อปฏิบัติที่สมควรแก่ฤกษ์ให้ อันเป็นเหตุให้ได้ยศ ให้ไปเกิดบนสวรรค์”^๖

สิ่งของที่ควรทำบุญคือการถวายปัจจัย ๔ แก่พระภิกษุสงฆ์ ถือเป็นข้อปฏิบัติที่สมควรแก่ฤกษ์ให้

อานิสสของทาน พระพุทธองค์ทรงแสดงลำดับของการให้ทานที่ได้รับผลมากไว้เป็นลำดับ ๆ ในเวลาามสูตรว่า คหบดี ทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระโสดาบัน ๑ ท่านฉัน มีผลมากกว่าทานที่เวลาพราหมณ์ให้อย่างมากมายเช่นนั้น ทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระสกทาคามี ๑ ท่านฉัน มีผลมากกว่าทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระโสดาบัน ๑๐๐ ท่านฉัน ทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระอนาคามี ๑ ท่านฉัน มีผลมากกว่าทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระสกทาคามี ๑๐๐ ท่านฉัน ทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระอรหันต์ ๑ ท่านฉัน มีผลมากกว่าทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระอนาคามี ๑๐๐ ท่านฉัน ทานที่บุคคลนิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑ องค์ฉัน มีผลมากกว่าทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระอรหันต์ ๑๐๐ ท่านฉัน ทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระพุทธเจ้าฉัน มีผลมากกว่าทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑๐๐ องค์ฉัน ทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรูปเป็นประธานฉัน มีผลมากกว่าทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระพุทธเจ้าฉัน การที่บุคคลสร้างวิหารถวายสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง ๔ มีผลมากกว่าทานที่บุคคลนิมนต์ให้พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรูปเป็น

^๖ อกุ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๐/๕๘.

ประธานฉัน การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์เป็นสรณะ มีผลมากกว่าการที่บุคคลสร้างวิหารถวายสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง ๔ การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมათานสิกขาบท คือ จดเว้นจากปาณาติบาต จดเว้นจากอทินนาทาน จดเว้นจากกาเมศุมิฉาจาร จดเว้นจากมุสาวาท จดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีผลมากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ การที่บุคคลเจริญเมตตาจิตโดยที่สุด แม้เพียงเวลาสุคคมของหอม มีผลมากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมათานสิกขาบท คือ จดเว้นจากปาณาติบาต จดเว้นจากอทินนาทาน จดเว้นจากกาเมศุมิฉาจาร จดเว้นจากมุสาวาท จดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

พระพุทธองค์ได้ตรัสย้ำถึงผลแห่งทานตั้งแต่ต้น จนถึงการที่บุคคลเจริญเมตตาจิต มีผลมากกว่าการรักษาศีล ๕ ให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีฟังอีกครั้งหนึ่ง แล้วตรัสสรุปว่า “การที่บุคคลเจริญอนิจจังสัญญาแม้เพียงเวลาชั่วลัดนิ้วมือ มีผลมากกว่าการที่บุคคลเจริญเมตตาจิต โดยที่สุดชั่วเวลา สุคคมของหอม”^๗

๓.๑.๒ ธรรมเพื่อดำเนินชีวิตให้งอกงาม

พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี ถ้วนเสริมชีวิตที่สุขสมบูรณ์อยู่แล้วของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ให้มีความจำเริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้น ซึ่งมีดังต่อไปนี้

๑) การระวังรักษาจิต พระพุทธเจ้าตรัสกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า “บุคคลมิได้รักษาจิต ชื่อว่าไม่รักษากายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม เมื่อไม่รักษา กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ก็เปื่อยชุ่ม เมื่อกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมเปื่อยชุ่ม กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมก็เน่า ก็มีการตายที่ไม่ดี เหมือนตัวเรือคนมุงบัวไม่ดี ฝาเรือก็จะผุพัง เมื่อบุคคลรักษาจิต กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ก็ไม่เปื่อยชุ่ม เมื่อไม่เปื่อยชุ่มก็ไม่เน่า ย่อมมีการตายที่ดี เหมือนตัวเรือคนมุงบังดี ฝาเรือก็ไม่ผุพัง เมื่อบุคคลระวังรักษาจิต ชีวิตของผู้นั้น ก็จะงอกงามไพบูลย์ ชีวิตจะมีความร่มเย็น ปราศจากปัญหา”^๘

๒) การมีจิตไม่พยาบาท พระพุทธเจ้าตรัสกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า “เมื่อจิตพยาบาทแล้ว กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ก็พยาบาทไปด้วย เมื่อกายกรรม วจีกรรม

^๗ อ. นวก. (ไทย) ๒๓/๒๐/๔๗๐.

^๘ อ. ดิก. (ไทย) ๒๐/๑๑๐/๓๕๒.

มโนกรรมพยาบาท ก็มีการตายที่ไม่ดี เหมือนตัวเรือนมุงบังไม่ดี หลังคาเรือน กลอนหลังคา ฝาเรือน ก็เสียหายไปด้วย เมื่อจิตไม่พยาบาท กายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม ก็ไม่พยาบาท เมื่อกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ไม่พยาบาท ก็ย่อมมีการตายที่ดี เหมือนตัวเรือนมุงบังดี หลังคาเรือน กลอนหลังคา และฝาเรือน ก็ไม่เสียหาย บุคคลเมื่อไม่มีความพยาบาท สังคมที่เขาอยู่ ก็จะมีแต่ความสงบ ชีวิตของบุคคลนั้นย่อมเจริญงอกงาม^๕

๓.๑.๓ ธรรมที่เป็นสวัสดิการสังคม

พระราชาธรรมที่เป็นสวัสดิการสังคม ขอยกตัวอย่าง ๒ ข้อ คือ พระพุทธเจ้าตรัสกับ อนาถปิณฑิกเศรษฐี ในเรื่องการให้ทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยัน สะสมไว้ด้วยมือ ทั้ง ๒ แสวงหามาได้ด้วยหยาตเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบ ประกอบด้วยสุจริตธรรม ควรกระทำสิ่งที่สมควร ๕ ประการ คือ^๖

- ๑) ให้ทรัพย์เลี้ยงคน บิดา มารดา บุตร ภรรยา คนในปกครอง ให้ได้รับความสุข
- ๒) ให้ทรัพย์บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงาน ให้ได้รับความสุข
- ๓) ทำพละ คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา ๕ อย่าง

(๑) ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ

(๒) อุตถิพละ คำนับรับแขก

(๓) ปุพพเปตพละ ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ

(๔) ราชพละ บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร

(๕) เทวดาพละ ถวายเทวดา คือ ทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ

๔) ให้ทรัพย์ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคง ปลอดภัยจากภัยต่าง ๆ มีจากน้ำ ไฟ ผู้ปกครอง โจร คนไม่ชอบหรือทนาย

๕) ให้ทรัพย์เพื่อจัดถวายทักษิณาทานที่มีผลสูงแก่สมณพราหมณ์ ผู้มั่นคงใน ขันติคุณ และโสรจจะ ผู้ฝึกหัดข่มจิตของตน ทำจิตให้ดับเย็น

จากข้อความในพระสูตรนี้ พอจะมองเห็นการประยุกต์มาใช้ในสังคมได้ คือ บุคคลที่หาทรัพย์มาโดยสุจริต แล้วให้ทรัพย์ตามแนวทางทั้ง ๕ ประการนี้ ถือเป็นสวัสดิการสังคม คือ

^๕ อิง. ติก. (ไทย) ๒๐/๑๑๑/๓๕๓.

^๖ อิง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๖๔.

สงเคราะห์ตนเอง บิดา มารดา ญาติ เพื่อนร่วมงาน สละเพื่อบำรุงและบูชา คือ พลี ๕ มีสงเคราะห์ญาติ รับรองแขก ทำบุญเสียภาษี ทำบุญอุทิศสิ่งทีเคารพบูชา แนวทางเหล่านี้ เป็นการช่วยเหลือสังคม คือเป็นคนมีที่แล้วให้ คนที่มีแล้วให้น้อย ปกติคนมีมักจะตระหนี่ถี่เหนียว แม้ตนเองก็ไม่ค่อยใช้ กินน้อย ใช้น้อย ไม่สงเคราะห์ใคร ด้วยกลัวจะหมด ในที่สุดตายไป โดยไม่ได้ใช้ทรัพย์ที่ตนหามาได้เลย สังคมใดมีบุคคลที่เสียสละดังกล่าว สังคมนั้น ก็จะอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข มีการเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นับเป็นวิถีแห่งสวัสดิการสังคมโดยตรง

๓.๒ หลักธรรมด้านเศรษฐกิจ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นคหบดีที่มั่นคงมีอาชีพเป็นพ่อค้าใหญ่ เทียบกับปัจจุบันคือ พ่อค้าส่งสินค้าขายระหว่างประเทศ ทั้งส่งเข้าและส่งออก คือ มีการบรรทุกสินค้าไปขาย ต่างเมืองครั้งละมาก ๆ จัดได้ว่าท่านเป็นพ่อค้าใหญ่ พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ อนาถบิณฑิกเศรษฐี ที่เป็นด้านเศรษฐกิจ จึงมีหลายพระสูตร ในแต่ละพระสูตรมีธรรมที่เป็น ฆราวาสด้านเศรษฐกิจในหลาย ๆ ด้าน เพื่อสะดวกจะขอนำพระสูตรแต่ละสูตรมาอธิบาย ขยายความ โดยยกพระสูตรเป็นหัวข้อธรรม ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ ปัตตกัมมสูตร^{๑๑}

ในปัตตกัมมสูตร เป็นเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ โดยมีเนื้อหาย่อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑) สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ๔ ประการ เป็นสิ่งที่หาได้ยากในโลก คือ

- (๑) การขอให้มียทรัพย์สมบัติทั้งหลาย โดยชอบธรรม
- (๒) การขอให้มียบริวารสมบัติ พร้อมญาติ พร้อมเพื่อน เพื่อดูแลสุขทุกข์
- (๓) การขอให้มียอายุยืน
- (๔) การขอให้เมื่อตายไปแล้วไปสู่สวรรค์

หนทางที่ทรงชี้ว่า การจะได้ของหาได้ยากในโลก ๔ ประการนี้ คือ

- (๑) สัทธัมมปทา ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา
- (๒) ศีลสัมมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล
- (๓) จาคสัมมปทา ความถึงพร้อมด้วยการบริจาค
- (๔) ปัญญาสัมมปทา ความถึงพร้อมด้วยปัญญา

^{๑๑} อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๐.

ในสิ่งที่ปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ๔ ประการนี้ ข้อที่ ๑) คือ การขอให้มียุทธวิธีสมบัติ ถือเป็นเบื้องต้นทางเศรษฐศาสตร์ กล่าวคือ คนไม่ว่าจะทำอะไร จะลงทุนใด ๆ ต้องมีเงินก่อน เงินเป็นปัจจัยทุน เป็นเบื้องต้นของระบบเศรษฐกิจในทางเศรษฐศาสตร์ การจะได้เงินมีหลายทาง คือ

(๑) การออม (Saving) ^{๑๒} การกั้นเงินรายได้ส่วนหนึ่งไว้ โดยมีได้นำรายได้ส่วนนี้ออกไปใช้จ่ายซื้อสินค้าหรือบริการในช่วงเวลาหนึ่ง ทั้งนี้ เพื่อจะเก็บไว้ใช้จ่ายในอนาคต รายได้ส่วนนี้เรียกว่า “เงินออม Saving” การออมที่แท้จริงความตามความหมายทางเศรษฐศาสตร์เจ้าของเงินออมจะต้องไม่เก็บเงินนั้นไว้เฉย ๆ หรือนำไปซื้อทรัพย์สินที่ไม่เกิดประโยชน์ให้สังคมขึ้น แต่จะต้องนำเงินดังกล่าวไปแสวงหาประโยชน์หรือผลตอบแทนให้เพิ่มพูนขึ้น เช่น นำไปฝากธนาคาร หรือให้กู้ซื้อหลักทรัพย์ประเภทต่าง ๆ การเก็บเงินไว้เฉย ๆ ในทางเศรษฐศาสตร์เรียกว่าเก็บสะสม (hoarding) ตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ การออมเป็นหัวใจของระบบเศรษฐกิจ บุคคลจะมั่งคั่งได้ต้องรู้จักออกม สะสมทรัพย์ไว้ เพื่อการใช้สอยและลงทุนในอนาคต การออมเป็นบ่อเกิดของสถาบันการเงินต่าง ๆ เช่น ธนาคาร เป็นต้น ธนาคารถือเป็นสถาบันการเงินที่ระดมเงินออมและนำเงินออมที่ประชาชนมาฝาก โดยให้ดอกเบี้ยเงินฝากเป็นเครื่องตอบแทน เมื่อธนาคารมีเงินมากก็ให้กู้ยืมเพื่อให้ผู้กู้ไปลงทุนต่าง ๆ และธนาคารจะเรียกเก็บดอกเบี้ยเงินกู้ ซึ่งจะสูงกว่าดอกเบี้ยที่จ่ายให้ผู้ฝากเงิน ธนาคารจึงมีรายได้จากส่วนต่างของดอกเบี้ยเงินกู้ ซึ่งสูงกว่าดอกเบี้ยเงินฝาก เช่น ดอกเบี้ยเงินฝากร้อยละ ๓ บาท ต่อ ๓ เดือน เงินกู้จะเสียดอกเบี้ยอยู่ที่ร้อยละ ๘ บาท เป็นต้น

(๒) การกู้ยืม (Loan) การกู้ยืมเป็นสิ่งจำเป็นเพราะการจะลงทุนขนาดใหญ่ ๆ เงินออมจะไม่พอเพียง นักลงทุนจึงจะแสวงหาทุนโดยการกู้ ซึ่งธนาคารจะเป็นสถาบันการเงินหลักที่ให้บริการ บริษัท ห้างร้าน มากู้เงินเพื่อไปลงทุน ธนาคารจะดูโครงการว่าสามารถจะมีรายได้พอและเหลือมาคืนเงินต้นและดอกเบี้ยได้หรือไม่ หากเห็นว่าโครงการดีก็จะอนุมัติเงินกู้ให้ บางครั้งอาจเรียกหลักทรัพย์มาค้ำประกันเงินกู้ด้วย กิจการขนาดใหญ่อาจกู้เงินเป็น ๑๐๐ ล้านบาท ๑,๐๐๐ ล้านบาท หรือ ๑๐,๐๐๐ ล้านบาท ๑๐๐,๐๐๐ ล้านบาท ก็ได้ ซึ่งนี่คือระบบทุนนิยม พระพุทธเจ้าทรงสอนอนาถปิณฑิกเศรษฐี ว่า การมียุทธวิธีสมบัติมาก ๆ เป็นสิ่งน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ โดยทรงสอนว่า การจะมีทรัพย์ ต้องได้มาโดยชอบธรรม ประเด็นที่น่าพิจารณาคือคนมีทรัพย์มหาศาลในปัจจุบันได้ทรัพย์มาโดยชอบธรรมไหม ซึ่งคงได้คำตอบ ๓ แนวใหญ่ ๆ คือ

^{๑๒} ภาควิชา บริหารธุรกิจ, ภาควิชาเศรษฐศาสตร์, สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, หน้า ๓๖๘.

ก. ได้มาโดยชอบธรรม

ข. ได้มาโดยไม่ชอบธรรม เพราะเอาเปรียบประชาชน ผู้บริโภค
มีบริษัทเป็นจำนวนมากเอาเปรียบผู้บริโภค คำกล่าวเกินควร จนเขามีทรัพย์มหาศาลในเวลารวดเร็ว

ค. ได้มาโดยไม่ชอบธรรม เพราะทุจริตในระบบราชการหรือทุจริต
ต่อประชาชน

ส่วนประเด็นการได้มาบริวารสมบัติ อาจวิเคราะห์เข้ากับหลัก
เศรษฐศาสตร์ คือ

ก. การมีหุ้นส่วนที่ดี

ข. การมีผู้ร่วมงานที่ดี

ค. การมีผู้รับจ้าง หรือคนงานที่ดี

ที่จะหล่อหลอมรวมกันคอยดูแลสุขทุกข์ด้วยกัน อนาคตบิณฑิกเศรษฐีมีเพื่อนมาก
มีบริวารมาก เพื่อนที่ปรากฏในพระสูตรทั้ง ๒๒ พระสูตร คือ เพื่อนประมาณ ๕๐๐ คน ไปฟัง
ธรรมพร้อม ๆ กัน เช่น ในพระสูตรปีติสูตร และกสิสูตร

๒) การใช้ทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบธรรม พระพุทธเจ้าตรัสกับท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เรื่อง การใช้ทรัพย์ว่า ให้ใช้ทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นขยันสะสมไว้ด้วยมือ
ทั้ง ๒ หามาได้ด้วยหยาดเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบ ประกอบด้วยสุจริตธรรม ๔ ประการ คือ

(๑) เลี้ยงตน บิดา มารดา บุตร ภรรยา คนในปกครอง มิตรสหาย ผู้ร่วมงาน

(๒) ปกป้องสวัสดิภาพตนเองให้ปลอดภัยจากภัยต่าง ๆ

(๓) ทำพละ คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา ๕ ประการ คือ

ก. ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ

ข. อติถิพละ ต้อนรับแขก

ค. ปุพเพตพละ ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ

ง. ราชพละ บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร

จ. เทวตพละ ถวายเทวดาคือทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อ^{๑๑}

ในการใช้ทรัพย์ทั้ง ๕ ทางนี้ ถือเป็นระบบเศรษฐกิจขั้นสำคัญ คือ หากในแต่ละ
ครัวเรือนมีการใช้จ่ายเงินที่ตนมีอยู่ ก็จะเกิดกระแสการหมุนเวียนของเงิน สังคมใดมีประชาชน
ไม่แน่นอนในรายได้ ไม่ยอมใช้เงิน ระบบเศรษฐกิจก็จะกระทบกระเทือน จะเกิดการฝืดเคือง

^{๑๑} อัง. จตุกก. (ไทย) ๒/๖๑/๑๐๐.

ดังนั้น เมื่อคนมีทรัพย์และใช้ทรัพย์ในหนทางต่าง ๆ ก็ถือว่าประเทศนั้น ๆ สังคมนั้น ๆ จะมีความเจริญในระบบเศรษฐกิจ

ในพินิจ ๕ ประการนี้ ข้อที่จะหยิบยกมาวิเคราะห์เป็นพิเศษ คือ ราชพลี การบำรุงราชการด้วยการเสียภาษี ^{๑๔} (Tax) ประเทศชาติจะเจริญ มั่นคง จนสามารถมีเงินไปพัฒนาประเทศ สร้างสาธารณูปโภค และอื่น ๆ เช่น การศึกษา ความมั่นคง การคมนาคม การศาสนา จนประชาชนอยู่ร่มเย็น เป็นสุขได้ ก็เพราะเงินจากภาษีอากรที่ประชาชนพากันเสียสละและถือเป็นหน้าที่ของทุก ๆ คน ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๗๓ ว่า “บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ ฯลฯ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ” กฎหมายที่เกี่ยวข้องด้วยภาษีอากรมีมากมาย อาจกล่าวได้ว่า บุคคลจะต้องเสียภาษีอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าเวลาใด ทำอะไร ล้วนต้องเสียภาษี ที่กล่าวเช่นนั้น เพราะทุก ๆ อริยาบถของคนล้วนมีของ คือ สินค้ารองรับ อริยาบถ สินค้าทุกอย่างเสียภาษี เราซื้อมา เราต้องจ่ายภาษีอยู่แล้ว เช่น นอนอยู่บนที่นอนใช้หมอน สินค้า ๒ ตัวนี้ คือ หมอนและที่นอนเสียภาษีมาก่อนทั้งสิ้น

การที่พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องราชพลีกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ความรู้ ๒ ประการ คือ ๑) การเสียภาษีมามีมาแต่พุทธกาล และ ๒) ทรงสอนให้อุบาสกของพระองค์ ต้องเสียภาษีไม่ใช่รวยแล้วหนีภาษี คนรวยที่หนีภาษีมียากมาย ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างบุคคลที่เกรงจะเจอข้อหาหมิ่นประมาท แต่ข้อเท็จจริงบริษัทใหญ่ ๆ จะจ้างนักบัญชีที่มีความรู้ด้านภาษีอากรมาจัดทำ เขารู้วิธีที่จะหลบเลี่ยงภาษีอยู่แล้ว ข้อเท็จจริงหากทุกคนมีพินิจ ๕ ประการ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสกับอนาถบิณฑิกเศรษฐี เชื่อว่าประเทศจะเจริญมั่งคั่งอย่างแน่นอน

^{๑๔} ภาควิชา ปรินิเทศน์ ได้นิยามคำว่า Tax ไว้ว่า “เงินที่รัฐบาลเรียกเก็บจากเอกชนทั้งที่เป็นปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และบริษัทห้างร้านต่าง ๆ โดยที่ผู้ที่ถูกเรียกเก็บมิได้รับสิ่งตอบแทนหรือบริการ” ภาควิชา ปรินิเทศน์, พจนานุกรมเศรษฐศาสตร์, สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, หน้า ๓๕๕,

๓.๒.๒ อานันยสูตร

พระพุทธเจ้ารับสั่งกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า สุขที่ถกหัตถ์ผู้ครองเรือน คือยังยุ่งเกี่ยวกับของที่น่าใคร่ และเรื่องรักใคร่ จะพึงได้รับโดยอาศัยกาลเวลาที่เหมาะสม โดยสมัยที่เหมาะสม มี ๔ ประการ คือ

- ๑) อตฺถิสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์
- ๒) โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์
- ๓) อานันยสุข (อนนฺตสุข) สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้
- ๔) อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติน่ามีโทษ

อตฺถิสุข คือ กุลบุตรในโลกนี้มีทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นขยันสะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ แสวงหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยสุจริตธรรม กุลบุตรนั้น ย่อมได้รับความสุข ย่อมได้รับความโสมนัสด้วยคิดว่า เรามีทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นขยัน สะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ แสวงหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยสุจริตธรรม

โภคสุข คือ กุลบุตรในโลกนี้ นำทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นขยันสะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ แสวงหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยสุจริตธรรม มาใช้สอยและทำบุญ กุลบุตรนั้นย่อมได้รับความสุข ย่อมได้รับความโสมนัส ด้วยคิดว่า เรานำทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันสะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ แสวงหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยสุจริตธรรม มาใช้สอยและทำบุญ

อานันยสุข คือ กุลบุตรโลกนี้มีได้กู้ยืมทรัพย์สินอะไรของใคร ๆ จะน้อยหรือมากก็ตาม กุลบุตรนั้น ย่อมได้รับความสุข ย่อมได้รับความโสมนัสด้วยคิดว่า เรามีได้กู้ยืมทรัพย์สินอะไรของใคร ๆ จะน้อยหรือมากก็ตาม

อนวัชชสุข คือ อริยสาวกในศาสนานี้ มีการกระทำทางกายที่ไม่มีโทษ มีการพูดจาที่ไม่มีโทษ มีการคตินึกที่ไม่มีโทษ กุลบุตรนั้น ย่อมได้รับความสุข ย่อมได้รับความโสมนัสด้วยคิดว่า เรามีการกระทำทางกายที่ไม่มีโทษ มีการพูดจาที่ไม่มีโทษ มีการคตินึกที่ไม่มีโทษ

สุข ๔ ประการนี้ ที่ถกหัตถ์ผู้ที่ยังยุ่งเกี่ยวกับของที่น่าใคร่และเรื่องรักใคร่จะพึงได้รับโดยอาศัยกาลเวลาที่เหมาะสมโดยสมัยที่เหมาะสม ครั้นแล้วพระพุทธองค์ได้ตรัสเป็น

พระคาถา แปลว่า “คนที่เกิดมาแล้วจะต้องตาย รู้อนันตสุข และอัตติสุข ได้ความสุขจากการใช้สอย ย่อมเห็นแจ้งด้วยปัญญา เมื่อเห็นแจ้งมีปัญญาคือ ย่อมรู้ส่วนทั้งสองความสุข ๓ อย่างนั้น ย่อมไม่ถึงค่าเสียที่ ๑๖ แห่งอนวัชชสุข” ^{๕๕}

ในอนันตยสูตรนี้ มีเนื้อหาคล้ายปิตกกรรมสูตร ข้อที่ ๑ คือ อัตติสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ ตรงกับสิ่งน่าปรารถนา ๔ ประการ คือ การปรารถนามีทรัพย์สมบัติ การมีทรัพย์สมบัติ แล้วเกิดความสุข จำเป็นต้องมีความรู้มากด้าน เช่น

๑) รู้เรื่องการรักษาทรัพย์ ในทางเศรษฐศาสตร์ การรักษาทรัพย์ คือ การนำทรัพย์ไปฝากยังสถาบันการเงินที่มั่นคง เช่น ธนาคาร หรือไปซื้อพันธบัตรรัฐบาล ในที่นี้หมายถึงเฉพาะทรัพย์ที่เป็นตัว “เงิน” ซึ่งรักษาแล้วเกิดผลประโยชน์คือดอกเบี้ยด้วย

๒) หากทรัพย์ไม่ใช่เงิน เช่น เพชร เครื่องทอง หรืออัญมณีต่างๆ คนมีทรัพย์เลือกที่จะรักษาทรัพย์เหล่านี้ไว้ในธนาคารคือนำไปฝากยังธนาคารซึ่งรับฝาก แต่การรักษาที่ต้องเสียเงิน เรียกว่าไปเช่าตู้รับรักษาของธนาคาร

๓) หากทรัพย์เป็นอสังหาริมทรัพย์ เช่น ที่ดิน บ้าน อาคารพาณิชย์ หรืออื่นๆ เช่น สนามกอล์ฟ เป็นต้น การจะรักษาทรัพย์เหล่านี้ให้มีสุข ไม่ใช่ของง่าย มีค่าใช้จ่ายมาก

กล่าวโดยสรุป การมีทรัพย์แล้วเกิดความสุข ไม่ใช่ง่าย ไม่ใช่มีแล้วเกิดสุข ตัวอย่างคนมีทรัพย์แล้วเกิดทุกข์ คือ พวกเขาถูกหวยบนดินประเภทแจ็กพอต ได้ ๓๐-๔๐ ล้านบาท คนจนไม่เคยมีเงินเป็นล้าน มาเกิดมีเป็น ๓๐-๔๐ ล้านบาทในวันเดียว เขาจะไม่รู้วิธีการรักษา เขาจะสุขเพียงไม่นาน จะถูกญาติพี่น้องรบกวน เมื่อคิดไม่เป็น ใช้ไม่เป็น ไม่นานทรัพย์นั้นก็หมดไป บางคนไม่ถึงปีก็กลับมามีเงินตามเดิม บางคนถูกญาติ เพื่อนตามยืม ต้องหนีหลบซ่อน นี้เรียกว่า มีทรัพย์แล้วทุกข์ หรือเรียกว่า ทุกข์จากการมีทรัพย์

ข้อที่ ๒ โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ ในทางเศรษฐศาสตร์ การใช้จ่ายทรัพย์ เรียกว่า การบริโภค (Consumption)^{๕๖} หมายถึง การใช้สินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการโดยตรงของมนุษย์ และได้รับผลจากการใช้ในรูปแบบของอรรถประโยชน์ หรือความพอใจ การบริโภคตามความหมายข้างต้น จึงมีความหมายกว้าง เช่น การกิน การสวมใส่เสื้อ

^{๕๕} อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๕.

^{๕๖} ของภราดร ปริดาศักดิ์, พจนานุกรม เศรษฐศาสตร์, สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, หน้า ๑๔

การนั่งรถโดยสาร การฟังเพลง การท่องเที่ยว ฯ เป็นต้น การแสวงหาความสุขโดยใช้ทรัพย์ในปัจจุบันด้วยเป็นโลกที่เป็นโลกาภิวัตน์ โลกไร้พรหมแดน คนมีเงินจึงมีหนทางใช้ทรัพย์ให้เกิดความสุขเป็นอเนกประการ เช่น

๑) การซื้อบ้านใหญ่โมโหหาร เป็นคฤหาสน์ราคาเป็น ๑๐๐ ล้านบาท ๑,๐๐๐ ล้านบาท หรืออย่างน้อย ๑๐-๕๐ ล้านบาท การได้อยู่บ้านราคาแพง ๆ เช่นนี้ เขาจะรู้สึกมีความสุขและปลาบปลื้ม

๒) ซื้ออรรถาแพง ๆ เช่น รถบูกาติ เวย์ลอน^{๑๓} สุดยอครดสปอร์ตจากประเทศฝรั่งเศส ที่มีราคาแพงที่สุดในโลก ราคาคันละ ๑๖๕ ล้านบาท นำมาแสดงในงานมหกรรมยานยนต์ ครั้งที่ ๒๔ ณ อาคารชาเลนเจอร์ เมืองทองธานี ในประเทศไทย เป็นประเทศที่มีรถยนต์หรูหรามากที่สุด ผู้วิจัยเดินทางไปเกือบทุกทวีป ผ่านเมืองหลวงใหม่ ๆ มากมาย พบว่าประเทศของเรามีรถราคาแพงวิ่งมากที่สุด

ผู้บริโภคของแพง ๆ เหล่านี้ ย่อมได้รับความโสมนัสสมดังที่พระพุทธองค์ตรัสต่ออนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า “กุลบุตรนั้นย่อมได้รับความสุข ย่อมได้รับความโสมนัส”

ข้อที่ ๓ อานันยสุข (อนนสุข) สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คำว่า หนี้ ในทางเศรษฐศาสตร์ หมายความว่า^{๑๔} “หนี้ (Debit) จำนวนเงินหรือทรัพย์สินอื่นจำนวนหนึ่งที่บุคคลหนึ่งมีข้อผูกพันว่าจะจ่ายให้แก่อีกบุคคลหนึ่ง หนี้อาจเกิดขึ้นจากการกู้ยืมเงิน การซื้อสินค้าหรือบริการด้วยเงินเชื่อ หรือเงินผ่อน เราอาจแบ่งประเภทของหนี้ตามประเภทลูกหนี้ เป็นหนี้สาธารณะ (public debit) และหนี้เอกชน (private debit) หรือแบ่งตามแหล่งเงินกู้ของผู้เป็นเจ้าหนี้ เป็นหนี้ภายในประเทศ (Internal debit) และหนี้ต่างประเทศ (External debit)” พระพุทธองค์ตรัสเรื่องชีวิตที่ไม่เป็นหนี้ว่า สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ต่ออนาถบิณฑิกเศรษฐี เมื่อ ๒๕๕๑ ปีกว่าในครั้งพุทธกาล ระบบเศรษฐกิจ น่าจะเป็นระบบเกษตร สินค้าแปรรูปคงมีไม่มาก การจะลงทุนโดยไปกู้ยืมเงินครั้งละมาก ๆ คงยังไม่มี เมื่อตรัสว่า สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ก็แสดงว่า ครั้งพุทธกาล บุคคลมีหนี้เกิดขึ้นแล้ว รูปแบบของหนี้คงเป็นตัวเงินหรือสิ่งของ เรื่องหนี้ที่เป็นอดีต

^{๑๓} หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ปีที่ ๕๘ ฉบับที่ ๑๘๒๐๕ วันพฤหัสบดีที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

^{๑๔} พจนานุกรมเศรษฐศาสตร์ ของภราดร ปริดาศักดิ์, สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, หน้า ๕๕.

ไกล ๆ มีในเรื่องเวสันดร คือ^{๑๕} “ซุชกเที่ยวขทานจนมีเงิน ๑๐๐ กหาปณะ นำไปฝากเพื่อนไว้ แล้วหายตัวไปนาน จนเพื่อนคิดว่าตาย จึงนำเงินไปใช้จนหมด อยู่มาวันหนึ่ง ซุชกกลับมา เพื่อเอาเงินคืน เพื่อนไม่มีให้ ซุชกขู่ว่าจะฟ้องร้องเอาความ พรหมณ์เพื่อนจึงยกลูกสาวชื่อนางอมิตตดา ให้เพื่อชำระหนี้” นี่แสดงให้เห็นว่าการชำระหนี้มีหลายวิธีใช้คนแทนเงินได้ ในสมัยมีทาสคนเป็นหนี้ไม่มีเงินใช้ ส่งลูกไปเป็นทาสก็มีมาก การใช้ชีวิตโดยไม่มีหนี้ เป็นความสุขแน่นอน ปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสอนเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือทรงสอนโดยเน้นให้ไม่มีหนี้สิน โดยใช้ชีวิตแบบพอเพียง

ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ การกู้ยืมเพื่อลงทุน เป็นอีกแนวความคิดหนึ่ง ซึ่งสวนทางกับคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในโลกปัจจุบันเครื่องใช้ คือ ปัจจัย ๔ มีราคาสูงมาก เช่น บ้าน ราคาเป็นล้าน ๆ บาท หรือหากเป็นบ้านเดี่ยวก็ ๒-๓ ล้านบาท ได้บ้านหลังเล็ก ๆ รถยนต์เป็นปัจจัยจำเป็น ของใช้อื่น เช่น TV ตู้เย็น เครื่องไฟฟ้าทั้งหลาย สินค้าเหล่านี้ ผู้บริโภคไม่อาจใช้เงินสดไปซื้อได้ เพราะไม่มี ทุกคนต้องใช้เวลาในอนาคต แต่ได้บริโภคสินค้าในวันนี้ เราเรียกระบบนี้ว่า ระบบผ่อนส่ง ระบบผ่อนส่งคือการเป็นหนี้ แต่เชื่อว่าทุกคนจะรู้สึกมีความสุขที่มีบ้านมีรถยนต์ มีของใช้ต่าง ๆ โดยมีกำลังพอที่จะ “ผ่อนส่ง” ได้

โดยสรุป พวกเราใช้ชีวิตเชื่อพระพุทธเจ้า เช่นที่ทรงแสดงสอนอนาถบิณฑิกเศรษฐี และเชื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ชีวิตก็จะมีแต่ความสุข บุคคลในโลกนี้ที่ไม่กู้ยืมเงินหรือทรัพย์สินของใคร ๆ จะน้อยหรือมาก บุคคลนั้นย่อมได้รับความสุข และได้รับความโสมนัสยิ่งนัก

๓.๒.๓ กามโกติสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสเรื่องกามโกติบุคคล ๑๐ จำพวก แก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี ณ พระเชตวันมหาวิหาร^{๑๖} ในเนื้อหาทั้ง ๑๐ ประการนี้ หากจะแยกเป็นกลุ่มให้สอดคล้องกับหลักเศรษฐศาสตร์ ขอแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑) กลุ่มการหารายได้ คำว่ารายได้ (Income) ในทางเศรษฐศาสตร์ หมายความว่า จำนวนเงิน สินค้า หรือบริการที่ปัจเจกบุคคล ธุรกิจ หรือประเทศได้รับในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ

^{๑๕} ญาณวชิระ, ทศชาติ , พิมพ์โดยกองทุนพุทธานุภาพ, สำนักพิมพ์บริษัท เพรส แอนด์ดีไซน์ จำกัด, หน้า ๖๕๔.

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน อจ.ทสภ. (ไทย) ๒๔/๕๑/๒๐๗.

ตามความหมายนี้ รายได้อาจอยู่ในรูปตัวเงิน สิ่งของ หรือบริการใด ๆ อาจเกิดจากการทำงาน เงินช่วยเหลือ ดอกเบี้ย เงินปันผล ฯลฯ^{๒๑} จากกามโกติ ๑๐ ประการ ประการที่อยู่ในกลุ่มการหารายได้ คือ

(๑) ข้อที่ ๑-๓ การแสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม โดยวิธีข่มขู่ จี้ชิงเอา

(๒) ข้อที่ ๔-๖ เป็นการแสวงหาทรัพย์โดยชอบบ้าง โดยไม่ชอบบ้าง โดยข่มขู่บ้าง โดยไม่ข่มขู่บ้าง

(๓) ข้อที่ ๗-๑๐ เป็นการแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม โดยไม่ข่มขู่

จากวิธีการแสวงหาทรัพย์หรือรายได้ทั้ง ๓ กลุ่ม หากจะวิเคราะห์เข้ากับปัจจุบันจะมีความดังนี้

(๑) การแสวงหาทรัพย์โดยวิธีไม่ชอบ และข่มขู่ เป็นการหาทรัพย์ของโจร คนทุจริตคอร์รัปชันในทุกวงการ ทั้งพ่อค้า ทั้งข้าราชการ วิธีการหารายได้ของบุคคลและนิติบุคคลที่ใช้วิธีไม่ชอบธรรมในระบบเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่เขาจะดูแลกำไรขาดทุน ทำอย่างไรหากมีผู้บริโภครายได้โดยไม่คำนึงถึงว่าจะชอบธรรม ก็จะยุติธรรมแก่ผู้บริโภคไหม เช่น สินค้า ยกตัวอย่างสินค้าโทรศัพท์มือถือ เขาซื้อมาเครื่องละ ๓,๐๐๐ บาท ในสมัยแรก ๆ เขาขายถึง ๓๐,๐๐๐ บาท คนแย่งกันซื้อ เขาก็จะขึ้นราคาไปอีกเป็น ๕๐,๐๐๐ บาท หากยังแย่งกันไม่เลิก เขาก็จะขายราคา ๕๐,๐๐๐ บาท กระทำเช่นนั้นจนผู้บริโภคหยุดแย่งกัน ราคา ก็จะคงที่ ในทางเศรษฐศาสตร์ถือว่าราคาได้ดุลยภาพ คือ ผู้ซื้อและผู้ขายมีความพอใจ วิธีการนี้ไม่ได้คิดถึงต้นทุนกำไรเป็น ๑๐๐ % หรืออาจ ๕๐๐-๖๐๐ % ตราบที่ผู้บริโภคยังบริโภค เขาก็ขายได้ อย่างนี้จะเรียกว่าชอบธรรมหรือไม่ ในระบบเศรษฐกิจถือว่าชอบธรรม แต่ในด้านจริยธรรมน่าจะไม่น่าชอบธรรม ตัวอย่างโจรที่หารายได้ด้วยการปล้น คือ “ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ปีที่ ๕๘ ฉบับที่ ๑๘๒๑๐ วันศุกร์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ พาดหัวหน้า ๑ ว่า “๓ โจร ปล้นเยี่ยตำรวจ นก ๒๓ ล้าน รถชนเงินแซมโก” โจรใช้ปืนจี้หัวคนขับรถเชิดเงินไป ๘ ถู ยัดท้ายอัลติสหนึลยอนวล ตำรวจสกัดโดนรว ๑๐ นัด ตำรวจสาหัส แฉถูกปล้นมาแล้ว ๓ คน” นี่คือนิยายการหาทรัพย์โดยการข่มขู่ ใช้ปืนข่มขู่ ในระบบราชการ นักการเมือง ข้าราชการผู้มีอำนาจซื้อ/จ้าง ที่คิดหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม มีมากมายหลายวิธี เช่น

^{๒๑} ภาดร ปริดาศักดิ์, พจนานุกรมเศรษฐศาสตร์, สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, หน้า ๑๕๔.

ก. การร่วมกับผู้ขาย ผู้รับจ้าง เพื่อซื้อหรือจ้างเพื่อการใด ๆ เช่น ก่อสร้างอาคาร ถนน สะพาน ล้วนสมคบกันระหว่างนักการเมือง ข้าราชการผู้สนองนักการเมือง และพ่อค้า เรียกว่า ๓ ประสาน โครงการหนึ่ง ๆ อาจทุจริตไป ๓๐ ถึง ๔๐ เปอร์เซ็นต์ ผู้ดำรงตำแหน่งมาเป็นรัฐมนตรี เป็นอธิบดี เป็นปลัดกระทรวง ๑-๒ ปี พันตำแหน่งไปรวบเป็นมหาเศรษฐีมากมาย นี่คือการทุจริตในระบบราชการ

ข. การซื้อ ขายตำแหน่งในทางราชการ ทุก ๆ ระดับ มักจะได้ยินเสมอว่า มีการจ่ายเงิน มีการได้เงิน เช่น จะเป็นอธิบดีอาจจ่ายถึง ๓๐ ล้านบาท ผู้ได้เงินคือผู้แต่งตั้ง

ค. การรับสิ่งของเกินจากที่จะพึงให้กัน เช่น ปีใหม่ให้รถยนต์ให้ทองคำ ให้นาฬิกาโรเลกซ์ฝังเพชร ราคาเป็นล้าน ๆ บาท โดยให้โดยไม่มีการซื้อหรือจ้างแต่อย่างใด ให้เพื่อทำทางไว้หรือให้กรณีที่ไม่มีการเรียกร้องใด ๆ ปีใหม่ก็ถือโอกาสมาขอบคุณ ซึ่งก็เป็นการได้ทรัพย์สินโดยไม่ชอบธรรมเช่นกัน คนกลุ่มนี้ไม่มีหิริ ไม่มีโอตปปะ ไม่กลัวนรก

(๒) การแสวงหาทรัพย์สินโดยชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง ข่มขู่บ้าง ไม่ข่มขู่บ้าง การแสวงหาทรัพย์สินโดยวิธีนี้ ถือว่าเป็นบุคคลกลาง ๆ ไม่สุดโต่งแบบ (๑) มีช่องให้หา กินก็ทำ ไม่มีก็แล้วไป บางทีเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “กินตามน้ำ” คือ ไม่ถึงกับรวมหัวกันเป็น ๓ ประสาน เพียงเมื่อใดมีช่องมีโอกาสดีรับ คนพวกนี้ไม่มีหิริ ไม่มีโอตปปะ เป็นครั้งเป็นคราว กลัว ๆ กล้า ๆ

(๓) เป็นกลุ่มที่แสวงหาทรัพย์สินโดยชอบธรรม โดยไม่ข่มขู่ จีรังเอา นี่คือสุจริตชน นี่คือนุคคลที่หาได้ยากในโลก และนี่คือนุคคลที่พระพุทธเจ้าประสงค์ คนกลุ่มนี้เป็นส่วนใหญ่ของสังคม เป็นแกนหลักของชาติ ชาติดำรงความเป็นชาติมาได้ทุกวันนี้ คือ บุคคลกลุ่มนี้ เขาจะรับราชการด้วยสำนึกในบุญคุณแผ่นดิน บุญคุณประชาชน และทำเพื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมกับที่เขาเรียกว่า “ข้าราชการ”

๒) กลุ่มการบริโภครัตน์ ในกามโกศสูตร พูดเรื่องการบริโภครัตน์ไว้โดยแยกได้ดังนี้

(๑) ได้ทรัพย์สินมาแล้ว ไม่เลี้ยงตนเองให้ได้รับความสุข ให้ผู้อื่นหา การได้ทรัพย์สินไม่ว่าจะโดยชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรม มีทรัพย์สินแล้วแต่ไม่ใช้ทรัพย์สินนั้นเลี้ยงตนเอง

ให้ได้รับความสุข พวกนี้เป็นคนตระหนี่ หรือใช้ทรัพย์ไม่เป็น มีคำโบราณกล่าวว่า “ผ้าจีวร ห่อทอง” ความหมายนี้คือ ร่ำรวยแต่ใส่เสื้อผ้าขาดๆ คือ บริโภคทรัพย์ให้เกิดความสุขไม่เป็น

(๒) ได้ทรัพย์มาแล้ว ทั้งโดยชอบธรรมและโดยไม่ชอบธรรม ไม่แบ่งปัน ไม่ทำบุญ คือไม่ยอมให้คนอื่น ๆ แต่เลี้ยงตนเองให้เป็นสุข

(๓) ได้ทรัพย์มาแล้ว ทั้งโดยชอบธรรมและโดยไม่ชอบธรรม เลี้ยงตนเองให้มีความสุข แบ่งปัน แต่ไม่ทำบุญ

(๔) ได้ทรัพย์มาแล้ว เลี้ยงตนเองให้ได้รับความสุข ให้ผู้อื่น ย่อมแบ่งปัน และทำบุญ

การใช้ทรัพย์ชนิดที่ (๔) นี้ หากได้มาโดยชอบธรรม ถือว่าเป็นการใช้ ทรัพย์ที่พระพุทธเจ้าทรงประสงค์

โดยสรุป คือ ทรงประสงค์ให้หาทรัพย์โดยชอบธรรม ไม่ข่มขู่ จี้ชิง และใช้บำรุงตนเอง แบ่งปันผู้อื่น และทำบุญ ฆราวาสธรรมข้อนี้ เป็นธรรมที่พุทธศาสนิกชน พึงน้อมนำไปถือปฏิบัติ ก็จะเกิดประโยชน์แก่ตนและแก่บุคคลอื่น และแก่สรรพสัตว์ที่ล่วงลับ ไปแล้วด้วย

๓.๒.๔ อาทิสสูตร

ในอาทิสสูตรนี้ มีเนื้อหาเหมือนกับปัตตกัมมสูตร ต่างกันเพียงตรงการใช้ทรัพย์ คือ ปัตตกัมมสูตร พูดเรื่องการให้ทรัพย์ ๔ ประการ คือ

๑) เลี้ยงตนเอง เลี้ยงบิดา มารดา เลี้ยงบุตร ภรรยา และคนในครอบครัว มิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงาน

๒) ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ให้ปลอดภัยจากภัยต่าง ๆ

๓) ทำพลี ๕ ประการ คือ ญาติพลี อดิธิพลี ปุพพเปตพลี ราชพลี และ เทวดาพลี

๔) จัดถวายทักษิณาทานที่มีผลสูง อำนวยให้เกิดในสวรรค์

ส่วนอาทิสสูตร การใช้ทรัพย์มี ๕ ประการ คือ โดยแยกข้อที่ ๑ เป็น ๒ ข้อ คือ แยกการเลี้ยงตน เลี้ยงมารดา บิดา บุตร ภรรยา บุตร ภริยาเป็นข้อที่ ๑ การบำรุงมิตร สหายและผู้ร่วมกิจการงาน เป็นข้อที่ ๒ ส่วนอีก ๓ ข้อมีเหลือ มีเนื้อความเหมือนกัน ในที่นี้ก็จะ ไม่วิเคราะห์ เพราะมีเนื้อหาเช่นเดียวกับปัตตกัมมสูตร

๓.๓ หลักธรรมด้านการบริหารและการปกครอง

พระวาสุธรรมที่ทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี ด้านการบริหารและการปกครอง มีหลายพระสูตร ส่วนมากเป็นธรรมที่เป็นพื้นฐานของการปกครอง เป็นธรรมนุญของสังคม หรือของประเทศได้ เป็นธรรมที่ประกอบสังคมให้สังคมสงบ ร่มเย็น ไม่เบียดเบียนกัน มีความจริงใจ ซื่อสัตย์สุจริตซึ่งกันและกัน ในที่นี้ขอแยกเป็นกลุ่ม ๆ ดังนี้

๓.๓.๑ ธรรมที่เป็นธรรมนุญของสังคมหรือประเทศ

ธรรมที่เป็นธรรมนุญของสังคม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี คือ คีต ๕ ซึ่งทรงแสดงไว้ในเวรสูตร ดังมีใจความที่พระพุทธองค์ได้ตรัสเป็นคาถาแปลว่า

“นรชนใดในโลก ข่าสั่ว ก่ล่าวเท็จ ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ กบหา ภรรยาของชายอื่น หมกมุ่นในการดื่มสุราและเมรัย นรชนนั้นยังไม่ละเวร ๕ ประการ บัณฑิตเรียกว่า “เป็นคนทุศีล” เป็นคนทรมานปัญญา ตายไปย่อมตกนรก

ส่วนนรชนใดในโลก ไม่ข่าสั่ว ไม่ก่ล่าวเท็จ ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่คบภรรยาของชายอื่น ไม่หมกมุ่นในการดื่มสุราและเมรัย นรชนนั้นละเวร ๕ ประการแล้ว บัณฑิตเรียกว่า “เป็นคนมีศีล” เป็นคนมีปัญญา ตายไปย่อมเกิดในสุคติ โลกสวรรค์” ^{๒๒}

จากพระคาถานี้ คือ คีต ๕ คือ

๑) ปาณาติบาต การข่าสั่ว

๒) อทินนาทาน การถือนำสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้

๓) กาเมสุมิฉฉาจาร การประพฤติผิดในเรื่องรักใคร่

๔) มุสาวาท การกล่าวเท็จ

๕) สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐาน การดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

จากคีต ๕ นี้ เป็นข้อห้าม คือ ให้งดเว้นจากเวรภัย ๕ ประการนี้ พระพุทธองค์ทรงสรุปว่า เป็นคนทุศีล ตายไปย่อมตกนรก นอกจากตรัสเรื่องคีต ๕ ไว้ในเวรสูตรแล้วยังตรัสเรื่องคีต ๕ ไว้ในปฐมเวรสูตร และปัญจเวรภัยสูตรด้วย

^{๒๒} อ. ปรณ. (บาลี) ๒๒/๑๓๔/๑๕๓, อ. ปรณ. (ไทย) ๒๒/๑๓๔/๒๕๐.

จากขรวาสาธรรมข้อนี้ ถือเป็นธรรมเนียมของสังคมและประเทศ เพราะหากสังคมใดประชาชนในสังคมนั้น ๆ งดเว้นจากเวรภัย ๕ ประการนี้ คือไม่ก่อ “เวร” ให้กันและกัน ๕ ประการ สังคมนั้นก็จะมีความสงบ ความร่มเย็น เป็นเบื้องต้น และจะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้จอกงามในด้านอื่น ๆ ตามมามากมาย การที่ผู้วิจัยเรียกศีล ๕ ว่า เป็นธรรมเนียมสังคมและประเทศ เพราะหลังจากตรัสเรื่องนี้แล้ว ในการต่อ ๆ มา ผู้ที่ละเมิดศีล ๕ ก็จะมีการติดตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายต่าง ๆ อันเป็นกฎหมายเพื่อความสงบของสังคมโดยรวม เช่น

๑) การฆ่าสัตว์ หากผู้ที่ถูกฆ่าเป็นคน ก็จะมีโทษต่าง ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายอาญา มาตรา ๒๘๘ ดังต่อไปนี้ “ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี” ในกฎหมายอาญาที่ว่าด้วยความผิดต่อชีวิต ยังบัญญัติต่อไปอีกหลายมาตรา โดยเน้นที่มีเจตนาฆ่า จึงจะมีโทษประหารชีวิต หากมิได้มีเจตนาฆ่า แต่เป็นการทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ผู้นั้นถึงแก่ความตาย ต้องระวางโทษจำคุกสามปีถึงสิบห้าปี^{๒๓} ในองค์ประกอบของศีล ๕ การฆ่าสัตว์โดยมีเจตนาจึงจะเป็นปาณาติบาต เช่นเดียวกับกฎหมายอาญา หลักว่ามีเจตนาฆ่าจึงจะคิดขาด และทางโลกนำไปใช้ประกอบกฎหมายอาญา ถือว่ากฎหมายอาญานี้นำหลักการทางศาสนาไปใช้ในทางโลก

๒) การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ คือ อทินนาทาน ตามประมวลกฎหมายอาญา ลักษณะ ๑๒ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ความผิดฐานลักทรัพย์ บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๓๔ ดังนี้ “ผู้ใดเอาทรัพย์ของผู้อื่น หรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของอยู่ด้วยโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๓ ปี และปรับไม่เกิน ๖,๐๐๐ บาท” ในบทบัญญัติของกฎหมายอาญาว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ มีรายละเอียดอีกหลายมาตรา ในที่นี้ผู้วิจัยเพียงยกเป็นตัวอย่างประกอบเท่านั้น

๓) การประพฤติดัดเรื่องรักใคร่ คือ กาเมสุมิฉาจาร ตามประมวลกฎหมายอาญา ลักษณะ ๕ ความผิดเกี่ยวกับเพศ มาตรา ๒๗๖ บัญญัติว่า “ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราหญิงซึ่งมิใช่ภริยาของตน โดยขู่เข็ญด้วยประการใด ๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยหญิงอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือทำให้หญิงเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่ ๘,๐๐๐ บาท ถึง ๔๐,๐๐๐ บาท” เจตนารมณ์ของกฎหมายมาตรานี้

^{๒๓} ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๕๐.

ใช้กรณีข่มขืนหญิงที่ไม่ใช่ภริยาตน แต่ทางหลักศีล หมายถึงการไปมีหญิงอื่นนอกจากภริยาตนเอง แม้หญิงนั้นจะยินยอม ก็ถือว่าผิดศีลข้อที่ ๓ แล้ว

๔) การกล่าวเท็จ ในทางกฎหมายหลักกว่าด้วยเรื่องข้อเท็จจริง เป็นหลักในทุก ๆ กรณี ในคดีความที่ต้องการหาความจริงว่า อะไรถูก อะไรผิด ใครถูก ใครผิด การแสวงหาความจริง จึงเป็นเรื่องจำเป็น ในการพิจารณาคดีศาลจะเป็นผู้แสวงหาความจริงจากคู่กรณี การกล่าวเท็จ จะมีโทษ เช่น พยานเท็จ ฟ้องเท็จ ล้วนจะมีความผิดทั้งสิ้น

๕) การดื่มสุรา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีความผิดดังบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๓๗๘ ว่า “ผู้ใดเสพสุราหรือของเมาอย่างอื่น จนเป็นเหตุให้คนเมาประพฤตินุญาย หรือครองสติไม่ได้ขณะอยู่ในถนนสาธารณะ หรือ สาธารณสถาน ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท”

ที่เรียกศีล ๕ ว่าเป็นธรรมนุญสังคมหรือประเทศ ด้วยเหตุผลดังกล่าว ในการปกครองประเทศ รัฐธรรมนูญเป็นกติกาเกี่ยวกับการปกครอง การบริหาร การนิติบัญญัติ และตุลาการ แสดงความสัมพันธ์ของอำนาจทั้ง ๓ เพื่อถ่วงดุลในการบริหารประเทศ แต่ศีล ๕ ที่พระพุทธเจ้าตรัสกับอนาถบิณฑิกเศรษฐี ก็เพื่อช่วยเหลือประเทศ เพื่อให้ประชาชนมีชีวิต โดยส่วนรวมสงบ ไม่เบียดเบียนกัน เป็นพื้นฐานของสังคม มีความสำคัญมากกว่ารัฐธรรมนูญ เสียอีก โทษของผู้ละเมิดศีล ๕ ในทางโลก ก็มีความผิดต่าง ๆ ดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นโทษที่เป็นอาญาแผ่นดิน ส่วนโทษทางธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ คือ ผู้ละเมิดศีล ๕ ตายไปย่อมตกนรก

จากธรรมนูญของสังคมหรือของประเทศ ดังได้อธิบายเบื้องต้นเพื่อให้เห็นเป็นรูปคำสอนพระพุทธเจ้าต่ออนาถบิณฑิกเศรษฐี และเปรียบเทียบกับทางโลกปัจจุบันถึงโทษของการละเมิดศีล ๕ หากจะวิเคราะห์เชิงการบริหารการปกครอง ก็จะเห็นภาพ ดังต่อไปนี้

๑) จากศีลข้อที่ ๑ การไม่ฆ่าสัตว์ หากสัตว์ที่ฆ่าเป็นคนก็จะมีโทษดังกล่าวในตอนต้นแล้ว หากจะวิเคราะห์ในเชิงการบริหารและการปกครอง ก็จะเห็นรูปแบบของการจัดองค์กรเพื่อให้บรรลุตามกฎหมายบัญญัติ จึงเกิดระบบการปกครอง ดังนี้

(๑) ด้านการป้องกัน เพื่อให้ไม่ให้ประชาชนฆ่ากัน ก็จะมีหน่วยงานด้านป้องกัน มีกระทรวงมหาดไทยเป็นหลัก จะมีข้าราชการมหาดไทยไปเป็นตัวแทนรัฐบาลดูแลประชาชน ตั้งแต่จังหวัด คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อสอดส่องดูแลประชาชนให้ไม่เบียดเบียน ฆ่ากัน และมีตำรวจเป็นหน่วยเสริม

(๒) ด้านการลงโทษ จับกุม คุมขัง ก็จะมีส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง คือ เจ้าหน้าที่ตำรวจไปจับ อัยการฟ้องคดี ศาลสถิตยุติธรรมตัดสินคดี เมื่อศาลตัดสินคดีถึงที่สุด คือ ศาลฎีกาว่าอย่างไร ก็จะมีหน่วยราชการไปดำเนินการต่อไป เช่น

ก. ประหารชีวิต กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรมก็จะดำเนินการ ประหารชีวิต

ข. คุมขัง กรมราชทัณฑ์ โดยสถานกักกัน (คุก) จะเป็นที่คุมขัง นักโทษเหล่านี้

(๓) ด้านฟื้นฟู ผู้ต้องขังที่อยู่ในคุกก็จะได้รับการดูแล ฝึกอบรม เพื่อให้ ออกมาเป็นพลเมืองดีต่อไป กรมที่ดูแลมีทั้งกรมราชทัณฑ์ กรมศาสนา การศึกษาเข้าไปช่วย มีนักโทษจำนวนมากจบปริญญาในคุก

นี่เป็นตัวอย่างด้านการบริหารการปกครอง ศิลที่เหลืออีก ๔ ข้อ ล้วนมี ส่วนราชการมาดูแล เมื่อมีบุคคลละเมิด ในที่นี้จะไม่อธิบายศิลป ๔ ข้อที่เหลือ

โดยสรุป ศิล ๕ อันเป็นธรรมานุญสังคมหรือประเทศ ได้พัฒนาไปเป็น องค์การภาครัฐ เพื่อดูแลประชาชนให้อยู่ในกรอบของศิลป เมื่อใดมีผู้ละเมิดก็จะถูกดำเนินการไปตาม กรอบของกฎหมายด้วยประการต่าง ๆ ทั้งนี้ ก็เพื่อความสงบร่มเย็นของสังคมและประเทศชาติ

๓.๓.๒ สิ่งน่าปรารถนาแต่หาได้ยากในโลก

ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคได้รับสั่งกับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า สิ่งน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ๕ อย่าง เป็นสิ่งที่หาได้ยากในโลก คือ

- ๑) อายุที่นำปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นสิ่งที่ได้ยากในโลก
- ๒) วรรณะที่นำปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นสิ่งที่ได้ยากในโลก
- ๓) สุขที่นำปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นสิ่งที่ได้ยากในโลก
- ๔) ยศที่นำปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นสิ่งที่ได้ยากในโลก
- ๕) สวรรค์ทั้งหลายที่นำปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นสิ่งที่ได้ยากในโลก

สิ่งที่หาได้ยากในโลกทั้ง ๕ ประการนี้ มิใช่จะได้มาด้วยการอ้อนวอนขอเอา มิใช่จะได้มาด้วยการตั้งความปรารถนา ผู้ที่จะได้สิ่งที่หาได้ยากทั้ง ๕ นี้ จะได้อีกโดยวิธีปฏิบัติข้อปฏิบัติ ที่จะให้มี อายุ วรรณะ สุข ยศ และสวรรค์ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสสรุปเป็นพระคาถาว่า

“อริยสาวกผู้ปรารถนาอายุ วรรณะ ยศ เกียรติ สวรรค์ การเกิดในตระกูลสูง และความเพลิดเพลินใจที่โอฬารยิ่ง ๆ ขึ้น พึงบำเพ็ญความไม่ประมาท

บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญความไม่ประมาทในการทำบุญ

อริยสาวกผู้ไม่ประมาท ย่อมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ ๒ ประการ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในสัมปรายภพ

บุคคลผู้มีปัญญา ท่านเรียกว่า บัณฑิต เพราะได้รับประโยชน์ทั้ง ๒ นั้น” ^{๒๔}

ในสังคมโลกทุกวันนี้ ไม่มีใครที่ไม่ต้องการสิ่งที่หาได้ยากในโลกทั้ง ๕ ประการนี้ แต่วิธีที่เขาแสวงหาสิ่งทั้ง ๕ นี้ ก็ใช้วิธีการต่าง ๆ ไม่มีใครคิดว่า “ความไม่ประมาท” เป็นเหตุให้ได้สิ่งปรารถนาเหล่านี้ การใช้ชีวิตที่ไม่ประมาทในทุก ๆ ทาง ย่อมประสพสิ่งน่าปรารถนาแน่นอน ควรที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย พึงยึดถือคำสอนนี้เป็นแนวทางปฏิบัติ โดยถือเป็นข้อปฏิบัติที่จะกระทำตลอดเวลา

ในโลกปัจจุบันสิ่งน่าปรารถนาแต่หาได้ยากในโลก คนอยากได้ แต่ไม่มีใครคิดว่า จะได้สิ่งเหล่านี้ “โดยความไม่ประมาท” หากจะวิเคราะห์โดยใช้หลักการบริหารและการปกครอง มาหาที่มาของการได้สิ่งน่าปรารถนาแต่หาได้ยากในโลก ๔ ประการนี้ จะได้ดังต่อไปนี้

๑) การได้อายุ การจะมีอายุยืนยาวนาน จำเป็นต้องจัดรูปองค์กรของประเทศ เพื่อให้พลเมือง “อายุ” ยืนนาน ซึ่งจัดรูปได้ดังนี้

(๑) ด้านสุขภาพกาย คนจะมีอายุยืนจำเป็นต้องมีสุขภาพทางกายดี องค์กรที่จะดูแลด้านสุขภาพกาย คือ กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งคอยดูแล ๓ ด้าน คือ

ก. ด้านที่ ๑ ด้านการป้องกัน ต้องมีการรณรงค์ให้ประชาชน มีสุขอนามัย ที่ดี กรมอนามัยจะดูแลเรื่องที่ทำให้ประชาชนกินดี กินถูกสุขลักษณะ กินอาหารครบ ๕ หมู่ ให้ประชาชนออกกำลังกายสม่ำเสมอ เพื่อป้องกันโรค

ข. ด้านที่ ๒ ด้านการรักษา เมื่อป้องกันแล้ว ประชาชนยังเจ็บป่วย ก็ต้องรักษา ต้องมีกรมการแพทย์ ซึ่งกรมการแพทย์มีโรงพยาบาลต่าง ๆ ขึ้นตรงทั่วประเทศ เพื่อทำการรักษาประชาชนที่เจ็บป่วย เพื่อให้หาย จะได้อายุยืน

ค. ด้านที่ ๓ ด้านการค้นคว้า แสวงหายามาต่อสู้กับโรค และผลิต ยามารักษาโรค ก็มีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ และองค์การเภสัชกรรม รองรับภารกิจนี้อยู่

^{๒๔} อ. ปลูก. (ไทย) ๒๒/๔๓/๖๗.

การแพทย์เจริญถึงขั้นเปลี่ยนถ่ายเลือด เปลี่ยนอวัยวะต่าง ๆ ได้แล้ว
ต่อไปคนอาจมีอายุยืนเกิน ๑๐๐ ปี และอาจพัฒนาไปเป็น ๒๐๐ ปี หรือกลับไปมีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี
ดังปรากฏในอัครกณสูตร เป็นต้น

(๒) ด้านสุขภาพใจ การที่ให้มีสุขภาพใจที่ดีจนส่งผลให้อายุยืนนาน
ส่วนราชการที่ดูแลเรื่องนี้ มีดังนี้

ก. กระทรวงศึกษาธิการ จัดการศึกษาให้ประชาชนมีความรู้ด้าน
ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาพลังความคิด จนมีสติปัญญาแยกแยะดีชั่ว อะไรชั่วที่จะทำให้ใจหม่นหมอง
ก็ลดละเลิก

ข. กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งดูแลกรมการศาสนา ซึ่งเป็นกรมที่
สนับสนุนให้ประชาชนมีความรู้ด้านศีลธรรมในทุก ๆ ศาสนา ชักชวนให้ประชาชนเข้าวัด
ฟังธรรม ผดุงจิตใจ ให้สงบลง

ค. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี ดูแล
ศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นหลักที่จะสอนให้พลเมืองเข้าถึงธรรมโดยวิธีต่าง ๆ เช่น มาบวชเป็นภิกษุ
สามเณร ประพฤติธรรมจนตัวเองสงบ จิตใจลดละกิเลส จนอายุยืน ดังเช่นสมเด็จพระสังฆราช
ทรงมีพระชนมายุถึง ๙๔ ปีแล้ว สมเด็จพระราชาคณะบางรูปอายุ ๑๐๐ ปี

เมื่อมีพระสงฆ์เป็นแบบ พระสงฆ์ก็จะเทศนาสั่งสอนประชาชนให้มีจิตใจสงบ
ให้ปฏิบัติธรรม เจริญศีล ภาวนา ทั้งหมดของการจัดให้พลเมืองมีอายุยืนก็สามารถแยกย่อยในเชิง
บริหารการปกครองดังตัวอย่างสั้น ๆ หากจะให้เห็นภาพรวม จำเป็นต้องจัดเป็นรัฐบาลที่มี
ผู้บริหารตั้งแต่องค์พระประมุข คณะรัฐมนตรี ที่จะเข้ามาบริหารราชการแผ่นดิน และมีนโยบายที่
จะเพิ่มอายุประชาชนก็ต้องดำเนินการดังกล่าว

ผู้วิจัยเห็นว่า หลักธรรมในอัฐสสูตร เป็นเบื้องต้นของการบริหารการปกครองมากมาย
เพื่อให้บรรลุสิ่งที่น่าปรารถนาแต่หาได้ยากในโลก เพื่อให้เกิดมีแก่ตนเอง เพื่อมวลมนุษยชาติ
ทั้งหลาย

๓.๔ หลักธรรมด้านการเมือง

คำว่า “การเมือง (Politics)” และ “การปกครอง (Government)” นั้น มีความหมาย
ทางรัฐศาสตร์แตกต่างกัน การเมือง หมายถึง เรื่องเกี่ยวกับการแข่งขันเพื่อแสวงหาอำนาจ
ซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคมทั้งสังคม หรือส่วนใหญ่ของสังคม ส่วนการปกครองมีความหมาย

เกี่ยวกับการบริหาร วางระเบียบ กฎเกณฑ์สำหรับสังคม เพื่อให้สังคมสงบสุข ซึ่งทั้งการเมืองและการปกครองเกี่ยวเนื่องกัน เพราะการจะวางกฎเกณฑ์ เพื่อให้เกิดการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขนั้น จำเป็นต้องอาศัยอำนาจทางการเมือง จึงจะดำเนินการได้สำเร็จ^{๒๕} ในบทที่ ๓ หัวข้อที่ ๓ พูดถึงเรื่องการบริหารและการปกครอง จึงมองเห็นภาพขององค์กรที่จะเข้ามาดำเนินการให้เจตจำนงของการแก้ปัญหาต่างๆ เช่น การละเมิดศีล ๕ การทำให้ประชาชนประสบสิ่งที่ปรารถนาแต่หาได้ยากในโลก ๔ ประการ ซึ่งสามารถแยกศึกษาได้ ๒ แนวทาง คือ

๑) กระบวนการดำเนินการทางการเมืองเพื่อเป็นโทษต่อประชาชน

๒) กระบวนการดำเนินการทางการเมืองเพื่อเป็นคุณต่อประชาชน

ในบทนี้จะวิเคราะห์เรื่องราวธรรมที่เป็นกระบวนการทางการเมือง ทั้งที่เป็นโทษ และเป็นคุณต่อประชาชน ต่อสังคมและประเทศ ซึ่งในปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์โลกไร้พรมแดน ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสังคมประเทศหนึ่ง ก็กระทบไปถึงอีกประเทศหนึ่ง ดังนั้น คำว่าสังคม จึงเห็นสมควรเป็นสังคมของมนุษย์ทั้งโลก แนวทางธรรมที่เป็นทางการเมืองจะได้วิเคราะห์ทั้ง ๒ ด้าน ดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ แนวทางธรรมที่เป็นบทกำหนดโทษ

คือ แนวทางธรรมที่เป็นธรรมเนียมของสังคม คือ ศีล ๕ ในเวรสูตร ปฐมเวรสูตร และปัญจเวรกยสูตร ดังนี้

๑) การฆ่าคน กฎหมายกำหนดโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิตแล้วแต่กรณี

๒) การลักทรัพย์ อาจจำคุกและปรับ

๓) การประพฤติดีกในกาม กฎหมายบัญญัติให้ถือเป็นเหตุที่จะยกขึ้นหย่าร้างกันได้

๔) การพูดเท็จ ข้อเท็จจริงทั้งหลายในทางคดี ศาลสถิตยุติธรรมจะเป็นผู้พิสูจน์ว่า ใครผิด ใครถูก หรือใครพูดเท็จ ใครพูดจริง ซึ่งคำตัดสินของศาลสูงสุดว่าใครพูดเท็จ ใครพูดจริง ถือเป็นที่สุด แต่ไม่ได้หมายความว่า ใครพูดเท็จ ใครพูดจริง เป็นข้อเท็จจริง

^{๒๕} สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ, การเมืองและการปกครองไทย, ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, หน้า ๑ (พิมพ์ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๓๕).

๕) การคืบสุรา จนครองสติไม่ได้ ถูกปรับ ๕๐๐ บาท การกำหนดบทลงโทษ ต่าง ๆ ตามที่ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น ถือเป็นกระบวนการทางการเมือง โดยนักการเมืองที่เข้ามาสู่ระบบการเมือง จนเป็นผู้ได้อำนาจ คือได้อำนาจนิติบัญญัติ และได้อำนาจบริหาร เป็นผู้กำหนด

ในระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ บัญญัติไว้ในมาตรา ๓ ดังนี้ “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้” จากแม่บทของรัฐธรรมนูญนี้ จะได้แสดงการได้มาของอำนาจทั้ง ๓ จนถึงกระบวนการนิติบัญญัติ คือ การบัญญัติกฎหมายโดยย่อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑) การได้มาซึ่งอำนาจนิติบัญญัติ ผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติ คือ รัฐสภา^{๒๖} ซึ่งประกอบด้วย สภาผู้แทนราษฎร ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมาจากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง และสมาชิกซึ่งมาจากการเลือกตั้งแบบสัดส่วน^{๒๗} และวุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมาจากการเลือกตั้ง และมาจากการสรรหา^{๒๘}

๒) การได้มาของคณะรัฐมนตรี มีที่มาดังต่อไปนี้ “พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนหนึ่ง และรัฐมนตรีอื่นอีกไม่เกิน ๓๕ คน ประกอบเป็นคณะรัฐมนตรี มีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน ตามหลักความรับผิดชอบร่วมกัน นายกรัฐมนตรีต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งได้รับแต่งตั้งตามมาตรา ๑๗๒ ...”^{๒๙} ซึ่งการได้มาของนายกรัฐมนตรี รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ดังนี้ “ให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาให้ความเห็นชอบบุคคลซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี ให้แล้วเสร็จภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่มีการเรียกประชุมรัฐสภาเป็นครั้งแรก การเสนอชื่อบุคคลซึ่งสมควรได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี ตามวรรคหนึ่ง ต้องมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้า (๕๖ คน) ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่

^{๒๖} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๘๘.

^{๒๗} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๘๓.

^{๒๘} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๑๑.

^{๒๙} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๗๑.

มืออยู่ของสภาผู้แทนราษฎรรับรอง มติของที่ประชุม ต้องมีคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่ง โดยลงคะแนนแบบเปิดเผย”^{๓๐}

๓) การได้มาของศาล ผู้ใช้อำนาจศาล คือ ผู้พิพากษา เป็นข้าราชการตุลาการ เป็นข้าราชการประจำ บรรจุแต่งตั้งโดยกระบวนการของระบบข้าราชการตุลาการ ก่อนจะปฏิบัติหน้าที่ต้องเข้าถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ ถือว่าปฏิบัติหน้าที่พิพากษา อรรถคดีในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์^{๓๑}

๔) กระบวนการตราพระราชบัญญัติ รัฐธรรมนูญกำหนดเรื่องการตราพระราชบัญญัติไว้ดังนี้ “ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ และร่างพระราชบัญญัติ จะตราเป็นกฎหมายได้ก็แต่โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา และเมื่อพระมหากษัตริย์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยหรือถือว่าเสมือนลงพระปรมาภิไธยแล้ว ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เพื่อให้บังคับเป็นกฎหมายต่อไป”^{๓๒} จากบทบัญญัตินี้จะเห็นว่า อำนาจในการตราพระราชบัญญัติเป็นของรัฐสภา ส่วนกระบวนการตราพระราชบัญญัติมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) ผู้เสนอ ผู้ที่จะเสนอร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติ คือ

ก. ผู้เสนอร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ คือ^{๓๓}

๑) คณะรัฐมนตรี ๒) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวนหนึ่งในสิบของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีอยู่ หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา จำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบของจำนวนสมาชิกของทั้งสองสภาที่มีอยู่ และ ๓) ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลฎีกา และองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ^{๓๔}

ข. ผู้เสนอร่างพระราชบัญญัติ คือ ๑) คณะรัฐมนตรี ๒) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่า ๒๐ คน ๓) ศาลหรือองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ เฉพาะกฎหมายที่ประธานองค์กรนั้น ๆ รักษาการ และ ๔) ผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่น้อยกว่าหนึ่งหมื่น

^{๓๐}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๗๒.

^{๓๑}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๕๗.

^{๓๒}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๕๐.

^{๓๓}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๕๐.

^{๓๔}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๓๕.

คนเข้าชื่อเสนอกฎหมายตามมาตรา ๑๖๓ (จะเสนอได้เฉพาะร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับหมวด ๓ และหมวด ๕ แห่งรัฐธรรมนูญนี้ คือ กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพและแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ) ^{๓๕}

(๒) การเสนอร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญและร่างพระราชบัญญัติ ให้เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรก่อน ^{๓๖}

(๑) การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติของสภาผู้แทนราษฎร ขั้นตอนในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญและร่างพระราชบัญญัติ มีรายละเอียดมาก ในที่นี้จะเสนอเฉพาะหลักการใหญ่ คือ การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติของสภาผู้แทนราษฎร หลังจากบรรจุระเบียบวาระเข้าสู่ที่ประชุมของสภาผู้แทนราษฎรแล้ว สภาผู้แทนราษฎรจะพิจารณาเป็น ๓ วาระ คือ

ก. วาระที่ ๑ ขึ้นรับหลักการ หากเห็นว่าควรจรรับร่างดังกล่าวไว้ พิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้นก็จะดำเนินการต่อไป โดยจะมีการตั้งคณะกรรมการมาพิจารณาในรายละเอียดต่อไป

ข. วาระที่ ๒ ขึ้นกรรมาธิการ หรือขึ้นพิจารณาในรายละเอียด คณะกรรมาธิการ ก็จะมีอำนาจในการพิจารณาเพื่อตัดเพิ่ม เปลี่ยนแปลง แล้วแต่กรณี ส่วนสมาชิกที่มีได้เป็นกรรมาธิการก็สามารถเสนอคำขอแก้ไข ตัด เปลี่ยนแปลงร่างพระราชบัญญัติได้ โดยเสนอเป็นหนังสือต่อประธานคณะกรรมาธิการ ซึ่งเรียกว่า แปรญัตติ ซึ่งต้องกระทำในเวลาที่กำหนด แต่กรรมาธิการมีเวลามากกว่าโดยจะพิจารณาตั้งแต่ ชื่อร่างพระราชบัญญัติไปจนจบร่างพระราชบัญญัติ เมื่อจบแล้วก็จะเชิญสมาชิกที่แปรญัตติมาเสนอความเห็น เมื่อดำเนินการจบครบทุกมาตรา และชี้แจงคำแปรญัตติของผู้เสนอแปรญัตติแล้ว ก็จะทำรายงานเสนอต่อประธานสภาผู้แทนราษฎรต่อไป ประธานก็จะบรรจุเข้าระเบียบวาระ เพื่อให้สภาใหญ่พิจารณาในวาระที่ ๒ ขึ้นสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาต่อไป ในวาระนี้สภาผู้แทนราษฎรก็จะพิจารณาเรียงลำดับ ตั้งแต่ชื่อร่างพระราชบัญญัติไปจนครบทุกมาตรา มีการเสนอความเห็นระหว่างคณะกรรมาธิการต่อสมาชิกและสมาชิกที่แปรญัตติที่สงวนคำแปรไว้ เมื่อพิจารณาจบครบทุกจุดและทุกมาตราแล้ว ก็ถือว่าจบวาระที่ ๒

^{๓๕}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๔๒.

^{๓๖}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๔๒ วรรคสาม.

ก. วาระที่ ๓ ขึ้นเห็นชอบ ถ้าเห็นชอบก็ถือว่าร่างพระราชบัญญัตินั้นผ่านสภาผู้แทนราษฎร เมื่อร่างพระราชบัญญัติผ่านสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ก็จะเสนอต่อวุฒิสภาต่อไป

(๔) การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติของวุฒิสภา วุฒิสภาต้องพิจารณาให้แล้วเสร็จภายใน ๖๐ วัน ถ้าร่างพระราชบัญญัตินั้นเป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการเงิน ต้องพิจารณาให้แล้วเสร็จภายใน ๓๐ วัน ยกเว้นจะขยายไปเป็นกรณีพิเศษแต่ไม่เกิน ๓๐ วัน ถ้าวุฒิสภาพิจารณาไม่แล้วเสร็จในเวลากำหนด ให้ถือว่าวุฒิสภาให้ความเห็นชอบแล้ว^{๓๗} เมื่อพิจารณาเสร็จแล้ว ถ้า

ก. วุฒิสภาเห็นชอบด้วยกับสภาผู้แทนราษฎรให้นำขึ้นทูลเกล้าฯต่อไป (วุฒิสภาไม่แก้ไขอะไรเลย)

ข. ถ้าไม่เห็นชอบด้วย ให้ยับยั้งไว้แล้วส่งคืนไปยังสภาผู้แทนราษฎร

ค. ถ้าแก้ไขเพิ่มเติม ให้ส่งกลับไปสภาผู้แทนราษฎร ถ้าสภาผู้แทนราษฎรเห็นชอบด้วย ก็นำขึ้นทูลเกล้าฯ ได้

ง. ถ้าสภาผู้แทนราษฎรไม่เห็นชอบกับการแก้ไขเพิ่มเติม ให้ตั้งกรรมาธิการร่วมกัน

จ. ร่างพระราชบัญญัติที่ยับยั้งไว้ ถ้าเป็นร่างพระราชบัญญัติที่ไม่ใช่การเงิน สภาผู้แทนราษฎรจะหยิบมาพิจารณาใหม่ได้เมื่อเลย ๑๘๐ วันไปแล้ว ถ้าเป็นร่างพระราชบัญญัติการเงิน ให้สภาผู้แทนราษฎรหยิบขึ้นพิจารณาได้ทันที

กล่าวโดยสรุป วุฒิสภาเป็นเพียงสภาถ่วงดุลและสภายับยั้งเท่านั้น อำนาจนิตบัญญัติส่วนใหญ่อยู่กับสภาผู้แทนราษฎร

จากที่ได้แสดงกระบวนการนิตบัญญัติมาโดยย่อ ๆ นี้ เพื่อจะให้เห็นว่าการจะแก้ไขบทลงโทษต่าง ๆ แก่ผู้ละเมิดศีลทั้ง ๕ ข้อ และผิดกฎหมายต่าง ๆ และมีบทลงโทษถ้าจะแก้ไขบทลงโทษได้ ต้องใช้อำนาจของฝ่ายบริหารและรัฐสภา โดยฝ่ายบริหารเสนอหรือฝ่ายนิตบัญญัติเสนอ อำนาจอนุมัติพระราชบัญญัติเป็นของรัฐสภาดังกล่าว

^{๓๗}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๔๖.

๓.๔.๒ กระบวนการทางเมืองที่เป็นคุณค่าต่อประชาชน

กระบวนการทางการเมืองที่เป็นคุณค่าต่อประชาชน ในบทที่ ๓ ได้ยกเรื่องสิ่งนำปรารถนาแต่หาได้ยากในโลก ในอิฏฐสูตร มาวิเคราะห์ ซึ่งมี ๕ ประการ คือ

- ๑) อายุ ที่นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เป็นสิ่งที่หาได้ยากในโลก
- ๒) วรรณะ ที่นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เป็นสิ่งที่หาได้ยากในโลก
- ๓) สุข ที่นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เป็นสิ่งที่หาได้ยากในโลก
- ๔) ยศ ที่นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เป็นสิ่งที่หาได้ยากในโลก
- ๕) สวรรค์ ที่นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เป็นสิ่งที่หาได้ยากในโลก

จากขราวาธรรม ๕ ประการนี้ ได้ยกตัวอย่างการจะมีอายุยืนนานว่า จะต้องดำเนินการอย่างไร ให้ประชาชนมีอายุยืน ซึ่งได้ยกตัวอย่าง กระทรง กรรมต่าง ๆ มาเป็นตัวอย่างอธิบายแล้ว ในบทที่ว่าด้วยการเมือง คือ ในทางการเมืองการจะรณรงค์ให้ประชาชนได้สิ่งดังกล่าว จะได้มาดังนี้

๑) ได้มาจากนโยบายของพรรคการเมือง ที่เสนอต่อประชาชนในเวลาเลือกตั้ง เช่น นโยบายด้านสุขภาพเพื่อมีอายุยืน ๑) ๓๐ บาทรักษาทุกโรค ๒) คนอายุ ๖๐ ปีแล้วรักษาฟรี หรือรักษาฟรีทุก ๆ คน

๒) เมื่อพรรคนี้ชนะเลือกตั้ง ได้อำนาจรัฐ เป็นคณะรัฐมนตรี ก็จะกำหนดเป็นนโยบายรัฐบาล เมื่อจะต้องใช้จ่ายเงิน ก็จะบรรจุรายจ่ายได้ ในร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี หรือหากไม่อาจบรรจุในร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีได้ จะต้องเสนอเป็นร่างพระราชบัญญัติต่างหาก เช่น พระราชบัญญัติประกันสุขภาพ คณะรัฐมนตรีก็ต้องเสนอต่อรัฐสภา ซึ่งรัฐสภาก็จะดำเนินการพิจารณาตามที่ได้กล่าวแล้วในข้อ ๑) ซึ่งจะไม่เสนอซ้ำอีก

สิ่งที่ปรารถนาแต่หาได้ยากในโลก ๕ ประการนี้ ยศซึ่งเป็นข้อที่ ๔) สมควรจะวิเคราะห์ในเชิงการเมืองมากที่สุด การได้มาซึ่งยศ พระพุทธเจ้าตรัสกับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า “อริยสาวกผู้ต้องการยศไม่ควรอ่อนวอนขอให้มียศ ไม่ควรหลงเพลิดเพลินกับยศหรือไม่ควรจะอ่อนวอน ไม่ควรเพลิดเพลินเกี่ยวกับยศ อริยสาวกผู้ต้องการยศ พึงปฏิบัติ ข้อปฏิบัติที่จะทำให้มียศ ซึ่งเมื่อปฏิบัติแล้ว จะทำให้ได้ยศทิพย์ หรือยศในมนุษย์” ซึ่งข้อปฏิบัติที่จะทำให้ได้ยศ คือ

“บำเพ็ญความไม่ประมาท” ในโลกปัจจุบัน “ยศ” เป็นสิ่งน่าปรารถนา น่าใคร่ ที่ใคร ๆ ก็ประสงค์จะได้ แต่หนทางจะได้ยศ มีอะไรน่าสมควรจะนำมาพิจารณา ซึ่งหากดูจากปัจจัยต่าง ๆ ในปัจจุบัน จะพบว่า “ยศ” เป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาที่สุด เพราะยศ คือ อำนาจ อย่างหนึ่ง ยศในปัจจุบันขอแยกเป็น ๒ ทาง คือ ยศทางธรรมหรือสมณศักดิ์พระ และยศทางโลก

๑) ยศทางธรรม หมายถึง ยศในพระพุทธศาสนา ซึ่งในศาสนาอื่น ๆ ในประเทศไทย ก็มีทุกศาสนา เพราะพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก คือ ทรงสนับสนุนทุกศาสนา เช่น ศาสนาคริสต์ ก็มีพระสังฆราช ศาสนาอิสลามมีจุฬาราชมนตรี พราหมณ์มีพระครู ... ในที่นี้จะพูดเฉพาะพระพุทธศาสนา หรือในสังฆอาณาจักรโดยสังเขป คือ

(๑) สมณศักดิ์ วรรณกรรมแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๑ บัญญัติว่า “พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะสถาปนาฐานันดรศักดิ์และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์” สมณศักดิ์เป็นยศที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทาน ซึ่งประกอบด้วย

- ก. สมเด็จพระสังฆราช
- ข. สมเด็จพระราชาคณะ
- ค. พระราชาคณะชั้นรองสมเด็จพระ
- ง. พระราชาคณะชั้นธรรม
- จ. พระราชาคณะชั้นเทพ
- ฉ. พระราชาคณะชั้นราช
- ช. พระราชาคณะชั้นสามัญ
- ซ. พระครูสัญญาบัตร

พระครูก็แยกเป็นชั้นต่าง ๆ คือ พระครูสัญญาบัตร ชั้นตรี โท เอก ชั้นพิเศษ และพระครูชั้น จปร. อาจเทียบได้สูงกว่าชั้นโท และยังมีพระครูที่ไม่ใช่สัญญาบัตรอีกชนิดหนึ่งเรียกพระครูฐานานุกรมเป็นยศที่พระราชาคณะตั้งมิใช่พระราชทาน เช่น พระครูปลัด พระครูวินัยธร พระครูธรรมธร พระปลัด พระสมุห์ พระใบฎีกา เป็นต้น

หนทางที่จะได้สมณศักดิ์เหล่านี้สำหรับพระมิกติกามากมาย เช่น

- ก. อยู่พระอารามหลวงชั้นสูง ๆ อาทิ ชั้นพิเศษ คือ วัดพระเชตุพนวิมลมหาธาตุ เป็นต้น ชั้นเอก คือ วัดบวร วัดเบญจมบพิตร เป็นต้น ชั้นโท คือ วัดสระเกษ วัดชนะสงคราม เป็นต้น ชั้นตรี คือ วัดตรีทศเทพ วัดหิรัญญิ์วร เป็นต้น วัดนอกจากจะแบ่งเป็น

ชั้นดังกล่าวยังแบ่งย่อยลงไปอีก เช่น เป็นชั้นเอกชนิคราชวรมหาวิหาร เท่ากับชั้นพิเศษนิคราชวรวิหาร เป็นต้น

จ. เป็นพระสังฆาธิการ คือ เป็นเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค หรือเป็นรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ค. เป็นเปรียญธรรมสูง ๆ เช่น ปธ. ๕

พระสงฆ์วัดเล็ก ๆ หรือวัดราษฎร์ โอกาสที่จะเป็นพระราชาคณะลำบาก พระบางรูปที่อยู่วัดราษฎร์ หรือวัดหลวงชั้นตรี เป็น ปธ. ๕ และมีวุฒิทางโลกเป็นปริญญาโท เอก แต่ไม่ได้สมณศักดิ์มีมาก นอกจากองค์ประกอบดังกล่าวแล้ว พระภิกษุที่จะได้ “ยศ” หรือสมณศักดิ์ จะต้องมีความประพฤติดี มีศีลธรรมดี และมีคุณสมบัติที่ประจักษ์ เป็นที่ยอมรับของสังคม จนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย จึงจะได้รับการสถาปนาสมณศักดิ์ดังกล่าวได้

เห็นได้ว่า ยศในด้านสังฆาณาจักร มีกฎกติกามากมาย ต้องประกอบคุณงามความดีต่อพระศาสนา มีความรู้ความสามารถ ประกอบด้วยศีลาธิคุณ จนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย จึงจะทรงสถาปนาให้ดำรงยศชั้นต่าง ๆ ดังกล่าว หากจะตั้งคำถามว่า “ยศ” ในทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ แต่เป็นสิ่งที่หาได้ยากในโลก สำหรับ “พระ” หรือไม่ คงจะตอบว่า “ใช่” โดยสรุปยศพระนี่ก็เป็นส่วนประกอบให้พระพุทธศาสนามีศาสนบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ จนสืบอายุพระพุทธศาสนา และเป็นเสาหลักนำพระพุทธศาสนาให้เจริญวัฒนาถาวรรุ่งพระราชอาณาจักรไทย

(๒) ยศจากการศึกษา พระภิกษุ สามเณร ที่ศึกษาวิชาภาษาบาลี จนได้เปรียญธรรมตั้งแต่ ปธ. ๓ ถึง ปธ. ๕ แต่พัดยศตั้งแต่ ปธ. ๖ ถึง ปธ. ๙ จะได้รับการแต่งตั้งและพระราชทานพัดยศจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถือว่าเป็นยศของพระอย่างหนึ่งที่เกิดจากการศึกษา

๒) ยศทางโลก ถือเป็นสิ่งน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ และเป็นสิ่งที่หาได้ยากในโลก เชื่อได้ว่าประชาชนทุกคนได้สร้างรากฐานชีวิตเพื่อการได้ “ยศ” เริ่มด้วยการศึกษา ตั้งแต่อนุบาลถึงมหาวิทยาลัย ผู้ที่จะได้ยศต้องมีการศึกษาดี มีความสามารถ มีคุณธรรม มีธรรมาจริย เป็นที่ยอมรับ และเป็นที่ยึดถือของสังคม ในที่นี้จะกล่าวถึงการจะได้ยศโดยยึดหลักประชาธิปไตย และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ เป็นหลัก ดังนี้

(๑) ยศจากอำนาจนิติบัญญัติ ฝ่ายนิติบัญญัติผู้ใช้อำนาจนี้คือรัฐสภา รัฐสภาประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา^{๘๘} บุคคลที่จะได้รับ คือ “สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา” การจะได้ยศนี้ถือว่าการหาได้ยาก เพราะการจะได้ยศนี้จะได้ก็โดยประชาชนเลือก โดยมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนด^{๘๙}

ยศอีกอย่างในรัฐสภา คือ วุฒิสภา เมื่อได้เป็นวุฒิสภาแล้ว ยศ คือ “ส.ว.” ในวุฒิสภาก็จะมียศดังต่อไปนี้ ประธานวุฒิสภา และรองประธานวุฒิสภาด้วย^{๙๐} และมีรองประธานวุฒิสภาอีก ๒ ท่าน ในวุฒิสภาก็จะมีคณะกรรมการต่าง ๆ เหมือนสภาผู้แทนราษฎรก็จะมี “ยศ” คือตำแหน่งต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว การจะเป็น “ส.ว.” ก็มีกระบวนการคล้าย “ส.ส.” เพียงแต่ ส.ว. ไม่มีพรรค แต่การลงทูลอาจเหมือนกัน หรืออาจมากกว่า ส.ส. เพราะเขตจังหวัดใหญ่กว่าเขตของ ส.ส. มาก

โดยสรุป ยศในอำนาจนิติบัญญัติที่สำคัญ ๆ คือ ประธานรัฐสภาอันเป็นประมุขของฝ่ายนิติบัญญัติ และเป็นยศสูงสุดของอำนาจ ส่วนยศอื่น ๆ ก็เป็นยศชั้นรองลงมา การเป็นประมุขฝ่ายนิติบัญญัติคนใฝ่ฝืนน้อยกว่าประมุขฝ่ายบริหาร (นายกรัฐมนตรี) เพราะมีอำนาจน้อยและไม่มีผลประโยชน์อะไรมาก

(๒) ยศจากอำนาจบริหาร ยศของฝ่ายบริหารสูงสุด คือ นายกรัฐมนตรี การแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีมี ๓ ขั้นตอน คือ ๑) ต้องไปสมัคร ส.ส. ๒) สภาผู้แทนราษฎรมิมติเลือกด้วยมติมากกว่ากึ่งหนึ่งของสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มี^{๙๑} และ ๓) มีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง^{๙๒} ส่วนรัฐมนตรี เป็นบุคคลที่นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงแต่งตั้ง นอกจากคณะรัฐมนตรีแล้ว ฝ่ายบริหารยังมีตำแหน่งอีกมาก จะไม่ขอกล่าวในที่นี้ ตำแหน่งฝ่ายบริหารโดยเฉพาะนายกรัฐมนตรี เป็นตำแหน่งที่เป็นยอดปรารถนาของประชาชนทั่วไป

^{๘๘}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๘๘.

^{๘๙}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๘๙.

^{๙๐}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๘๙.

^{๙๑}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๗๒.

^{๙๒}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๗๑.

(๓) ยศจากฝ่ายตุลาการ ยศของฝ่ายตุลาการเรียกว่า ผู้พิพากษาและตุลาการ การได้มาของยศนี้ คือ “พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งผู้พิพากษาและตุลาการ” ^{๔๓} การปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาและตุลาการ ถือว่าการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีกระทำในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ^{๔๔} ผู้พิพากษานี้เป็นบุคคลมีเกียรติ และเป็นผู้มีความประพฤติสมณะจะวางตัวเป็นกลาง เป็นที่เคารพและเชื่อถือของสังคมทั่ว ๆ ไป

(๔) ยศจากความเป็นข้าราชการประจำ ข้าราชการประจำมีมาก เรียกแตกต่างกันไป อาจแบ่งได้ ๓ ฝ่ายใหญ่ ๆ คือ ข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) สังกัดฝ่ายบริหาร ข้าราชการฝ่ายบริหาร ข้าราชการตุลาการ สังกัดศาล และข้าราชการรัฐสภาสามัญ สังกัดรัฐสภา และมีข้าราชการเรียกชื่ออย่างอื่นอีกมาก เช่น กอ. ข้าราชการอัยการ เป็นต้น ยศของข้าราชการกำหนดตำแหน่งเป็นระดับ เริ่มจากระดับ ๑ ถึงระดับ ๑๑ การจะได้ยศมี ๓ ขั้นตอน คือ

ก. ระดับ ๘ ลงมา เป็นอำนาจของหัวหน้าส่วนราชการที่จะบรรจุแต่งตั้งเลื่อนระดับ

ข. ระดับ ๙ เป็นอำนาจของรัฐมนตรีเจ้าสังกัด

ค. ระดับ ๑๐-๑๑ เป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์ ถือเป็นตำแหน่งโปรดยศแล้ว ๆ ได้แก่ตำแหน่งระดับ ๑๐ คือ อธิบดี ระดับ ๑๑ คือ ปลัดกระทรวง การจะได้ยศของข้าราชการ ก็มีการแต่งตั้งตามลำดับอาวุโส และความสามารถ แต่ก็มีข่าวคราวที่การเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง มีการวิ่งเต้น จนถึงมีการเสียเงิน เพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่ง วิธีการนี้เป็นเรื่องบั่นทอนเกียรติภูมิ และทำลายระบบคุณธรรม จนอาจเป็นผลเสียต่อการบริหารราชการแผ่นดิน

(๕) ยศในองค์กรอิสระต่าง ๆ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) เป็นต้น การจะได้ “ยศ” ขององค์กรอิสระ เป็นสรุป คือ

ก. มีการสรรหา โดยมีคณะกรรมการสรรหา เพื่อเสนอชื่อให้วุฒิสภานเลือก

ข. วุฒิสภา จะมีมติเลือกจากบุคคลที่คณะกรรมการสรรหาส่งมา จะมีจำนวนเกินครึ่งหนึ่ง เช่น กกต. มี ๕ คน กรรมการสรรหาที่จะเสนอมา ๑๐ คน เพื่อให้วุฒิสภานเลือก

^{๔๓} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๒๐๐.

^{๔๔} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๕๗.

ค. เมื่ออุทิสถามีมติเลือก ถือว่าเป็นคำแนะนำเพื่อนำความกราบบังคมทูลแต่งตั้งต่อไป

ยศในทางโลกยังมีอีกมาก เช่น ในการปกครองส่วนท้องถิ่น จะมีผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อ.บต. อบจ. และเทศบาลต่างๆ

กล่าวโดยสรุป การจะได้ยศทั้งทางโลกและทางธรรม พระพุทธเจ้าตรัสว่า จะได้มาเพราะความไม่ประมาท หากพิจารณาขั้นตอนย่อๆ ที่แสดงมาทั้งหมดนี้ ก็ไม่พ้นจากพระพุทธเจ้าตรัสไว้ เพราะหากบุคคลใดประมาท ก็จะได้ไม่ได้ตำแหน่ง หรือหากได้ดำรงตำแหน่งมี “ยศ” แล้วประมาท ก็อาจจะเสื่อมยศได้ ดังนั้น ผู้ประสงค์จะมี “ยศ” และให้ยศดำรงอยู่นาน ก็ต้องเป็นบุคคลไม่ประมาท ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้

๓.๕ หลักธรรมด้านการครองเรือน

พระราชาธรรมด้านการครองเรือน พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้ลูกสะใภ้ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีฟัง ขณะเมื่อพระผู้มีพระภาคได้เสด็จไปยังนิเวศน์ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เมื่อประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดไว้แล้ว ทรงได้ยินเสียงเอะอะโวยวาย จึงทรงถามท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีกราบบังคมทูลว่า เป็นเสียงของนางสุชาดา ลูกสะใภ้ซึ่งมาจากตระกูลมั่งคั่ง ไม่เชื่อฟังแม่สามี พ่อสามี และสามี ไม่ปรนนิบัติพ่อแม่สามีและสามี ไม่เลื่อมใส ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่นุชาพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกนางสุชาดามาเฝ้า และตรัสเรื่องภรรยา ๗ จำพวก ให้เธอฟัง นางฟังย่อ ๆ ครั้งแรก ก็ไม่เข้าใจ ทูลขอให้ตรัสให้ละเอียดเพื่อนางจะได้เข้าใจ พระพุทธองค์จึงทรงแสดงพระราชาธรรมข้อที่ว่าด้วยภรรยา ๗ จำพวก โดยละเอียดดังนี้

๑) ภรรยาที่ใจคอโหดร้าย ไม่เกื้อกูลไม่อนุเคราะห์ คิดพอใจชายอื่น คูหมิ่นสามี เป็นภรรยาที่สามีใช้ทรัพย์ซื้อตัวมา คิดทำร้ายสามี ภรรยาเช่นนี้ เรียกว่า ภรรยาเยี่ยงเพชฌฆาต

๒) ภรรยาที่มุ่งขี้ขลาดทรยศที่แม้จะมีจำนวนน้อย ซึ่งสามีได้มาด้วยการทำงานทางช่างฝีมือ ได้มาด้วยพาณิชย์กรรมหรือได้มาด้วยกสิกรรม ภรรยาเช่นนี้เรียกว่า ภรรยาเยี่ยงโจร

๓) ภรรยาที่ไม่เอาใจใส่การงาน เกียจคร้าน กินจุ หยาบคาย ดุร้าย พุดจาไม่น่าฟัง ชอบข่มเหงสามีที่ยืนยันแข็ง ภรรยาเช่นนี้ เรียกว่า ภรรยาเยี่ยงนาย

๔) ภรรยาที่เกื้อกูล อนุเคราะห์ ทะนุถนอมสามี เหมือนมารดาคอยทะนุถนอมบุตร เก็บรักษาทรัพย์ที่สามีหามา ภรรยาเช่นนี้ เรียกว่า ภรรยาเยี่ยงมารดา

๕) ภรรยาที่เป็นเหมือนพี่สาวหรือน้องสาว มีความเคารพสามีของตน มีใจละเอียดอ่อน
บาป ประพฤติตัวคล้อยตามสามี ภรรยาเช่นนี้ เรียกว่า ภรรยาเยี่ยงพี่สาวหรือน้องสาว

๖) ภรรยาที่เห็นสามีแล้วชื่นชมยินดี เหมือนเพื่อนเห็นเพื่อนที่จากไปนานแล้วกลับมา
เป็นหญิงมีสกุล มีศีล ช่างปรนนิบัติสามี ภรรยาเช่นนี้ เรียกว่า ภรรยาเยี่ยงเพื่อน

๗) ภรรยาที่แม้สามีจะฆ่าจะเฉียนตี ก็ไม่โกรธ สงบเสงี่ยม ไม่คิดขุ่นเคืองสามี
อดทนได้ ไม่โกรธ ประพฤติคล้อยตามสามี ภรรยาเช่นนี้ เรียกว่า ภรรยาเยี่ยงทาสรับใช้
ภรรยาเยี่ยงเพชรฆาต ภรรยาเยี่ยงโจร ภรรยาเยี่ยงนาย ๓ จำพวกนี้ เป็นผู้ทุศีล
หยาบคาย ไม่เอื้อเฟื้อ ตายไปย่อมตกนรก

ภรรยาเยี่ยงมารดา ภรรยาเยี่ยงพี่สาวหรือน้องสาว ภรรยาเยี่ยงเพื่อน ภรรยาเยี่ยงทาส
รับใช้ ๔ จำพวกนี้ ตั้งมั่นอยู่ในศีล สำรวมระวังนานวันตายไปย่อมไปสู่สุคติ โลกสวรรค์

สุชาดา นี่แหละภรรยา ๗ จำพวก ในภรรยา ๗ จำพวกนี้ เธอเป็นภรรยาจำพวกไหน
นางสุชาดาได้กราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป หม่อมฉันขอเป็นภรรยาเยี่ยงทาส
รับใช้” ^{๔๕}

ฉรวาธรรม คือ ภรรยา ๗ จำพวกนี้ นับเป็นคำสอนที่ยังทรงคุณค่า แม้ปัจจุบัน
ภรรยาก็ไม่พ้น ๗ จำพวกนี้ คำสอนมิใช่จะเป็นประโยชน์ต่อหญิงที่จะปฏิบัติตนให้สมกับการเป็น
“ภรรยา” ว่าจะเลือกเป็นภรรยาจำพวกใด แต่ยังเป็นประโยชน์ต่อสามีว่า เราจะเป็นสามีจำพวก
ไหน หากจะพูดโดยใช้สามีเป็นประธาน ก็จะได้สามี ๗ จำพวกเช่นกัน ในโลกของความเป็นจริง
ผู้วิจัยเห็นว่า บางครั้งคนเรามีการพัฒนา มีการเปลี่ยนแปลง ความรักก็เป็นอนิจจัง เป็นอนัตตา
มีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และเปลี่ยนแปลงไป ในชีวิตที่มีภรรยาคนเดียว อยู่กันไปหลาย ๆ ปี เราก็อาจ
พบว่า ภรรยาของเราเดิมเป็นภรรยาชนิดที่ ๗ คือ ภรรยาที่มีความอดทนเพราะรัก สามีจะร้าย
เพียงใด นางก็อดทนได้ อยู่ในโอวาทเสมอ นาน ๆ ไปหากสามีไม่ปรับตัว คิดว่านางเป็น “ทาส”
โอกาสที่นางจะเปลี่ยนไปยอมมี หรือนางอาจหนีไปก็เป็นได้ ชีวิตคู่จำเป็นต้องเอาใจเขามาใส่ใจเรา
ปรับชีวิตคู่ให้เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป็นสามีชนิดถึงทั้ง ๔ จำพวก คือ เป็นสามีเยี่ยงพ่อ
เยี่ยงพี่ชายน้องชาย เป็นเพื่อนและรับใช้นายบ้าง หากเราปรับตัวเช่นนี้ ภรรยาก็จะปรับตัวตาม
ชีวิตคู่ก็จะเต็มไปด้วยความสุข ในที่นี้ขอยกตัวอย่างภรรยาที่จงรักภักดีสามี ตลอดชีวิต คือ

^{๔๕} อภ. สดุดก. (บาลี) ๒๓/๖๓/๗๕.

พระนางยโสธราว่า^{๔๖} พระราชบิดาของพระพุทธเจ้า ได้ทรงพรรณนาคุณของ นางยโสธราที่มี ความจงรักภักดีต่อพระพุทธองค์ตลอดมาว่า “สะใภ้ของหม่อมฉัน เมื่อได้สดับว่า พระองค์ทรงนั่ง ห่มผ้ากาสาวพัตร์ ตั้งแต่นั้นก็ทรงผ้ากาสาวพัตร์ เมื่อสดับว่าพระองค์ฉันอาหารมือเดียว ก็เสวย พระกระยาหารมือเดียว เมื่อสดับว่าพระองค์ไม่นอนที่นอนสูงใหญ่ ก็บรรทมเตียงน้อยที่ขึงด้วย แผ่นผ้า ทรงทราบว่าคุณไม่ใช้ของหอมมีดอกไม้ เป็นต้น ก็ทรงงดเว้นดอกไม้และของหอม ในระยะเวลาที่พระองค์ทรงผนวชแล้ว พระสุนิสาของหม่อมฉัน ก็เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ อย่างนี้” นี่เป็นตัวอย่างของภรรยาที่รักสามี จงรักภักดี

หากกล่าวโดยสรุป ชีวิตการครองเรือน หากสามีและภรรยามีความรู้ในฆราวาสธรรม คือ รู้ภรรยา ๗ จำพวก และอบรมสั่งสอนให้คนในครัวเรือนรู้ฆราวาสธรรมข้อนี้ ชีวิตคู่ทั้งหลาย ก็จะอยู่ครองรักร่วมกัน ร่มเย็นเป็นสุข เมื่อสามี ภรรยา มีความสุข ครอบครัวมีสุข สังคม โดยรวมก็จะมีความสุข ปัญหาสังคมต่าง ๆ เช่น การหย่าร้าง เด็กกำพร้าพ่อแม่ เพราะการหย่าร้างก็จะ ไม่มี นับเป็นธรรมที่สูงส่งควรแก่การน้อมนำไปปฏิบัติอย่างยิ่ง

จากการวิเคราะห์หลักธรรมสำหรับฆราวาสที่พระพุทธเจ้า ทรงแสดงแก่นาถบิณฑิก เศรษฐี ทั้ง ๕ ด้าน คือ สังคม เศรษฐกิจ การบริหารและการปกครอง การเมือง และด้านการ ครองเรือน ล้วนเป็นฆราวาสธรรมที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง สามารถที่จะประยุกต์ใช้ในชีวิต และ เผยแพร่แก่สาธารณชนทั่ว ๆ ไป ทั้งนี้ เพื่อให้สังคมได้น้อมนำพระธรรมไปประพฤติปฏิบัติ ให้ชีวิตมีความสุข สงบ สันติ โลกมีสันติธรรมโดยทั่วกัน

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พุทธวิธีที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ฆราวาส โดยเริ่มแต่ ปรัชญาพื้นฐานเกี่ยวกับการสอน จากปรัชญาที่ว่ามนุษย์ประสบกับธรรมชาติคือความทุกข์ แต่ละบุคคลก็แสวงหาทางพ้นทุกข์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงมีพุทธวิธี หลักการสอน วิธีการสอน แบบการสอน ตลอดจนกลอุบายสอนเป็นไปเพื่อให้ผู้ฟังเข้าถึงธรรม และดำเนินชีวิตให้พ้นทุกข์มี ความสุข

พระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงแก่บริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ล้วนเป็นไปเพื่อชนหมู่มาก และเป็นการเฉพาะคน คือ ทรงเทศนาทั้งผู้ฟังจำนวนมาก และเทศนา ตัวต่อตัว โดยทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อมวลมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย คือ มีปัญญาคุณ คือ ปรีชาหยั่งรู้ธรรมชาติ รู้ผลของกรรม รู้สภาวะของโลก รู้ความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทรีย์

^{๔๖} จากหนังสือทศชาติ ของญาณวชิระ, หน้า ๗๑๐, ตอนโปรดพระนางยโสธรา.

ของสัตว์ทั้งหลาย ตลอดจนรู้เหตุที่จะเข้าถึงญาณวิโมกข์ มีพระวิสุทธิคุณคือความบริสุทธิ์ที่จะ
ทำให้ประชาชนเชื่อถือและเลื่อมใสเพราะพระองค์เป็นผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งปวง
พระกรุณาธิคุณ คือ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ จึงเสด็จออกโปรดสรรพสัตว์ทั้งหลาย จนทำให้
พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปทั่วโลก และมั่นคงจนถึงทุกวันนี้

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิธีการและหลักการที่ทรงแสดงธรรมแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี โดยวิธี
ต่าง ๆ เช่น แบบสนทนา แบบสอบถามปัญหา และแบบทักทาย ตลอดจนศึกษาถึงอริยาสัยของ
นาถบิณฑิกเศรษฐี ที่เป็นชายที่บริจาครทรัพย์จำนวนมาก เป็นคนชอบฟังธรรม เป็นคนเกรงใจ
พระพุทธเจ้ามาก ไม่สอบถามอะไรด้วย กลัวพระพุทธเจ้าจะทรงลำบากเหน็ดเหนื่อย และเป็นคนมี
เหตุมีผล ผลจากการให้ทานมากของท่านจึงดำรงตำแหน่งเป็นเลิศทางด้านการถวายทาน สมดังที่
ได้ตั้งปณิธานไว้ตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ

บทที่ ๔

การประยุกต์หลักธรรมสำหรับฆราวาสที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี มาใช้ในชีวิตประจำวัน

๔.๑ ธรรมที่ควรนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

๔.๑.๑ การแสดงความเคารพบุคคลสูงสุด

การแสดงความเคารพบุคคลสูงสุด ในพระสูตรต่าง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี ปรากฏในสุตตัตตสูตร คือ เมื่อนาถบิณฑิกเศรษฐี ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าครั้งแรก พระพุทธเจ้าตรัสทักท้วงท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า “เข้ามานี่เถิด สุทัตตะ” ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี มีความยินดีเบิกบานใจว่า พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกชื่อเรา “แล้วชบสริยะลงบน พระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาค” การแสดงความเคารพบุคคลสูงสุดโดยการ “ชบลงบนพระยุคลบาท” ถือเป็นการแสดงความเคารพสูงสุดของบุคคลที่แสดงต่อผู้ที่ตนเคารพบูชา ในวัฒนธรรมของไทยเรา ได้ถือแบบจากพระสูตรนี้มาใช้ การแสดงความเคารพบุคคลสูงสุดนี้ หากจะแยกพิจารณาอาจได้ดังต่อไปนี้

๑) การแสดงความเคารพพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชน ถือว่าพระพุทธเจ้า เป็นบุคคลที่สูงที่สุดที่จะพึงแสดงความเคารพ นอบน้อม ในทุกเช้า ทุกเย็น และก่อนนอน โดยกล่าวคำว่า “นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส” แปลว่า “ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น ซึ่งเป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เอง”^{*} ทุกครั้งที่กล่าวจบ ทุกคนจะกราบลง ๑ ครั้ง และแสดงความเคารพเช่นนี้ ๓ ครั้ง การกราบลงต่อหน้าพระพุทธรูป ถือเสมือนกราบลงบนพระบาทสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในชีวิตของพุทธศาสนิกชน การกราบบูชาพระพุทธเจ้าถือเป็นการกราบบูชาสูงสุด เหมือนการแสดงความเคารพต่อบุคคลทุก ๆ คน เหนือบิดา มารดา และบุคคลที่เคารพทุก ๆ คน

^{*}สถานปฏิบัติธรรมมหาจุฬาราม, หนังสือสวดมนต์ ทำวัตรเช้า-เย็น แปล, จังหวัดนครราชสีมา,

มีหลักฐานความเชื่อเกี่ยวกับการกราบพระบาทพระพุทธรเจ้า คือ การบูชาโดยปิดทองไปบนลอยพระบาทจำลองของพระพุทธรเจ้า ซึ่งจะมีอยู่แทบทุกวัดในประเทศไทย เช่นที่จังหวัดสระบุรี จะมีคนไปปิดทองพระบาทพระพุทธรเจ้าที่เชื่อว่า เสด็จมาประทับลอยพระบาทไว้บนภูเขาภูเกนี้ทุก ๆ ปีจะมีงานประเพณีปิดทองลอยพระบาทจำลองของพระพุทธรเจ้า จะมีพุทธศาสนิกชนจากทั่วประเทศไปปิดทอง กราบนมัสการ ในวัดอื่น ๆ ที่มีลอยพระบาทจำลองก็จะมีงานประจำปีของวัด บางวัดก็จะนำพระบาทจำลองมาไว้ในพระอุโบสถ ให้ประชาชนมาปิดทองกันทุก ๆ วัน เป็นการยืนยันว่า การถวายความเคารพพระพุทธรเจ้า คือการกราบลงบนพระบาท

๒) การแสดงความเคารพแก่พระภิกษุ คฤหัสถ์จะกราบไหว้แสดงความเคารพแก่พระภิกษุ ส่วนในหมู่พระภิกษุ ก็แสดงความเคารพกันตามลำดับความแก่ก่อนโดยพรรษาหรือตามลำดับอายุสมาธิภาพในหมู่สงฆ์ ภิกษุที่อ่อนพรรษากว่าก็จะกราบไหว้ภิกษุที่แก่พรรษากว่า พระภิกษุผู้เป็นอุปัชฌาย์สูงสุดคือเป็นพระอรหันต์ แต่อ่อนพรรษากว่าก็แสดงความเคารพพระภิกษุปุณฺณผู้แก่พรรษากว่า^๒ ส่วนคฤหัสถ์แม้จะเป็นอุปัชฌาย์ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

(๑) พระภิกษุสละวิถีชีวิตอย่างชาวบ้านที่มีชีวิตพร้อมพร้อมยอมสมัครใจมาอยู่อย่างขาดความพร้อมพร้อม รักษาพระวินัย นับเป็นผู้ที่ทำงานที่ทำได้ยาก

(๒) พระภิกษุดำรงฐานะและภาวะที่ชาวพุทธตกลงกันว่า เป็นผู้มุ่งไปในมรรคาแห่งการปฏิบัติ และประพฤติเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก

(๓) พระภิกษุเป็นผู้ที่อยู่ร่วมในสงฆ์ เป็นสมาชิกชุมชนที่เกี่ยวกับธรรมโดยตรง เป็นการกราบไหว้เพื่อเป็นเกียรติแก่สงฆ์ เป็นการเคารพเชิดชูพระธรรม

(๔) พระภิกษุเป็นผู้แทนของสงฆ์ เพื่อสืบต่อศาสนา เป็นศาสนทายาท

(๕) ในที่สุดคฤหัสถ์กราบไหว้พระภิกษุ เพราะภิกษุมีเมตตาจิตต่อคฤหัสถ์ ปรารถนาดี หวังให้คฤหัสถ์เจริญอกงามในธรรม^๓

๓) การแสดงความเคารพสูงสุดต่อองค์พระมหากษัตริย์ ในการถวายความเคารพต่อองค์พระมหากษัตริย์ ใช้คำว่า “กราบบังคมทูล...ฝ่าละอองธุลีพระบาท” เป็นการกราบลง

^๒ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) (ปัจจุบันพระพรหมคุณาภรณ์), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๔๓๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๘-๔๔๐.

บนฝ่าพระบาท ซึ่งบางครั้งเรียกว่า ถวายบังคม โดยแสดงอาการยกมือเลียบศีรษะและกราบลง ๓ ครั้ง เช่นเดียวกับกราบพระ แต่กราบพระเพียงยกมือลงบริเวณคิ้ว แต่ถวายบังคม จะยกมือพนมเหนือศีรษะ อันแสดงความเคารพมากกว่ากราบพระ และคำว่า “ฝ่าละอองธุลีพระบาท” ก็เปรียบเทียบกับว่า เราเป็นเพียง “ละอองธุลี” เท่านั้น พระองค์สูงสุดเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมของเรา

ในการแสดงความเคารพสูงสุดต่อประมุขของชาตินี้ ถือว่าพระองค์เป็นเสมือน สมมติเทพ การกราบลงบนพระบาท เหมือนที่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ชบลงบนพระบาทของ พระพุทธเจ้า อาการแสดงความเคารพโดย “การกราบ” จึงเป็นอาการแสดงความเคารพสูงสุดต่อบุคคลที่เราเคารพสูงสุด คือ พระมหากษัตริย์ ในเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จเยี่ยมราษฎร จะมีราษฎรมาเฝ้ารอรับเสด็จจำนวนมาก บางคนที่นั่งแถวหน้าจะเอาผ้าเช็ดหน้าของตนปูวางเพื่อให้พระเจ้าอยู่หัวประทับลอยพระบาทบนผ้าเช็ดหน้านั้น เขาจะเก็บไปบูชา นี่แสดงว่า นอกจากจะกราบแทบพระบาทแล้ว ยังนำเอาลอยพระบาทบนผ้าเช็ดหน้าไปเคารพบูชายังบ้านเรือนของตน ด้วยมีความเชื่อว่า จะเกิดสิริสวัสดิพิพัฒมงคลแก่ตนเองและวงศ์สกุลของตน

๔) การแสดงความเคารพต่อบิดา-มารดา ในวัฒนธรรมไทย บิดามารดา ถือเป็นบุพพการีสูงสุดสำหรับทุก ๆ คน ในพระพุทธศาสนาก็สอนว่า บิดามารดา เป็นพรหมของบุตร การแสดงความเคารพบิดามารดา คือ การกราบที่เท้าของคุณพ่อ คุณแม่ การกราบไปที่เท้าของคุณพ่อคุณแม่ ถือเป็นการแสดงความเคารพสูงสุดที่ถูกต้อง ๆ กระทำต่อบุพพการีของตน การแสดงความเคารพ กตัญญู เป็นคนรู้พระคุณท่าน วิธีที่บุตรธิดาพึงแสดงความเคารพนอกจากกราบเท้าแล้ว ควรบูชาด้วยการปฏิบัติบำรุงมารดาบิดาดังนี้

- (๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
- (๒) ช่วยการทำการงานของท่าน
- (๓) ดำรงวงศ์สกุล
- (๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
- (๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน “

ในสภาพสังคมปัจจุบัน ลูก ๆ จากบ้านมาทำงานไกลจากบ้าน ทอดทิ้งบิดาหรือมารดาที่มีอายุให้อยู่ตามลำพังมีมากขึ้นทุกวัน ชีวิตที่เปลี่ยนจากเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม

“ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๒๔.

จากคนทำมาหากินบนที่ดินของตนใกล้ ๆ ถิ่น ไปหาถิ่นไกลบ้าน สภาพความเป็นจริงของชีวิตเปลี่ยนไป ผู้วิจัยหวังว่า บทย่อเรื่องการแสดงความเคารพต่อบิดามารดา โดยทำตามแนวทางทิศ ๖ ให้บุตรธิดา กลับไปดูแลบิดามารดา ในโอกาสอันควร อย่าปล่อยให้ท่านดำรงชีวิตลำเค็ญ โดยลำพัง วัฒนธรรมเดิมของไทย ประเสริฐนัก ที่เจริญรอยตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เรื่องทิศ ๖ คือ ทิศเบื้องหน้าคือบิดามารดา พึ่งบำรุงด้วยสถาน ๕ ดังกล่าว สภาพสังคมปัจจุบันก็จะกลับคืนดีเช่นอดีต

๕) การแสดงความเคารพของภริยาต่อสามี วัฒนธรรมไทย สอนให้ภริยาเคารพสามี ในวันแต่งงานตอนส่งตัวเข้าเรือนหอ จะมีผู้ใหญ่มาปูที่นอนและสอนให้ภริยากราบเท้าสามี เพื่อแสดงความเคารพ วัฒนธรรมนี้ถือว่า สามีเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นการปลูกฝังความเป็นผู้นำให้ “ชาย” และให้หญิงเป็นฝ่าย “ตาม” ดังคำโบราณว่า ผู้ชายช้างเท้าหน้า หญิงเป็นช้างเท้าหลัง แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๓๐ บัญญัติว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิ เท่าเทียมกัน ฯลฯ” นอกจากรัฐธรรมนูญแล้ว ยังมีข้อเรียกร้องเรียกว่า สิทธิสตรี เพื่อยกระดับให้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมชาย เรียกว่าเป็นเรื่องของ “สิทธิมนุษยชน” คำว่าสิทธิมนุษยชนนี้ ได้พัฒนาข้อเรียกร้องของฝ่ายหญิง เพื่อความเสมอภาคกัน ดังเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ โดยสภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน ก็ไม่เอื้ออำนวยให้ชายรักษาความเป็นผู้นำครอบครัวเป็นประมุขของครอบครัว ได้ดังแต่ก่อน ทั้งสองจำต้องไปประกอบอาชีพช่วยกันสร้างครอบครัว แต่โดยทั่วไปในครอบครัวก็ยังถือว่า ผู้ชายหรือคุณพ่อเป็นบุคคลที่ทุกคนในครอบครัวให้ความเคารพในฐานะเป็นบุคคลสูงสุดในบ้าน ในทางพระพุทธศาสนาในหลักธรรมหัวข้อว่า ทิศ ๖ กำหนดเรื่อง สามีภริยาไว้ดังนี้

(๑) สามีพึงบำรุงภริยา ดังนี้

- ก. ยกย่องให้เกียรติสมกับที่เป็นภริยา
- ข. ไม่ดูหมิ่น
- ค. ไม่นอกใจ
- ง. มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้
- จ. หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส^๕

^๕ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๔, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์

ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒๖.

(๒) ภรรยายอมอนุเคราะห์สามี ดังนี้

- ก. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
- ข. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่าย
- ค. ไม่นอกใจ
- ง. รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
- จ. ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง^๖

คุณธรรมอันเป็นมรวาธรรมข้อนี้ จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้ระบบครอบครัวมั่นคง และหากครอบครัวใดน้อมนำธรรมข้อนี้ไปถือปฏิบัติก็จะเจริญมั่นคง และครองรักกันยั่งยืน ชั่ววันรันดร

โดยสรุป การแสดงความเคารพบุคคลสูงสุด กริยาอาการที่แสดงออกคือการ “กราบ” ลงบนเท้า หรือใกล้เท้า ถือเป็นการแสดงความเคารพด้วยวิธีการสูงสุด และปกติก็กระทำกับบุคคล ๕ ประเภทนี้ คือ พระพุทธเจ้า พระภิกษุสงฆ์ พระมหากษัตริย์ บิดามารดา และภริยาที่ถือวัฒนธรรมเดิมคือกราบเท้าสามีก่อนนอน ความเป็นมาของการกราบนี้ตรงกับที่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เมื่อพบพระพุทธเจ้าครั้งแรกได้ “ชนลงบนพระยุคลบาท” อันเป็นการแสดงความเคารพสูงสุดต่อบุคคลที่ตนเคารพบูชา การแสดงความเคารพโดยการกราบนี้ เป็นคุณธรรมที่ควรนำมาถือปฏิบัติต่อไป

๔.๑.๒ การใช้ชีวิตโดยไม่เป็นหนี้

พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับอนาถบิณฑิกเศรษฐี เรื่องความไม่เป็นหนี้ ไว้ในอานนขสูตร ข้อที่ ๓ ว่า “อนวัชชสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ กุลบุตรในโลกนี้มีได้กัฏฐัมทรัพย์สินอะไรของใคร ๆ จะน้อยหรือมากก็ตาม กุลบุตรนั้นย่อมได้รับความสุข ย่อมได้รับความโสมนัส ด้วยคิดว่า “เรามีได้กัฏฐัมทรัพย์สินอะไรของใคร ๆ จะน้อยหรือมากก็ตาม” ในชีวิตประจำวันของคนทุกวันนี้ ครอบครัวที่ไม่มีหนี้จะหายากมาก แต่หากได้ศึกษาหลักมรวาธรรมข้อนี้ คือ “อนวัชชสุข” และน้อมนำมาใช้ในชีวิตให้พอดี ก็จะเกิดความสุขของชีวิตที่แท้จริง และยั่งยืน คนที่กู้หนี้ยืมสิน โดยเกินกำลัง ไม่รู้จักตน ไม่รู้จักประมาณ ครอบครัวก็จะมีสุขไม่ยั่งยืน

^๖ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๔.

เมื่อขาดเงินไม่อาจชำระเงินต้นและดอกเบี้ยได้ เจ้าของทรัพย์ก็จะมายึดไป และอาจยึดทรัพย์อื่น ๆ ไปด้วย ตัวอย่างของการใช้ชีวิตโดยไม่เป็นหนี้ คือ ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีหลักปรัชญา ว่าเป็นปรัชญาที่ให้ความสำคัญแก่การดำรงชีพ (การดำรงอยู่ของประชาชน) และการปฏิบัติตนของประชาชน มุ่งเน้นการพัฒนาประเทศโดยทางสายกลาง เป็นหลักในการพัฒนา ประกอบกับ หลักความพอเพียง โดยหลักความพอเพียงจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุผล ความพอประมาณ และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งมีเงื่อนไขอันสำคัญเป็นฐานรองรับอีกชั้นหนึ่ง ได้แก่ เงื่อนไขคุณธรรม (เชื้อสัจย์ และมีคุณธรรม) เงื่อนไขหลักวิชาความรู้ (ใช้หลักวิชาวางแผน ปฏิบัติอย่างรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง) เงื่อนไขการดำเนินชีวิต (ขยัน อดทน สติ ปัญญา) ซึ่งจะนำไปสู่ความสมดุล

๔.๑.๑ การใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบให้เกิดความสุข

พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ถึงประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโลกทรัพย์ คือ การใช้จ่ายทรัพย์ไว้ดังนี้

๑) ด้วยโภคะที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร สะสมขึ้นมาด้วยลำแขน อย่างอาบเหงื่อต่างน้ำ ซึ่งเป็นของชอบธรรม ได้มาโดยธรรม อริยสาวกย่อมเลี้ยงตนเองให้เป็นสุข ให้อิ่มเอิบ เอาใจใส่ดูแลตนให้เป็นสุขโดยชอบ ย่อมเลี้ยงบิดามารดา บุตร ภริยา คนรับใช้ กรรมกรคนงานให้เป็นสุข ให้อิ่มเอิบ เอาใจใส่ดูแลให้เป็นสุขโดยชอบ นี่คือประโยชน์ที่ควรถือเอาแห่งโภคะข้อที่ ๑

๒) ด้วยโภคะที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ได้มาโดยธรรม อริยสาวกย่อมเลี้ยงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานทั้งหลาย ให้เป็นสุข ให้อิ่มเอิบ เอาใจใส่ดูแลให้เป็นสุขโดยชอบ นี่คือประโยชน์ที่ควรถือเอาแห่งโภคะ เป็นข้อที่ ๒

๓) ด้วยโภคะที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ได้มาโดยธรรม อริยสาวกย่อมป้องกันโภคะจากภัยอันตรายที่จะเกิดแต่ไฟ น้ำ พระราชา โจร หรือทายาททรัพย์ ทำตนให้สวัสดี นี่คือประโยชน์ที่ควรถือเอาแห่งโภคะ เป็นข้อที่ ๓

๔) ด้วยโภคะที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ได้มาโดยธรรม อริยสาวกย่อมกระทำพลี ๕ อย่าง คือ สงเคราะห์ญาติ ค้อนรับแขก ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ บำรุงราชการ ถวายเทวคาหรือบำรุงศาสนา นี่คือประโยชน์ที่ควรถือเอาแห่งโภคะ เป็นข้อที่ ๔

๕) ด้วยโรคที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ได้มาโดยธรรม อริยสาวกย่อมประดิษฐานทักขิณานันต์ผลสูง อำนวยอารมณ์ดีงาม มีผลเป็นสุข เป็นไปเพื่อ สวรรค์ในสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้เว้นจากความมัวเมาประมาท ตั้งอยู่ในขันติโสรจจะ ซึ่งฝึกฝน ตนเอง ทำตนเองให้สงบ ทำตนเองให้หายร้อนกิเลสได้ นี่คือประโยชน์ที่ควรถือเอาแห่งโรค เป็นข้อที่ ๕

การใช้ทรัพย์ด้วยวิธีทั้ง ๕ นี้ แม้โรคทรัพย์หมดสิ้นไป เขาก็ไม่เดือดร้อนใจ นี่เป็น หลักการใช้ทรัพย์ให้เกิดความสุข ตามแนวที่ทรงเทศนาต่อท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี การใช้จ่าย ทรัพย์ ๕ วิธีนี้ ถือเป็นการเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น และถือว่าการปฏิบัติเช่นนี้ เป็นหนทางของอารยชน ดังภาษิตว่า “มีน้อย ก็พึงให้ตามน้อย มีปานกลาง ก็พึงให้ปานกลาง มีมากก็พึงให้ตามมาก การไม่ให้เลยย่อไม่สมควร : แนะนำโกสีย์เศรษฐี เราบอกเล่ากับท่านว่า จงให้ปันและจงกินใช้ จงขึ้นสู่มรรคาของอริยชนเถิด ผู้กินคนเดียวไม่ได้ความสุขดอก”^๗ ฆราวาสธรรมข้อนี้ที่นำมาเพื่อ จะใช้ในชีวิตประจำวัน คือ เมื่อมีทรัพย์ก็จงใช้ทรัพย์ให้เกิดความสุข มีคนมีทรัพย์จำนวนมาก มีแล้วไม่ใช้ทรัพย์ให้เกิดความสุข ทั้งแก่ตนเอง บิดามารดา และหมู่ญาติ และบริวารทั้งหลาย คือ เป็นเศรษฐีตระหนี่ ถี่เหนียว ดังสุภาษิตว่า “ผ้าจีวรห่อทอง” ตัวอย่างในพระสูตรที่ยกถึงเศรษฐีชื่อ โกสีย์ยะ เป็นตัวอย่างเศรษฐีถี่เหนียวในพุทธกาล ในปัจจุบันคนมีโรคทรัพย์จำนวนมากที่มีทรัพย์ แล้วไม่บริโภคทรัพย์ที่มีเพื่อความสุข เขาเพียงแต่มีความสุขที่มีทรัพย์ คือ สุขเกิดจากการมีทรัพย์ นั่งนับนั่งเก็บ แต่ไม่ใช้สอยให้เป็นสุขแก่ตน ไม่แบ่งปันแก่ใคร ใช้ชีวิตเหมือนคนจน คนไม่มี การมีโรคทรัพย์จึงไม่มีประโยชน์^๘

ผู้วิจัยยกหัวข้อธรรมข้อนี้มาเป็นบทถือเป็นฆราวาสธรรมที่จะนำมาใช้ในชีวิต ประจำวัน โดยยก “การใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบให้เกิดความสุข” เพื่อเตือนใจบรรดา “คนมี ทรัพย์ทั้งหลาย” หรืออาจเรียกว่า “เศรษฐี” ถ้านำฆราวาสธรรมข้อนี้ไปปฏิบัติ ก็จะมีชีวิตที่มี ความสุขมาก ในโลกปัจจุบันหนทางที่จะใช้ทรัพย์ที่มีให้เกิดสุข มีมากมายเลือกใช้ไม่ถูก เช่น

๑) มีบ้านและสิ่งอำนวยความสะดวกในบ้านให้สมกับทรัพย์ที่มี เช่น มีเงิน ๑๐ ล้านบาท บ้านก็อาจจะสัก ๕ ล้านบาท พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งปวง มีเครื่องสุขภัณฑ์ งดงาม เครื่องใช้ไฟฟ้าครบทันสมัย เช่น แอร์บ้าน ทีวีจอแบน จอยักษ์ เฟอ์นเจอร์หรูๆ เป็นต้น

^๗ จ. ข. (บาลี) ๒๘/๒๕๐/๘๘.

^๘ อ. ปร. (บาลี) ๒๒/๔๑/๔๘.

๒) มีรถยนต์ ให้พอดีกับทรัพย์ เช่น มีเงิน ๑๐ ล้านบาท หลังจากมีบ้านพร้อมสรรพสิ่งอำนวยความสะดวกแล้ว มีเงินอีก ๑๐ ล้านบาท ก็น่าจะมีรถยนต์อีกสัก ๓ คัน

๓) มีการบริโภคอาหารที่ควร เช่น มีการไปรับประทานอาหารนอกบ้าน พาลูกเมียไปหาของแพงอร่อย ๆ เป็นครั้งคราวตามเทศกาลต่าง ๆ มีเศรษฐกิจจำนวนมากกินอาหารประหยัด เช่น กลางวันกินมาма ๑ ชอง ทั้ง ๆ ที่มีเงินเป็น ๑๐๐ ล้านบาท ๑,๐๐๐ ล้านบาท ก็มี หากเขาละความตระหนี่ได้ กินอยู่ให้เป็นสุข ให้อัมเอม เลี้ยงบิดามารดา ทาส บริวาร และมิตรสหายให้เป็นสุข ให้อัมเอิบ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ชีวิตของท่านเศรษฐีนั้น ๆ ก็จะมีความสุข

๔) ไปทัศนศึกษา ท่องเที่ยว ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นการหาความรู้ทางประสบการณ์ และการพักผ่อน ในประเทศและต่างประเทศ ตามโอกาสอันควร เช่น ทุก ๆ ปี ไปต่างประเทศ ๑ ครั้ง ในประเทศ ๒ ครั้ง ไปทั้งครอบครัว หรือผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันตามโอกาส

ตัวอย่างการใช้ทรัพย์ให้เกิดความสุข ๔ ตัวอย่างนี้ ก็เพื่อจะเชิญชวนท่านเศรษฐีทั้งหลายจงใช้ทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบด้วยความขยันหมั่นเพียร สะสมขึ้นมาด้วยลำแขน อาบเหงื่อต่างน้ำ เป็นของชอบธรรม ได้มาโดยธรรม ให้เกิดความสุขแก่ตน แก่บิดามารดา บุตร ภรรยา มิตรสหาย ผู้ร่วมกิจการงาน บำรุงราชการ ชีวิตก็จะมีแต่ความสุข คนใกล้เคียงทั้งหลายก็จะมีความสุขตาม ประเทศก็ได้ประโยชน์จากการมีของท่านด้วย

การใช้ชีวิตโดยมีทรัพย์แล้วใช้ให้เกิดความสุขสูงสุดของชีวิต เป็นสิ่งที่น่าจะถือปฏิบัติ เพราะเป็นไปตามกระแสโลก พระพุทธศาสนาเองก็ยอมรับถึงความจำเป็นต้องมีโภคทรัพย์อย่างน้อย ปังจย ๔ ดังสุภาษิตที่ตรัสว่า “สพฺเพ สตฺตา อาหารภูมิติกา” แปลว่า สัตว์ทั้งหลายดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร แต่พุทธศาสนาสอนไม่ให้มัวเมาต่อโภคทรัพย์ คือ วัตถุจนเกินไป โดยสอนให้มีชีวิตเป็นอิสระ^๕ ไม่ขึ้นต่อวัตถุจนเกินไป ก็คือ ไม่สยบ ไม่หมกมุ่น ไม่หลงใหลมัวเมา ซึ่งอาศัยความรู้เท่าทันเห็นโทษหรือข้อบกพร่องของวัตถุที่เรียกว่า อาทินวทัสสาวิ และมีปัญญาทำตัวให้เป็นอิสระเรียกว่า นิสสรณปัญญา ผู้มีปัญญาย่อมรู้เท่าทันเห็นโทษของวัตถุ เพราะทรัพย์สิ้นเงินทองหรือโภคทรัพย์ทั้งหลาย โดยธรรมชาติขาดความสมบูรณ์ในตัวของมันเอง เพราะมันมีสภาพไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน แปรปรวนไปได้ ไม่มีใครสามารถเป็นเจ้าของครอบครองได้จริง ไม่อยู่ใน

^๕พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๘๕๒.

อำนาจบังคับบัญชาของเราจริง และจะต้องสูญสลายพรากกันไปในที่สุด ผู้ฉลาดจึงไม่สะสมทรัพย์ไว้ให้เกิดทุกข์ เมื่อมีจึงใช้ทรัพย์นั้นเพื่อประโยชน์ของตน แก่เพื่อนมนุษย์ และบำเพ็ญสังกตวัตถุทั้ง ๔ แบ่งปันกัน สนับสนุนจรรโลงคุณธรรม และคุณภาพของมนุษย์ด้วย

๔.๑.๔ การได้สิ่งที่สมปรารถนาด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและใช้สิ่งที่ได้มาโดยธรรม

สิ่งที่สมปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เป็นสิ่งที่หาได้ยากในโลก ๕ ประการ คือ

- ๑) อายุที่น่าปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เป็นสิ่งที่ได้ยากในโลก
- ๒) วรรณะที่น่าปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เป็นสิ่งที่ได้ยากในโลก
- ๓) สุขที่น่าปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เป็นสิ่งที่ได้ยากในโลก
- ๔) ยศที่น่าปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เป็นสิ่งที่ได้ยากในโลก
- ๕) สวรรค์ทั้งหลายที่น่าปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เป็นสิ่งที่ได้ยากในโลก °°

การได้สิ่งสมปรารถนาทั้ง ๕ ประการ ที่ตรัสกับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เมื่อได้แล้ว ต้องได้ด้วยความซื่อสัตย์ และใช้สิ่งที่ได้โดยธรรม มรवासธรรมข้อนี้ที่ผู้วิจัยยกขึ้นมาเพื่อจะนำไปถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน คือ การได้ยศ ยศหรือตำแหน่งต่าง ๆ ในโลกปัจจุบัน อาจเรียกอีกอย่างว่า “อำนาจ” ในบทที่ ๓ หัวข้อหลักธรรมด้านการเมืองได้วิเคราะห์การได้มาซึ่งยศ หรืออำนาจแล้ว และได้แยกยศไว้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ แล้ว ในที่นี้จะวิเคราะห์การมียศหรืออำนาจแล้วแยกพิจารณาเป็น ๒ ประเด็น คือ

- ๑) ขอให้ได้ยศหรือตำแหน่งหรืออำนาจ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่มีใครไม่ยากมียศมีอำนาจ แต่ขอให้ได้มาโดยชอบธรรม การได้ยศหรือตำแหน่งโดยชอบ เหมาะสม ก็จะเป็นที่ยอมรับของสังคม และจะยืนยันได้ว่า เป็นเกียรติแก่วงศ์สกุล ในปัจจุบันอำนาจที่แสวงมาคือ อำนาจทางการเมือง ได้แก่ การเลือกตั้งสมาชิกสภา ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ในวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๐ ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อันจะเป็นเบื้องต้นที่สภาผู้แทนราษฎรจะได้เลือกนายกรัฐมนตรี ขึ้นมาบริหารราชการแผ่นดิน ยศ คือ ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นตำแหน่งทางการเมืองที่สูงที่สุด ที่ทุก ๆ คนที่เป็นนักการเมืองใฝ่ฝันที่จะได้ที่จะเป็นข่าวคราวก็ปรากฏตลอดเวลาว่า มีการทุจริตโดยประการต่าง ๆ เช่น การซื้อเสียงเพื่อที่จะได้เป็น และมีกระบวนการมีอีกกระบวนการหนึ่ง คือ การสกัดกั้นไม่ให้คนที่คนไม่ปรารถนาให้

°°อ. ปลูก. (บาลี) ๒๒/๔๓/๔๒.

ได้เป็น โดยใช้กระบวนการในระบบราชการ หรือนอกระบบราชการมาสังกัดกันไม่ให้ประชาชนเลือก การทุจริตจึงมีหลายรูปแบบ เมื่อมีผู้แทนราษฎรแล้ว การจะให้สภาผู้แทนราษฎรเลือกนายกรัฐมนตรี ก็ขอให้บริสุทธิ์ ให้ได้มาโดยสุจริต คนที่ได้อำนาจหรือยศโดยไม่ซื่อสัตย์ สุจริตก็จะหาทางประพฤติปฏิบัติที่จะครองยศหรืออำนาจนั้นไว้ โดยวิธีไม่ซื่อสัตย์และไม่สุจริตอีก เพราะคนจะดำรงตำแหน่งอยู่ได้ ก็เพราะการยอมรับของประชาชน เมื่อหนทางที่ได้เป็นหนทางดำไม่ขาว เขาก็จะใช้อำนาจดำ อำนาจมืดนั้นรักษาตำแหน่งของเขาไว้ ผู้เสียหายจึงเป็นประชาชนและประเทศชาติ หากนักการเมืองทุก ๆ คน หรือประชาชนที่จะหวัง “ยศ” หรือตำแหน่งในทุก ๆ ตำแหน่งของสังคม มีคุณธรรม คือ มีความซื่อสัตย์ สุจริต ใช้คุณธรรมในการได้ “ยศ” สังคมและประเทศชาติจะมีแต่ความสง่างาม และความเป็นวัฒนาถาวร และเขาจะได้เป็นวีรบุรุษของชาติ

๒) การใช้ “ยศ” ที่หามาได้โดยธรรม ความสำคัญของการมียศ มีตำแหน่งต่อประชาชนและประเทศชาติ มีมากกว่าการจะได้ยศ ผู้ที่จะได้ตำแหน่งสำคัญสูงสุดสำหรับประเทศ คือ องค์พระประมุข พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ ได้พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงพระอิสริยยศ เป็นพระมหากษัตริย์และทรงมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม ไม่มีข้อบกพร่องเป็นแบบอย่างของผู้มียศ ที่ควรแก่การน้อมนำไปปฏิบัติตามยิ่งนัก ในการบริหารราชการแผ่นดินผู้ได้ตำแหน่งสูงสุด คือ นายกรัฐมนตรี นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นต้นมา เราได้นายกรัฐมนตรี ๒๔ คน และมีรัฐบาลไปแล้ว ๕๕ ชุด จะได้คณะรัฐมนตรีใหม่ชุดที่ ๕๖ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ นี้ คณะรัฐมนตรีทั้ง ๕๕ ชุด ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา หรือเท่ากับต่อประชาชนทั่วประเทศ เช่น

(๑) ชุดที่ ๑ พระยามโนปกรณนิติธาดา แถลงเมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ ดังนี้ คณะกรรมการราษฎร จะถือเอาหลัก ๖ ประการ ของคณะราษฎร เป็นนโยบายของรัฐบาลคณะนี้ คือ

- ก. จะรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
- ข. จะรักษาความปลอดภัยในประเทศให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

ค. จะบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎร ในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะพยายามหางานให้ราษฎรทำโดยเต็มความสามารถ จะร่างโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาง

ง. จะต้องให้ราษฎรได้สิทธิเสมอภาคกัน

จ. จะต้องให้ราษฎรมีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการ ดังกล่าวข้างต้น

ช. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

จะเห็นได้ว่า รัฐบาลคณะแรก ล้วนมีปณิธานเพื่อจะใช้อำนาจที่มีโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของมวลราษฎรในทุกๆ ด้าน

(๒) ชุดที่ ๒ คณะรัฐมนตรีคณะที่ ๒๕ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ แลลงเมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ นโยบายของรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ แลลงสั้น ๆ ต่อรัฐสภา เป็นเนื้อหา ๓ หน้ากระดาษ สารสำคัญอยู่ที่บทสรุปที่นายกรัฐมนตรีกล่าวไว้ดังนี้ “ในที่สุดขอเรียนว่า ข้าพเจ้าได้อสาเข้ามาแก้ไขวิกฤติการณ์ของชาติในครั้งนี้ และเท่าที่ปฏิบัติไปแล้ว คงจะเป็นประจักษ์พยานในความซื่อสัตย์สุจริต และความหวังดีต่อประเทศชาติของข้าพเจ้าอยู่แล้ว ฉะนั้น แม้คำแถลงนโยบายของข้าพเจ้าจะไม่ละเอียดถี่ถ้วนอย่างที่เคยปฏิบัติมาก็ขอได้โปรดเชื่อมั่นว่า พร้อมกับนโยบายที่แถลงแล้วนั้น ข้าพเจ้ายังจะมอบชีวิตจิตใจของข้าพเจ้า และรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลชุดนี้ เป็นเดิมพัน เพื่อสร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติ และอำนวยความสุขให้แก่ประชาชนจนถึงที่สุดให้จงได้”

จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ในระบบเผด็จการ แต่ก็สัญญาที่จะซื่อสัตย์สุจริต ในยุค ๒๕๐๒-๒๕๐๖ ประเทศไทยเจริญก้าวหน้ามากในทุกๆ ด้าน มีการพัฒนาประเทศอย่างมีแบบ เป็นครั้งแรก แผนพัฒนาเศรษฐกิจเกิดในสมัยรัฐบาลชุดนี้ ดังคำขวัญว่า “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ” เป็นต้น

ในท้ายที่สุดเมื่อท่านได้ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว ก็ปรากฏในภายหลังว่า ท่านมีเรื่องทุจริต จนถูกยึดทรัพย์จำนวนมาก

(๓) ชุดที่ ๓ คณะรัฐมนตรี คณะที่ ๔๒ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ แลลงนโยบายวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๒๓ เป็นการแถลงนโยบายของพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ในการเป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งแรก นโยบายมีถึง ๒๑ หน้า ที่จะหยิบยกเป็นตัวอย่าง คือ

“๖. ศิลป วัฒนธรรม ศาสนา และลักษณะสังคมไทย ฯลฯ

๖.๔ จะส่งเสริมให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตามครรลองของ
ศีลธรรม จริยธรรมเป็นพิเศษ โดยกวัดขั้นความประพฤติของข้าราชการให้เป็นที่น่าเชื่อถือ ศรัทธา
และเป็นตัวอย่างที่ดีงามของสังคม”

คำประกาศนโยบายเรื่องศาสนาให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตามครรลองศีลธรรม
และจริยธรรม เป็นการประกาศที่จะใช้ศาสนาช่วยด้านศีลธรรม และจริยธรรม พลเอก เปรม
ติณสูลานนท์ เป็นตัวอย่างของนายกรัฐมนตรี ที่ทศความซื่อสัตย์ สุจริต จนเป็นนายกรัฐมนตรีถึง
๓ สมัย คือ สมัยที่ ๔๒ ๔๓ ๔๔ หรือตั้งแต่วันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๒๓ ถึงวันที่ ๔ สิงหาคม
๒๕๓๑ เป็นเวลา ๘ ปี

การยกตัวอย่างนายกรัฐมนตรี ๓ ท่าน มาเป็นแบบ คือ นายกรัฐมนตรีคนแรก
นายกรัฐมนตรีที่เป็นเผด็จการ และถูกยึดทรัพย์ และนายกรัฐมนตรี ที่เป็นสัญลักษณ์ความเป็น
คนซื่อสัตย์ เมื่อพ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ก็ได้เป็นรัฐบุรุษ และเป็นองคมนตรี โดยเป็น
ประธานองคมนตรี จนถึงปัจจุบัน

รัฐบาลทุกรัฐบาล มีสัญญาเรื่องจะดำรงตำแหน่งบนความซื่อสัตย์ สุจริต ทุกรัฐบาล
ประชาชนสมหวังบ้าง ไม่สมหวังบ้าง แต่คุณธรรมข้อที่ว่า จะใช้สิ่งที่สมปรารถนา คือ ยศหรือ
ตำแหน่งโดยธรรม และได้ตำแหน่งด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ก็ถูกหยิบยกเป็นสัญญาระหว่างผู้จะ
ปกครองประเทศ กับราษฎรผู้ถูกปกครอง ทุกยุคทุกสมัย ดังนั้น การได้ยศได้ตำแหน่งของสังคม
มีความจำเป็นที่จะต้องผดุงคุณธรรมไว้ ขอให้ทุก ๆ คนได้ยศและตำแหน่งด้วยความสามารถ
ได้มาโดยธรรม และใช้ยศและตำแหน่งนั้น ๆ ด้วยความเป็นธรรม ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น
ทั้งนี้ เพื่อความจำเริญ และความสงบสุขของสังคม

๔.๑.๕ การยกย่องภรรยา หรือเลือกภรรยาโดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน

ในภริยาสูตร พระผู้มีพระภาค ตรัสต่อนางสุชาดา ลูกสะใภ้ของท่านอนาถบิณฑิก
เศรษฐี ว่ามี ๗ ชนิด คือ ภรรยาเยี่ยงเพชรฆาต ภรรยาเยี่ยงโจร ภรรยาเยี่ยงนาย ภรรยาเยี่ยง
มารดา ภรรยาเยี่ยงพี่สาวหรือน้องสาว ภรรยาเยี่ยงเพื่อน และภรรยาเยี่ยงทาสรับใช้ ซึ่งหากจะ
ศึกษา “ภรรยา” โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ภริยาทั้ง ๗ ชนิด ก็จะไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิ
มนุษยชน คือ หลักว่าด้วยความเสมอภาคกัน สตรีประเทศไทย ได้พยายามเรียกร้องสิทธิสตรี

เพื่อความเท่าเทียมกันกับชาย จนในที่สุดถึงกับบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๐ ว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน” ชื่อเรียกร้องของสตรี สมัยตั้งแต่ยกร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ประสบความสำเร็จมาก เพื่อให้เห็นภาพทั้งหมดในรัฐธรรมนูญทั้ง ๒ ฉบับดังกล่าว จึงจะขอนำความที่เกี่ยวกับสิทธิสตรีหรือความเสมอภาคของชายหญิงมาเปรียบเทียบกันดังต่อไปนี้

เนื้อหาของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และ ๒๕๕๐ ในประเด็นหลักเกี่ยวกับสถานภาพสตรี มีดังนี้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐
มาตรา ๓ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้	มาตรา ๓ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม
มาตรา ๔ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย	มาตรา ๔ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง
มาตรา ๕ ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน	มาตรา ๕ ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน
มาตรา ๖ รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้	มาตรา ๖ รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎหรือข้อบังคับ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้
มาตรา ๒๖ การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้	มาตรา ๒๖ การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐
มาตรา ๒๗ สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครอง และผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง	มาตรา ๒๗ สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยายหรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง
มาตรา ๓๐ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้ มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม	มาตรา ๓๐ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้ มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม
มาตรา ๕๓ เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัว มีสิทธิได้รับความคุ้มครองโดยรัฐจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม เด็กและเยาวชนซึ่งไม่มีผู้ดูแล มีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอบรมจากรัฐทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ	มาตรา ๕๒ เด็กและเยาวชน มีสิทธิในการอยู่รอดและได้รับการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจและสติปัญญา ตามศักยภาพในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ เด็ก เยาวชน สตรี และบุคคลในครอบครัว มีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากรัฐ ให้ปราศจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม ทั้งมีสิทธิได้รับการบำบัดฟื้นฟูในกรณีที่มีเหตุดังกล่าว การแทรกแซงและการจำกัดสิทธิของเด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัว จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐
	อำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อสงวนและรักษาไว้ซึ่งสถานะของครอบครัวหรือประโยชน์สูงสุดของบุคคลนั้น เด็กและเยาวชนซึ่งไม่มีผู้ดูแลมีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอบรมที่เหมาะสมจากรัฐ
มาตรา ๘๐ รัฐต้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว และความเข้มแข็งของชุมชน รัฐต้องสงเคราะห์คนชรา ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพและผู้ด้อยโอกาส ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้	มาตรา ๘๐ รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านสังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้ (๑) คุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน สนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาปฐมวัยส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัวและชุมชน รวมทั้งต้องสงเคราะห์และจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุ ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพและผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้ (๒) ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาระบบสุขภาพที่เน้นการสร้างเสริมสุขภาพอันนำไปสู่สภาวะที่ยั่งยืนของประชาชน รวมทั้งจัดและส่งเสริมให้ประชาชนได้รับบริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้เอกชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาพและการจัดบริการสาธารณสุข โดยผู้มีหน้าที่ให้บริการดังกล่าวซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรฐานวิชาชีพและจริยธรรมย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย (๓) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษา ในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความต้องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นใน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐
	การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (๔) ส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนองค์กรทางศาสนา และเอกชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามาตรฐานคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมและสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ (๕) ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาวิจัยในศิลปวิทยาการแขนงต่างๆ และเผยแพร่ข้อมูลผลการศึกษาวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนการศึกษาวิจัยจากรัฐ (๖) ส่งเสริมและสนับสนุนความรู้รักสามัคคีและการเรียนรู้ ปฏิบัติต่านึก และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ตลอดจนค่านิยมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น
มาตรา ๑๕๐ การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่ประธานสภาผู้แทนราษฎรวินิจฉัยว่ามีสาระสำคัญเกี่ยวกับเด็ก สตรี และคนชรา หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ หากสภาผู้แทนราษฎรมิได้พิจารณาโดยกรรมาธิการเต็มสภา ให้สภาผู้แทนราษฎรตั้งคณะกรรมการวิสามัญขึ้นประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนเกี่ยวกับบุคคลประเภทนั้นมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสามของจำนวนกรรมการทั้งหมด	มาตรา ๑๕๑ ร่างพระราชบัญญัติใด พระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยและพระราชทานคืนมายังรัฐสภาหรือเมื่อพ้นเก้าสิบวันแล้วมิได้พระราชทานคืนมา รัฐสภาจะต้องปรึกษาร่างพระราชบัญญัตินั้นใหม่ ถ้ารัฐสภามีมติยืนยันตามเดิมด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภาแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายอีกครั้งหนึ่งเมื่อพระมหากษัตริย์มิได้ทรงลงพระปรมาภิไธย พระราชทานคืนมาภายในสามสิบวันให้นายกรัฐมนตรีนำพระราชบัญญัตินั้นประกาศในราชกิจจานุเบกษาใช้บังคับเป็นกฎหมายได้เสมือนหนึ่งว่าพระมหากษัตริย์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว

ในหัวข้อที่ ๔.๑.๕ การยกย่องภริยาหรือเลือกภริยา โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนที่ยกขึ้นมาในบทที่ว่าด้วยธรรมที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน นั้น ก็ด้วยคำนิยาม พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี มีพระสูตรที่เกี่ยวกับภริยา เป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่อง “ภริยา” เมื่อ ๒๕๕๐ ปีก่อน ภริยาทั้ง ๗ ได้อธิบายไว้พอสมควรแล้ว

ในการวิจัยครั้งนี้ประสงค์จะพิจารณาเรื่อง “ภรรยา” ในปัจจุบันว่า ยังเป็นไปตามภริยาสูตรหรือไม่ หากจะดูจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และ ๒๕๕๐ ที่บัญญัติเกี่ยวกับเรื่องชาย-หญิง ก็จะได้ข้อเท็จจริงดังตารางที่แสดงให้เห็นในรัฐธรรมนูญ ทั้ง ๒ ฉบับแล้ว ในชีวิตจริง ปัจจุบันจากประสบการณ์ของผู้วิจัย เห็นว่า สามภรรยา ยังมี ๗ ชนิด ดังพระสูตร ไม่ว่าโลกจะพัฒนาอย่างไร แม้หญิงจะเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียม ก็เป็นข้อเรียกร้องภายนอกบ้าน ในบ้านคือในชีวิต ความเป็นสามภรรยา ยังจะคงมีสามภรรยาทั้ง ๗ ชนิดอยู่ แต่รูปแบบอาจเปลี่ยนแปลงไป โลกปัจจุบันเป็นโลกยุคโลกาภิวัตน์ เป็นโลกวัตถุนิยม ความเจริญทางวัตถุ ทำให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตมากมาย และได้มาด้วยเงินจำนวนมาก หมายความว่า ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงมาก ทั้งสามภรรยา จำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้านเป็นส่วนใหญ่ การจะแบ่งแยกหน้าที่สามี-ภรรยา เช่นโบราณทำได้ยาก ความจำเป็นนี้ จึงทำให้ทั้งสามภรรยา ต้องรวมเป็นหนึ่งเดียว ใครว่างพอจะทำอะไรให้กันและกัน และในครอบครัวก็ต้องทำ ในทัศนะของผู้วิจัยมีความเห็นกรณีภริยาด้านสิทธิมนุษยชนดังนี้

๑) การให้เกียรติซึ่งกันและกัน ชีวิตแต่งงาน ในวันแต่งงานมีประเพณี ตักบาตรในพิธีสงฆ์ ระหว่างเจ้าบ่าวและเจ้าสาว มักจะมีคนสอนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งว่า ให้จับทัพพีเหนื่อกัน เช่น ให้หญิงจับบน แปลว่า ชายจะกลัวหญิง ถ้าชายจับบน หญิงจะกลัวชาย แปลว่า สอนให้ทะเลาะกันแต่วันแรก ชีวิตคู่ ควรเริ่มด้วยความรักนั้น เป็นจุดเริ่ม แต่เมื่อแต่งงานแล้วความรัก ไม่พอ การให้เกียรติกันและกันจะยิ่งยิ่งกว่า “รัก” การให้เกียรติกันแลกกัน คือ ไม่ใช่เห็นว่า ใครสำคัญกว่ากัน ไม่คิดว่าใครเป็นช้างเท้าหน้า ช้างเท้าหลัง แต่จะเคารพให้เกียรติกันและกัน อันเป็นจุดเหมือนสิทธิมนุษยชน คือ ชาย-หญิงเท่าเทียมกัน แต่ในความหมายสิทธิคู่จะกระด้าง จึงไหวจึงพริบกัน แต่การให้เกียรติกันและกัน เป็นการโอนอ่อนให้กันและกัน ไม่คิดว่าใครใหญ่ใครเล็ก

๒) เชื่อใจซึ่งกันและกัน สามภริยา เมื่ออยู่ด้วยกันไปนาน ๆ มักจะไม่เชื่อกัน ใครกลับบ้านผิดเวลา ก็จะมีคำถามมากมายชวนให้ทะเลาะกัน หากมีความเชื่อใจกัน ไม่ถามคาดคั้นกัน ปัญหาที่จะไม่มี เมื่อเชื่อใจกัน การไปไหนคนเดียวกลับมาอีกฝ่ายต้องดีใจ คำถามที่ดีคือ “เหนื่อยไหม” “หิวไหม” ไม่ใช่ถามว่า “ไปไหนมา ๆ” การปลูกฝังนิสัยเชื่อใจกันและกัน ก็เป็นสิทธิมนุษยชนอีกชนิดหนึ่ง

๓) ให้อภัยกัน ชีวิตคู่ ไม่มีใครไม่ผิดใจกัน เหมือนโบราณกล่าวว่า “ลั่นกับฟัน” จำเป็นที่จะต้องมีความอดทน คือ “อภัย” ให้อภัยกัน ไม่จำสิ่งไม่ดีของกันและกัน จุดสำคัญคนที่เก็บคำพูดไม่ดีของอีกฝ่ายได้ สะสมไปสะสมไป จากที่อยู่ด้วยกันยึด การให้อภัยจึงเป็นเสมือนโซ่ทองที่จะคล้องใจกันและกันได้

๔) ช่วยเหลือเกื้อกูลไม่แบ่งแยกหน้าที่โดยเด็ดขาด ในยุคปัจจุบัน การให้สามีไปทำงานหาเงินเพียงคนเดียว ภริยาเป็นแม่บ้านทำได้ยาก แม้งานบ้านมีกวาดบ้าน ถูบ้าน ทำกับข้าว อะไรก็รื้อยแปดภายในบ้าน โดยวัฒนธรรมไทย เป็นงานของแม่บ้าน เมื่อภรรยาต้องออกไปทำงาน บางคนทำงานมากกว่าสามีเสียอีก งานบ้านคนมีเงินก็อาจจ้างแม่บ้าน ถ้าไม่มีก็ต้องใช้คุณธรรมข้อนี้ คือ เกื้อกูลกัน ใครว่างพอจะทำอะไรก็ทำให้อีกฝ่ายหนึ่ง ครอบครัวจะปกติสุข และจะยั่งยืน

ตัวอย่าง ๔ ประการที่ยกมาประกอบเสริมชีวิตสามี-ภริยา จะสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน คือ ความเสมอภาคกันในครอบครัว คือ ให้เกียรติกัน เชื่อใจกัน ให้อภัยกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่แบ่งแยกงานตามวัฒนธรรมเดิม ครอบครัวที่ถือหลักสิทธิมนุษยชนนี้จะเป็นครอบครัวที่มีความอบอุ่น และเชื่อว่า จะอยู่กันร่มเย็น เป็นสุข ชั่วฉินนิรันดร์

กล่าวโดยสรุป หลักธรรมทั้ง ๕ ด้าน ที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน คือ การรู้จักแสดงความรักความปรารถนาสูงสุด การใช้ชีวิตไม่เป็นหนี้ การมีทรัพย์และใช้ทรัพย์ให้เกิดความสุข ทรัพย์ได้มาโดยชอบ ได้ยศได้ตำแหน่งมาโดยซื่อสัตย์ สุจริต และใช้ตำแหน่งโดยธรรม มีภริยาให้ความเสมอภาค การพลีสิทธิมนุษยชนซึ่งกันและกัน เชื่อว่าบุคคลที่มีพระบารมีธรรมทั้ง ๕ ประการ นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน จะทำให้ชีวิตมีความสุขความเจริญตลอดไป

๔.๒ บทสรุป

จากการศึกษาหลักธรรมสำหรับภรรยาในพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี โดยศึกษาเฉพาะหลักธรรมบางข้อไม่ได้ศึกษาหมดทุก ๆ พระสูตร สามารถสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

๑) มูลเหตุความเป็นมาให้ศึกษาหลักธรรมจากพระสูตรที่ทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี ก็เห็นว่า เป็นธรรมสำหรับชีวิตภรรยา เหมาะที่ข้าพเจ้าผู้วิจัยจะพึงศึกษาค้นคว้าทำนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นอุบาสกที่มีศรัทธามั่นคงต่อพระพุทธเจ้า และต่อพระพุทธศาสนา ท่านทุ่มเทกำลังทรัพย์ กำลังกาย เพื่อพระพุทธเจ้า และพุทธศาสนามากที่สุด

๒) ผู้วิจัยได้ศึกษาพุทธวิธีที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นรवास โดยศึกษาวิธีการสอนที่ทรงแสดงแก่พุทธบริษัท โดยเริ่มศึกษาจาก

- (๑) ปรัชญาพื้นฐานเกี่ยวกับการสอน
- (๒) คุณสมบัติของผู้สอน อันเป็นคุณสมบัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรง
- (๓) หลักทั่วไปในการสอนเกี่ยวกับเนื้อหา หรือเรื่องที่สอนเกี่ยวกับตัวผู้เรียน และผู้สอน
- (๔) ลีลาการสอนของพระพุทธเจ้า
- (๕) วิธีการสอนแบบต่าง ๆ เช่น แบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบคำถาม

เป็นต้น

- (๖) กลวิธีและอุปายในการสอน ซึ่งมีกลวิธีหรืออุปายถึง ๑๐ วิธีด้วยกัน

เมื่อศึกษาถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้แสดงถึงการเทศนาต่อบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา โดยมีตัวอย่างประกอบ รวมถึงวิธีการที่ทรงสอนต่ออนาถบิณฑิกเศรษฐี และได้ศึกษาถึงอภยาศัยของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ว่ามีอะไรบ้างด้วย

๓) วิเคราะห์หลักธรรมสำหรับนรवासที่ทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี โดยแบ่งเป็นด้านต่าง ๆ ๕ ด้าน คือ

- (๑) หลักธรรมด้านสังคม แบ่งการศึกษาด้านสังคมเป็น ๓ แนวทาง คือ

ก. ธรรมสำหรับผู้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา เช่น การบูชาพระรัตนตรัย ทุก ๆ วัน การให้ทาน

ข. ธรรมเพื่อดำเนินชีวิตให้รุ่งเรือง คือ การระวังรักษาจิต การไม่พยายาท

ค. ธรรมที่เป็นสวัสดิการสังคม คือ การหาทรัพย์มาโดยชอบและใช้ทรัพย์นั้นเพื่อตนเอง บิดา มารดา บุตร ภริยา บริวาร ใช้ป้องกันภัยต่าง ๆ เสี่ยงภัยอากร และทำบุญในโอกาสต่างๆ

(๒) หลักธรรมด้านเศรษฐกิจ ในด้านเศรษฐกิจได้แยกศึกษาเป็นพระสูตร ๔ พระสูตร คือ

ก. ปัตตกัมมสูตร ซึ่งกล่าวถึงสิ่งน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ๔ ประการ คือ การขอให้มีทรัพย์สมบัติ มีบริวารสมบัติ มีอายุยืน ตายแล้วขอให้ไปสวรรค์ ถ้าจะได้ถึงปรารถนาให้ประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประการ คือ มีศรัทธาเชื่อว่าการตรัสรู้ของพระศาสดามีศีล คือศีล ๕ ถึงพร้อมด้วยการบริจาค และถึงพร้อมด้วยปัญญา

ข. อานันยสูตร ซึ่งกล่าวถึงความสุขที่ภุคส์ถ์พึงได้รับ ๔ ประการ คือ สุขเกิดจากการมีทรัพย์ สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ และสุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ

ค. กามโกติสูตร กล่าวถึงตามโกติบุคคล ๑๐ จำพวก ซึ่งอาจแบ่งได้ ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

กลุ่มที่ ๑ ข้อ ๑ ถึง ๓ พวกแสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ได้แล้ว ไม่เลี้ยงตนเอง ไม่แบ่งปัน ไม่ทำบุญ หรือเลี้ยงตนเองแต่ไม่แบ่งปัน ไม่ทำบุญ หรือเลี้ยงตนเองแบ่งปัน แต่ไม่ทำบุญ

กลุ่มที่ ๒ ข้อ ๔-๖ พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบบ้าง โดยไม่ชอบบ้าง ช่มชู้บ้าง ไม่ช่มชู้บ้าง ได้ทรัพย์มาแล้วไม่เลี้ยงตนเอง ไม่แบ่งปัน ไม่ทำบุญ หรือเลี้ยงตนเองแต่ไม่แบ่งปัน ไม่ทำบุญ

กลุ่มที่ ๓ ข้อ ๗-๑๐ พวกได้ทรัพย์โดยชอบ ไม่ช่มชู้ ไม่จีจิง ได้ทรัพย์มาแล้ว ไม่เลี้ยงตนเอง ไม่แบ่งปัน ไม่ทำบุญ หรือเลี้ยงตนเอง ไม่แบ่งปัน ไม่ทำบุญ หรือเลี้ยงตนเอง แบ่งปัน แต่ไม่ทำบุญ ส่วนข้อสุดท้ายคือข้อ ๑๐ คือ ได้ทรัพย์โดยชอบ ไม่ช่มชู้ ไม่จีจิง ได้ทรัพย์มาแล้ว เลี้ยงตนเอง แบ่งปัน และทำบุญ ตามโกติบุคคลชนิดที่ ๑๐ ถือเป็นกลุ่มบุคคลที่ดีที่สุด จะได้รับคำยกย่อง ไม่มีเรื่องคิดเคียด

ง. อาทิสสูตร ซึ่งมีเนื้อหาดูคล้ายกับปิตตกัมมมสูตร ต่างกันเพียงการใช้ทรัพย์ จึงไม่ได้แสดงโดยละเอียด

(๓) หลักธรรมด้านการบริหารและการปกครอง หลักธรรมด้านนี้ ได้แยกศึกษาเป็น ๒ หัวข้อ คือ

ก. ธรรมที่เป็นธรรมเนียมของสังคม หรือประเทศ ได้แก่ ธรรมที่เรียกว่า ศีล ๕ อันเป็นหลักศีลธรรมของสังคม เป็นธรรมเนียมของสังคม คือ บุคคลไม่ฆ่าสัตว์ ไม่กล่าวเท็จ ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่คบหาภรรยาของชายอื่น และไม่หมกมุ่นในการดื่มสุรา และเมรัย ศีล ๕ นี้ถือเป็นหลักศีลธรรมอันดีงามของสังคมและของประเทศ

ข. สิ่งน่าปรารถนาแต่หาได้ยากในโลก คือ การทำให้ประชาชนพลเมืองเป็นคนมีอายุยืน วรรณะผ่องใส มีความสุข ได้ยศศักดิ์ และตายไปแล้วไปสวรรค์ การบริหารประเทศที่จะทำให้พลเมืองได้สิ่งน่าปรารถนาแต่หาได้ยากในโลกทั้ง ๕ ประการนี้ จำเป็นต้องมีรัฐบาลที่มีความสามารถ จึงจะจัดการให้ประชาชนมีชีวิตสมปรารถนาได้

(๔) หลักธรรมด้านการเมือง ในทางการเมืองหมายถึงการแข่งขัน เพื่อการแสวงหาอำนาจ ซึ่งในระบอบประชาธิปไตย เช่นประเทศของเรา การเมืองจึงเป็นเรื่องของ “นักการเมือง” ที่แข่งขันกัน เพื่อให้ได้อำนาจ ผ่านระบบต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ อันเป็นกติกาของนักการเมือง โดยรัฐธรรมนูญกำหนดให้มีพรรคการเมือง อันเป็นต้นสังกัดของนักการเมือง ที่มีอุดมการณ์ต่าง ๆ ใครมีอุดมการณ์เดียวกันก็จะอยู่พรรคเดียวกัน ในบทนี้ผู้วิจัยเสนอเรื่องการแข่งขันให้ได้มาซึ่งอำนาจ ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร คือ นายกรัฐมนตรี ซึ่งพรรคการเมืองที่ได้เสียงข้างมากจากการเลือกตั้ง ก็มีสิทธิได้ตำแหน่งไป ฝ่ายนิติบัญญัติ คือ ประธานรัฐสภา ก็จะได้แก่ พรรคการเมืองเสียงข้างมาก มาเป็นประมุขฝ่ายนี้ ฝ่ายตุลาการ เป็นอำนาจได้มาโดยการโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้ง เรียกประธานศาลฎีกา พระสูตรที่นำมาศึกษาในหัวข้อนี้ คือ อัญญสูตร โดยวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะหัวข้อที่ว่า “ยศ” ซึ่งแยกศึกษาทั้งยศทางธรรม คือ สมณศักดิ์ชั้นต่าง ๆ และยศทางโลก คือ ตำแหน่งต่าง ๆ ในทางราชการ รวมทั้งตำแหน่งทางการเมือง ดังกล่าวข้างต้น การจะได้สิ่งน่าปรารถนาที่หาได้ยากในโลกทั้ง ๕ ประการ โดยเฉพาะ “ยศ” พระพุทธเจ้าสอนว่า ไม่ใช่ได้มาโดยการอ้อนวอนแต่จะได้มาเพราะ “บำเพ็ญความไม่ประมาท” ซึ่งในโลกปัจจุบัน ยศและตำแหน่งทั้งหลาย หากผู้ใดประมาทก็จะได้ยศหรือตำแหน่ง หรือแม้ได้มาแล้ว “ยังประมาท” ก็จะรักษายศหรือตำแหน่งนั้นไว้ได้ สมควรที่สาธุชนทั้งหลายที่ปรารถนาสิ่งน่าปรารถนา น่ารัก น่าใคร่ ทั้ง ๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และตายแล้วไปสวรรค์ หรือบำเพ็ญความไม่ประมาทอยู่ตลอดเวลาด้วย

(๕) หลักธรรมด้านการครองเรือน ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้ยกกรรยา ๗ จำพวก ในภริยาสูตรมาเสนอ คือ ภรรยาเยี่ยงเพชรฆาต ภรรยาเยี่ยงโจร ภรรยาเยี่ยงนาย ภรรยาเยี่ยงมารดา ภรรยาเยี่ยงพี่สาวหรือน้องสาว ภรรยาเยี่ยงเพื่อน และภรรยาเยี่ยงทาสรับใช้ ใน ๗ จำพวกนี้ ภรรยามีถึง ๔ คือ ภรรยาเยี่ยงมารดา พี่สาวหรือน้องสาว เพื่อน และทาสรับใช้ที่ไม่ดี คือ ภรรยาเพชรฆาต โจร และเยี่ยงนาย ไม่มีใครยากได้ภรรยาไม่ดี และไม่มีภรรยาที่ยากได้สามีไม่ดี หลักธรรมว่าด้วยภรรยา ๗ จำพวก อาจเรียกสามี ๗ จำพวกได้ด้วย เมื่อรู้ธรรมนี้แล้ว สมควรที่ภรรยาและสามี พึงเป็นภรรยาที่ดี ๔ ประการ และสามีที่ดี ๔ ประการด้วย

๔) การประยุกต์หลักธรรมสำหรับฆราวาสที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี มาใช้ในชีวิตประจำวัน ธรรมที่ผู้วิจัยน้อมนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ได้กำหนดไว้ ๕ ประการ คือ การแสดงความเคารพบุคคลสูงสุด การใช้ชีวิตโดยไม่เป็นหนี้ การใช้ทรัพย์ที่ได้มา

โดยชอบให้เกิดความสุข การได้สิ่งที่สมปรารถนา ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และใช้สิ่งที่ได้มาโดยธรรม และการยกย่องภรรยาหรือเลือกภรรยาโดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

(๑) การแสดงความเคารพบุคคลสูงสุด ผู้วิจัยยกตัวอย่างการแสดงความเคารพ โดยการ “กราบ” ซึ่งในสังคมไทยมี ๕ กลุ่มบุคคล คือ การกราบบูชาพระพุทธเจ้า การกราบพระสงฆ์ การถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การกราบบิดามารดา และภริยากราบเท้าสามี อันเป็นวัฒนธรรมโบราณ

(๒) การใช้ชีวิตโดยไม่เป็นหนี้ คือ การใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยยกทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นตัวอย่างของการใช้ชีวิตโดยไม่เป็นหนี้ ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตด้วยทางสายกลาง มีความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ภายใต้อิทธิพลของความรู้ คือ รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และเงื่อนไขคุณธรรม คือ ซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน สติปัญญา และแบ่งปัน

(๓) การใช้ทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบให้เกิดความสุข การใช้ทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบ และใช้ให้เกิดความสุข ตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าสอนมี ๕ ประการ คือ

ก. ใช้ทรัพย์เลี้ยงดูบิดามารดา บุตร ภรรยา คนรับใช้ กรรมกรคนงาน

ข. เลี้ยงดูมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานทั้งหลาย

ค. ใช้ปกป้องภัยอันตราย จากน้ำ ไฟ พระราชา โจร หรือทายาท

ง. ใช้ทำพิธี ๕ คือ สงเคราะห์ญาติ ต้อนรับแขก ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ

บำรุงราชการ และถวายเทวดาหรือบำรุงศาสนา

จ. ประดิษฐานทักษิณอันสูงส่งในสมณและพราหมณ์ ที่ประพฤติปฏิบัติชอบ

โดยปัจจุบันเห็นว่า สมควรใช้ทรัพย์ให้เกิดความสุขที่จะมีสิ่งอำนวยความสะดวก มีบ้านใหญ่ รถ อุปกรณ์เครื่องใช้ทั้งหลายให้เป็นสุข ไม่เก็บเงินไว้เฉยๆ โดยเป็นอยู่แบบคนจน

(๔) การได้สิ่งปรารถนาด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต และใช้สิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม สิ่งสมปรารถนาที่ผู้วิจัยยกขึ้นศึกษามี ๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และตายแล้วไปสวรรค์ ซึ่งการจะได้ทั้ง ๕ ประการนี้ ต้องได้ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต โดยยกตัวอย่างการได้ยศ หรือตำแหน่ง และให้ใช้ตำแหน่งนั้นโดยธรรม ผู้วิจัยยกตัวอย่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันเถลิงถวัลยราชสมบัติ ได้ทรงพระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” และยกตัวอย่างรัฐบาล

๓ ชุด ที่ล้วนสัญญาว่าจะนำพาประเทศไปโดยธรรม คือ รัฐบาลชุดที่ ๑ พระยามโนปกรณนิติธาดา ชุดที่ ๒ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และชุดที่ ๓ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์

(๕) การยกย่องภริยาหรือเลือกภริยาโดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ในปัจจุบันมีการเรียกร้องให้ชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน จนในที่สุดได้มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และ ๒๕๕๐ มาตรา ๓๐ ว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ...” ในด้านสิทธิมนุษยชน ผู้วิจัยเสนอการอยู่ร่วมกันดังนี้ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน เชื่อใจกันและกัน ให้อภัยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มิใช่แบ่งหน้าที่กันแบบโบราณ

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

พุทธวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ฆราวาส มีปรัชญาในการสอน ด้วยทรงเข้าใจปัญหาที่มนุษย์ประสบ คือ ความทุกข์ และมีวิธีแก้หรือดับทุกข์ได้ ทรงวางแผนในการสอน โดยทรงวางแผนล่วงหน้าว่า จะไปโปรดใคร โปรดด้วยวิธีใด เวลาไปแสดงธรรมโปรดจึงประสบความสำเร็จอย่างดียิ่งในทุก ๆ ครั้ง ทั้งนี้ทรงมีคุณสมบัติและบุคลิกภาพที่สง่างาม ด้วยมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ มีพระสุรเสียงไพเราะ ตรัสพระวาจาสุภาพ สละสลวย ทรงมีคุณธรรม คือ พระปัญญาคุณ คือ มีปรีชาหยั่งรู้กฎธรรมชาติ หยั่งรู้ผลของกรรม รู้สภาวะโลก รู้อริยาคัยของสัตว์ทั้งหลาย ระลึกชาติได้ รู้กาลจตุติ และอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย และรู้ความสิ้นไปของอาสวะ พระวิสุทธิคุณ ซึ่งรู้ได้จากที่ไม่ทรงกระทำชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ทรงทำตัวเป็นตัวอย่างแก่คนที่ทรงสอน มีความบริสุทธิ์ใจในการสอน โดยมุ่งประโยชน์ของผู้ถูกสอนมากกว่าประโยชน์ของพระองค์ พระกรุณาธิคุณ คือ เสด็จออกโปรดสรรพสัตว์ทั้งหลาย โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ทรงเป็นกัลยาณมิตร คือ น่ารัก น่าเคารพ น่ายกย่อง รู้จักพูด และมีความทอตนต่อคำพูด ในการสอนทรงมีหลักทั่ว ๆ ไป คือ เกี่ยวกับเนื้อหา ทรงสอนให้เข้าใจง่าย คือ ทรงสอนจากเรื่องง่าย ๆ ไปหายาก สอนตรงเนื้อหา มีเหตุมีผล สอนเท่าที่จำเป็น โดยทรงคำนึงถึงตัวผู้ถูกสอน โดยได้สอนเหมาะกับจริตของคน และปรับการสอนให้เข้ากับบุคคล โดยเอาใจใส่บุคคลเป็นราย ๆ ไป เกี่ยวกับตัวการสอน ทรงเริ่มต้นน่าสนใจ ไม่ทรงสอนเนื้อหาทรงสนทนาทั่ว ๆ ไปก่อน สร้างบรรยากาศในการสอน สอนมุ่งเนื้อหาให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย ทรงมีลีลาในการสอน คืออธิบายชัดเจน จูงใจให้เห็นจริง ให้ฟังโดยไม่เบื่อหน่าย ทรงมีวิธีการสอนแบบต่าง ๆ เช่น แบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา มีกลอุบายในการสอน มีการยกอุทาหรณ์ เปรียบเทียบ ใช้อุปกรณ์

เหล่านี้คือพุทธวิธีในการแสดงพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ในการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างบุคคลที่ทรงแสดงทั้ง ๔ บริษัท กล่าวคือ ภิกษุบริษัท ยกตัวอย่างแสดงแก่ภิกษุเป็นหมู่คณะ และเฉพาะ

บุคคล ๆ บุคคลยกตัวอย่างแก่พระราหุล ภิกษุณีบริษัท ยกตัวอย่างพระนางประชาบดีโคตมี ซึ่งแสดงโดยพระองค์เอง และพระนันทกะแสดงแทนพระองค์ โดยให้พระสงฆ์ผลัดเปลี่ยนไปแสดงธรรมต่อภิกษุณี อุบาสก ยกตัวอย่างทรงโปรดพุทธบิดา และท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี และเพื่อน ๆ ๕๐๐ คน อุบาสิกา ยกตัวอย่างพระนางพิมพา และพระนางเขมา ซึ่งหลังจากฟังพระธรรมเทศนาแล้ว พระนางบรรลुพระอรหันต์ และบวชเป็นภิกษุณี ซึ่งเป็นกำลังของพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่พระศาสนาอย่างยิ่ง

ด้านหลักธรรมสำหรับฆราวาส ผู้วิจยได้ศึกษาและวิเคราะห์จากพระสูตรที่ทรงแสดง แก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี โดยแยกศึกษาเป็นด้าน ๆ ๕ ด้าน คือ ด้านสังคัม ด้านเศรษฐกิจ การบริหารและการปกครอง การเมือง และการครองเรือน

ในด้านสังคัมแยกศึกษาเป็นหมวด ๆ ได้ ๔ หมวด คือ ธรรมสำหรับอุบาสกผู้ใกล้ชิด พระพุทธศาสนา ศึกษาเรื่องการบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งผู้วิจยพบว่าคำบูชาพระรัตนตรัยเป็น พุทธวจนะ การให้ทานวิเคราะห์ถึงผู้ควรให้ของทำบุญ วิธีการให้ทานต้องให้ด้วยความเคารพ สิ่งของที่ควรให้ทาน ศึกษาเรื่องธรรมเพื่อดำเนินชีวิตให้งอกงาม คือ ระวักรักษาจิตและไม่พยายาท ศึกษาเรื่องธรรมที่เป็นสวัสดิการสังคัม คือ มีทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความสุจริต และใช้ทรัพย์นั้น เพื่อเลี้ยงดูมารดาบิดา คนในปกครองให้มีความสุข

หลักธรรมด้านเศรษฐกิจ ศึกษาเรื่องสิ่งน่าปรารถนา ๔ ประการ คือ ทรัพย์สมบัติ บริวารสมบัติ อายุยืน และตายแล้วไปสวรรค์ และศึกษาสิ่งน่าปรารถนาอีกอย่างของคฤหัสถ์ ก็คือ ความสุขจากการมีทรัพย์ การบริโภครทรัพย์ ความไม่เป็นหนี้ และสุขเกิดจากความประพฤติ ไม่มีโทษ

หลักธรรมด้านการปกครอง ศึกษาเรื่องศีล ๕ อันเป็นหลักของสังคัมเสมือนเป็น ธรรมานุญสังคัม และพละ ๕ คือ การเสียวาณิอากร เป็นต้น

หลักธรรมด้านการเมือง ศึกษาเปรียบเทียบว่า เมื่อคนละเมิดศีล ๕ หากเปรียบเทียบกับ การละเมิดกฎหมายจะมีโทษอย่างไร และหากจะเพิ่มโทษ ต้องใช้กระบวนการนิติบัญญัติ จึงจะ แก่กฎหมายที่ลงโทษในเรื่องนั้น ๆ ได้ โดยศึกษาถึงถึงกระบวนการนิติบัญญัติว่าจะใช้อำนาจ ฝ่ายใดบ้าง คือ ต้องใช้ทั้งอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และเมื่อจะลงโทษก็จะใช้อำนาจ ตุลาการ นอกจากนั้นได้ศึกษากระบวนการทางการเมืองที่ได้มาซึ่งยศ หรือตำแหน่งต่าง ๆ ทั้งทางธรรม คือ สมณศักดิ์ต่าง ๆ และทางโลกคือตำแหน่งทางการเมือง เช่น นายกรัฐมนตรี

ประธานรัฐสภา ประธานศาลฎีกา และข้าราชการประจำต่าง ๆ มีปลัดกระทรวง อธิบดี เป็นต้น ซึ่งพระพุทธเจ้าสอนว่า จะได้ยศก็เพราะความไม่ประมาท

หลักธรรมด้านการครองเรือน ได้ศึกษาจากภริยาสูตร คือ ภรรยา ๘ ชนิด คือ ภรรยาเยี่ยงเพชรฆาต ภรรยาเยี่ยงโจร ภรรยาเยี่ยงนาย ภรรยาเยี่ยงมารดา ภรรยาเยี่ยงพี่สาว น้องสาว ภรรยาเยี่ยงเพื่อน และภรรยาเยี่ยงทาส โดยศึกษาถึงความทัดเทียมกันของชายหญิง ตามหลักสิทธิมนุษยชน

ผลจากการศึกษาหลักธรรมด้านต่าง ๆ ทำให้ได้หลักธรรมที่จะนำมาประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน ธรรมที่จะนำมาประยุกต์ใช้ คือ

การแสดงความเคารพบุคคลสูงสุด ในปัจจุบันเราจะเคารพบุคคลโดยการกราบ ถือ เป็นการเคารพสูงสุด เช่น กราบพระพุทธ กราบพระธรรม กราบพระสงฆ์ ถวายบังคม พระมหากษัตริย์ กราบมารดาบิดา เป็นต้น

การใช้ชีวิตโดยไม่เป็นหนี้ เป็นคุณธรรมที่ควรน้อมนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน แบบอย่างที่ดีคือการน้อมนำทฤษฎีเศรษฐกิจแบบพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาใช้ โดยมีหลักการที่เดินทางสายกลาง รู้จักพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ภายใต้อารมณ์ ความรู้ คือ รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และเงื่อนไขคุณธรรม คือ ซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน สติปัญญา แบ่งปัน นำไปสู่ชีวิต เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สมดุล มั่นคง ยั่งยืน

การใช้ทรัพย์สินที่หามาได้โดยชอบให้เกิดความสุข คือ ใช้เลี้ยงมารดาบิดา และบุคคลใน อุปการะอื่น ๆ

การได้สิ่งปรารถนาด้วยความซื่อสัตย์ เช่น ได้ยศได้ตำแหน่งด้วยความซื่อสัตย์ และ ใช้จ่ายหรือตำแหน่งโดยธรรม

การยกย่องภรรยา โดยถือหลักความเสมอภาค หรือหลักสิทธิมนุษยชนเป็นต้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาหลักธรรมสำหรับฆราวาสในพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นาถาภิณฑิกเศรษฐี มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑) การสอนของพระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการมากมายที่ผู้ศึกษาจะพึงศึกษาหาความรู้ถึง พุทธวิธีเหล่านั้น หากจะอ่านพระไตรปิฎกไม่ว่าตอนใด ๆ หากจะค้นหาวิธีการสอนในเรื่องนั้น ๆ ไปด้วย ก็จะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง หากนำมาเขียนเผยแพร่ก็จะเป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่นด้วย

๒) เมื่อทราบพุทธวิธีในการสอนในแต่ละครั้งแล้ว หากเราจะไปสอนไปบรรยายในที่ใด ๆ อาจประยุกต์พุทธวิธีในการสอนมาใช้ให้เข้ากับเหตุการณ์นั้น ๆ เราอาจประสบความสำเร็จในการสอนหรือบรรยายได้

๓) ในการเทศนาของพระพุทธเจ้าต่ออนาถบิณฑิกเศรษฐี มีหลักธรรมที่เป็น “มรณธรรม” หลากหลาย มีครบทุก ๆ ด้าน เช่นตัวอย่างที่ผู้วิจัยยกขึ้นศึกษา ๕ ด้าน ทุก ๆ หัวข้อธรรมเป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของเรา ผู้ศึกษาจึงควรแสวงหาหลักธรรมต่าง ๆ ใน ทุก ๆ พระสูตรที่ทรงสอน ในการวิจัยครั้งนี้ พุทธเฉพาะสอนอนาถบิณฑิกเศรษฐี แต่ยังมีพระสูตรอีกมากมาย หากเราอ่านพระสูตรอื่น ๆ แล้ว พยายามค้นหาหลักธรรมจากพระสูตรนั้น ๆ มาศึกษา ก็จะได้หลักธรรมจำนวนมาก ซึ่งแต่ละหัวข้ออาจจะมีอยู่ในข้อเขียนของท่านผู้รู้ในพระศาสนาอยู่แล้ว หากเราพบหลักธรรมแล้วยังไม่พบว่าใครเขียนไว้ เราจะถอดเอาหลักธรรมนั้น ๆ มาเผยแพร่ ก็จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาสืบไป

๔) การศึกษาค้นคว้าพระสูตรเฉพาะที่ผู้วิจัยยกพระสูตรที่ทรงแสดงแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี ก็มีหลักธรรมหลายด้าน ข้อเสนอแนะก็คือ เราควรจะนำหลักธรรมที่เรารู้มาปฏิบัติมาใช้และให้คนในครอบครัวและผู้ใกล้ชิดได้ใช้ เพื่อให้ครอบครัวของเราตัวเรา คนใกล้ชิดจะได้านิสงส์จากการศึกษาของเราด้วย

๕) หากมีทุนพอสมควรที่จะเผยแพร่ธรรมที่เราศึกษา และวิเคราะห์ไว้แล้ว ออกไปให้กว้างขวาง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แก่ผู้ศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา หรือเป็นประโยชน์แก่นักปฏิบัติ เพื่อที่เขาจะนำไปปฏิบัติ และเขาอาจช่วยเผยแพร่ให้อีก ประโยชน์ที่ได้คือ พระพุทธศาสนาจะได้เจริญพัฒนามั่นในราชอาณาจักรไทย และหากเผยแพร่ในต่างประเทศ พระพุทธศาสนาก็จะแผ่ไพศาลไปทุกมุมโลก นำความร่มเย็น เป็นสุขให้เกิดแก่มวลมนุษย์ในทุก ๆ สังคมด้วย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๒-๒๕๓๕. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒-๒๕๓๕.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕-๒๕๔๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕-๒๕๔๓.

_____. ปกรณ์วิเสศภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕-๒๕๔๓. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๕-๒๕๔๓.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. เกร็ดความรู้ในชาดก. รวบรวมเรียบเรียง โดยพิสิฐ เจริญสุข.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

_____. พุทธวงศ์ประวัติพระพุทธเจ้า ๒๕ พระองค์. รวบรวมเรียบเรียง โดยเอนก จำทอง.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานพุทธเจดีย์. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๕.

กองทุนการเผยแผ่พระพุทธธรรม. ปทานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาลี-ไทย เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์เทคนิค 19, ๒๕๒๕.

_____. ปทานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาลี-ไทย เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,

๒๕๓๕.

_____. ปทานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาลี-ไทย เล่ม ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,

๒๕๓๖.

กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาศัย. การติวทยา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย, ๒๕๓๖.

ขุนศิริวัฒนอาณาทร (พล ศิริวัฒนกุล). สุวรรณภูมิ หรือเมืองทอง. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๕.

จดหมายเหตุแห่งพุทธอาณาจักรของพระภิกษุฟ้าเทียน. แปลเรียบเรียงโดย พระยาสุรินทรฤาชัย.

พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๔๘๐.

ทักษิณ อินทโยธา. ใครคือเจ้าถิ่นลุ่มน้ำเจ้าพระยา. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๔.

ธนิต อยู่โพธิ์. สุวรรณภูมิ. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๑๐.

พระคัมภีร์ชาดกแปล ฉบับ ส.อ.ส. เล่ม ๑-๒๐. กาญจนบุรี : โรงพิมพ์สหการพิมพ์, ๒๕๓๕.

พระถังซำจั๋ง. แปลโดย นายเค่งเหลียน สีนุญเรื่อง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์(ม.ป.ป.).

พระเทพเวที (ประยูร ญัตโต). ตามทางพุทธกิจ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๓๑.

_____. พระพุทธศาสนาในเอเชีย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

_____. อานิสงส์ไตรสรณคมน์. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๒๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). จาริกบุญ-จาริกธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

_____. พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต). เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า.

พระมหาสมปอง มุทิโต. คัมภีร์อภิธานวรรณนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พระราชวรมุนี (ประยูร ญัตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๒๘.

พระวิเวกนันทะและคณะ. อินเดียน้อย. กรุงเทพมหานคร : ที.พี. พรินท์, ๒๕๓๕.

พระศรีกิตติโสภณ. มหาชนบท ๑๖ แคว้น. กรุงเทพมหานคร : กองทุนคุณจวงจันทร์ สิงห์เสนี พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, ๒๕๓๕.

พินยนาถ เชาว์รี. พุทธสถานในอินเดียโบราณ. สภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแปล.

พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

มานิต วัลลิโกดม. สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๑.

มูลนิธิภูมิพล . สัทนิตีปกรณ์ ธาตุมาลา ฉบับภูมิพลโลกิย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภูมิพลโลกิย, ๒๕๒๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕.

รังสี สุทนต์. การธำรงรักษาพระธรรมวินัยโดยอาศัยพระไตรปิฎก. ในเก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) . ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า เล่ม ๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

สมุทภาพแคนพุทธภูมิ. จัดพิมพ์งานฉลองชนมายุ ๘๐ ปี พระสุเมธาธิบดี. ๒๕๔๑.

เสฐียร พันธรัณย์. พุทธสถานในชมพูทวีป เล่มจบ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

แสง มนวิฑูร, ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. .พระรัตนปัญญา ชินกาลมาลีปกรณ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย. หนังสือเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : วิศดอร์เพาเวอร์พอยท์, ๒๕๓๑.

(๒) วิทยานิพนธ์

พระบุญโชค ชยธมฺโม. ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, การศึกษาบทบาทของพระอานนทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระมหาภาณุ ภาณุโก. แนวคิดเรื่องศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาสุทธยา โรจนญาโณ. การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

(๓) ภาษาอังกฤษ

Malalasekera, G.P. **Dictionary of Pali Proper Names. Vols. I, II.** London : Pali Text Society, 1974.

_____. G.P, Editors. **Encyclopaedia of Buddhism. Vols. I, II, III, IV, V.** Published By the Government of Srilanka, Printed of the State Printing Corporation Srilanka, 1961, 1966, 1971, 1979, 1990.

Rhys davids, T.W. and Stede. w. **Pali - English dictionary.** Delhi, : Motilal banarsidass, Reprint 1997.

ประวัติผู้วิจัย

นายจำนงค์ สวมประจำ

เกิด วันเสาร์ที่ ๒๑ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕
สถานที่เกิด บ้านเลขที่ ๗๔ หมู่ที่ ๔ ตำบลบางกระเจ็ด อำเภอบางคล้า
จังหวัดฉะเชิงเทรา
บิดา-มารดา นายต๋วม - นางเจือ สวมประจำ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๔๙๖ สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนวัดบางกระเจ็ด ตำบล
บางกระเจ็ด อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา
พ.ศ. ๒๔๙๖ บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดบางกระเจ็ด ตำบลบางกระเจ็ด อำเภอบางคล้า
จังหวัดฉะเชิงเทรา
พ.ศ. ๒๕๐๓ สอบได้ ป.๓.๓ นักรธรรมชั้นเอก
พ.ศ. ๒๕๐๖ สอบได้ ม.ศ. ๕ (รุ่นแรก) โดยการสมัครสอบ
พ.ศ. ๒๕๐๖ อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ พระอุโบสถวัดสระเกษราชวรมหาวิหาร โดยเป็น
สามเณรรูปแรกที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อยู่ ญาโณทโยมมหาเถร)
สมเด็จพระสังฆราชฯ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระธรรมเจดีย์เป็น
พระกรรมวาจาจารย์และพระราชวิสุทธิเมธี (รายทินนามเดิมของสมเด็จพระพุทธาจารย์
เจ้าอาวาส องค์ปัจจุบัน) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ได้รับฉายา “ติสุสเสโน”
(แปลว่า หมู่ชน ผู้ประเสริฐ)
พ.ศ. ๒๕๐๘ ลาสิกขาบท รวมระยะเวลาที่บรรพชาอุปสมบท ๑๑ ปี (เป็นสามเณร ๕ ปี และ
พระภิกษุ ๒ พรรษา)
พ.ศ. ๒๕๑๐ สอบได้ประกาศนียบัตรประโยคครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) ศึกษาด้วยตนเอง
พ.ศ. ๒๕๑๘ จบปริญญาตรีเศรษฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (เศรษฐศาสตร์
ภาคคำรุ่นแรก)
พ.ศ. ๒๕๓๗ – ๒๕๓๘ เข้ารับการศึกษา ณ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) รุ่นที่ ๓๗

ประวัติการรับราชการ

- ๒๖ มกราคม ๒๕๑๕ เริ่มรับราชการ ตำแหน่งวิทยากร ๓ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา
- ๒๒ กันยายน ๒๕๒๑ วิทยากร ๔
- ๑ เมษายน ๒๕๒๓ หัวหน้างานบริหารงานพัสดุ (เจ้าหน้าที่บริหารงานพัสดุ ๕)
- ๒๕ มีนาคม ๒๕๒๘ ผู้ช่วยผู้อำนวยการกองคลังและพัสดุ (เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป ๖)
- ๒๑ มีนาคม ๒๕๒๙ ผู้อำนวยการกองคลังและพัสดุ (เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป ๗)
- ๑๕ สิงหาคม ๒๕๓๐ ผู้อำนวยการกองคลังและพัสดุ (เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป ๘)
- ๑๖ มีนาคม ๒๕๓๕ ผู้ช่วยเลขาธิการวุฒิสภา (นักบริหาร ๙)
- ๑๒ กันยายน ๒๕๓๕ รองเลขาธิการวุฒิสภา (นักบริหาร ๑๐)
- ๒๖ กันยายน ๒๕๔๔ เลขาธิการวุฒิสภา (นักบริหาร ๑๑)
- ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง สมาชิกวุฒิสภา

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญที่ได้รับพระราชทาน

- ๕ ธันวาคม ๒๕๔๑ มหาวชิรมงกุฏ (ม.ว.ม.)
- ๕ ธันวาคม ๒๕๔๔ มหาปรมณัฏฐช้างเผือก (ม.ป.ช.)
- ๕ ธันวาคม ๒๕๔๔ เหรียญจักรพรรดิมาลา

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๔๘/๗-๔๘/๑๐ ม. ๑ (บ้านนาวินอุปถัมภ์) ตำบลบางกระบือ
อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม โทร ๐ ๒๔๔๑ ๕๑๔๕